

קונטרס

שאל אב"ד

"זכר ימות עולם
בינו שעות דוד ודוד
שאל אב"ד ונגד
זמניו ויאמרו לו"
(רמב"ם לב"ד)

ביאורי ובירורי הלכות
מתורת מורי זקני מרן פוסק הדור
הגר"י זילברשטיין שליט"א

קונטרס
**שאל
אב"ן**

ביאורי ובירורי הלכות בסוגיות שונות
כולל שאלות ותשובות קצרות בכת"ק
ממו"ז מרן פוסק הדור
הגר"י זילברשטיין שליט"א

יו"ל לרגל שמחת נישואי
בשעה טובה ומוצלחת
עב"ג למשפחת מילגרום שיחי'
יום שלישי כ' מר-חשוון תשפ"ו

נכתב בעזרת החונן לאדם דעת
אריה לייב
בן לאאמו"ר הג"ר אברהם יעקב שליט"א
זילברשטיין

להערות והארות:

אריה זילברשטיין

052-764-2209

a0527642209@gmail.com

הקונטרס יו"ל בסיוע ועזרת

עיצוב כריכה ושערים:

ספרא טבא

מכריכה לכריכה ומה שביניהם

טלפון: 02.630.81.84 | דוא"ל: Y0533183286@gmail.com

מכתב ברכה
ממורי זקני מרן רבינו שליט"א

Yitzhak Zilberstein

Rabbi of 'Ramat-Elchanan'
Bnei-Brak
Rosh Kollel 'Beis-David' Holon

יצחק זילברשטיין

רב שכונת רמת-אלחנן
בני ברק
ראש כולל 'בית-דוד' – חולון

בס"ד

3 אגוסט 1971

הנה נכדי היקר מאד
מצטיין בכל מידה נכונה
הר"ר אריה זילברשטיין נ"ו
מוציא קונטרס עם שאלות נכבדות
והגני לברכך, יתן לך השי"ת חיים חן וחסד ורחמים,
ודברך יעשו פרי להגדיל תורה ולהאדירה
מברכך הסבא

3 אגוסט 1971

תוכן העניינים

דברי פתיחה

דברי חזיון בהוראת מו"ז מרן הגר"י זילברשטיין שליט"א טו

ביאורי ובירורי הלכה

סימן א בעניין שלוחי מצווה אינם ניוזקין והמסתעף יט
מקור הדין ★ ביאור מעשה דרבי יהושע בן לוי ★ לסיכום: איך רבי
יהושע בן לוי לימד תורה חולי ראתן: ★ ביאור מעשה דחסיד אחד ★
לסיכום: מדוע החסיד לא חשש לעמוד במקום סכנה ★ להסתכן כדי
לקיים מצוה דרבנן

סימן ב אין אומרים לאדם חטא בשביל שיוזכה חברך לא
לטלטל סיגריה ביד כדי להציל את אביו מחילול שבת ★ מקור הדין ★
קושיית הראשונים ★ לסיכום: ★ בעניין תירוצו של התוס' דהוה מצווה
דרבים ★ תירוצי הראשונים ★ תשובת מו"ז שליט"א ★ לעבור על דרבנן
בשביל שלא יעברו עמי הארץ על דאורייתא ★ אמירה לנכרי כדי שבעלה
לא יחלל שבת ★ הימורים במקום לחלל שבת

סימן ג בענין איסור זריקת ציפורניים לרשות הרבים מ
רופאה מעוברת, האם תלך להציל כשתדרוך על ציפורניים ★ למה נחשב
כסכנה ★ האם איסור דריכת הציפורניים דווקא לאישה ★ מה יעשה עם
הציפורניים

סימן ד האם ניתן להוציא ממון על פי אומדנא מד
המקורות בגמ' לנידון זה ★ המעשה עם שלמה המלך שפסק ע"פ אומדנא
★ האם אפשר לפסוק ע"פ אליהו הנביא ★ אומדנא בבני נח

סימן ה בעניין מצוות מתנות לאביונים מח
מי הם החייבים ליתן ★ האם קטן חייב לתת ★ שלח לפני פורים האם
יצא ידי חובה ★ זמנה ביום ★ שיעור חיובה ★ האם אפשר לתת במאכל
ובמשתה ★ האם אפשר לתת מתנות לאביונים בבגדים

סימן ו בעניין מחיית עמלק נב
 איך גיירו את בני המן של המן ★ נתגיירו מעצמם ★ כמה תירוצים
 מבעל יד דוד ★ תירוצ האבני נזר ★ מרדכי קנה את המן לעבד כנעני
 ופקע ממנו שם עמלק ★ עמלק שלא נלחם בישראל, מגיירין אותו

סימן ז בעניין לועג לרש נה
 שיעור האיסור ללכת עם תפילין בבית הקברות ★ איך הושיבו ישיבה על
 קברו של חזקיה ★ להגיד דברי קדושה ליד המת ★ האם דין לועג לרש
 שייך גם באשה ובקטן ★ איך מתפללים כיום בקברי צדיקים, כמו בקבר
 רחל ובמערות המכפלה

סימן ח בעניין ברכות ההודאה נט
 נוסח הברכה ★ קטן לעניין הודאה ★ אם אביו יכול להוציאו בעניין
 הברכה ★ מי הם חייבים לברך ★ ברכת ההודאה בלילה ★ ברכת שעשה
 לי נס: מהי גדר הנס ★ ההולך במקום סכנה ולא הסתכן, האם חייב
 לברך

סימן ט בעניין לא ילבש סה
 אשה רופאה, אם יכולה ללבוש מכנס בחדר ניתוח ★ טעם האיסור ★
 גדר האיסור ★ האם מותר להתחפש לגבר או לאשה בפורים ★ מתי חל
 האיסור ★ תשובת מו"ז שליט"א ★ לעבור על לא ילבש כדי להינצל
 מחטא ★ לחסוך באיסור לא ילבש במקרה הצורך ★ האם מותר לגוי
 לצבוע שערתיו קודם הגירות ★ לעבור על לא ילבש להנצל מקנס גבוה
 ★ האם במקדחה יש משום לא ילבש

סימן י בעניין לא בשמים היא עז
 לשמור שבת ע"פ רוח הקודש ★ מקור הדין ★ ביאור הגמרא במס' בבא
 מציעא ★ חילוק בין בירור מציאות לבירור דין ★ תשובת מו"ז שליט"א
 ★ להכריע אם הוא מהול, ע"פ ארון הברית ★ לתקן ספר תורה ע"י מת
 ★ לחדש הלכה ע"פ אליהו הנביא

סימן יא בענין חיוב תענית לחתן ביום חופתו פח
 טעמי המנהג שחתן מתענה ביום חופתו

סימן יב בעניין טבילת קופסאות שימורים צא
 תשובת מו"ז שליט"א: ★ ביאורים והוספות:

כארי יתנשא

שו"ת מרתק ממו"ז מרן הנאון רבי יצחק זילברשטיין שליט"א	צז
החולה שילם על תרופת דמה, מאות שקלים	צג
סטירת לחי אחת או כמה מכות רגילות	צו
רופא העוסק במלאכתו ואימו ברגעיה האחרונים	צח
להשאיר שולחן יוקרתי בבית או לא	ק
לימוד לעילוי נשמת גויה שהצילה את חייו	קב
מתנות לאביונים ולא לגנבים	קה
האם חלב אם נחשבת למנה למשלוח מנות	קז
נתן מעות לאביונים, ואמר 'הרי את מקודשת לי'... ..	קט
מנהל מוסד הציג לפני תורם, המחאה שקיבל מאדם גדול כתרומה, והוא	
שקר	קי
בני ברקי שהזיק ירושלמי ביום פורים דמוקפים	קיב
השהה בביתו תרופה עם חמץ לצורך פיקוח נפש, ונתרפא, האם יבערו?	
קיד	
ניער חמץ בערב פסח על מפת חבירו	קiz
חיפש חמץ ומצא אבידה	קיט
אמירת 'הרי את מקודשת' על ידי אחר כשהחתן מגמגם	קכא
חילל שבת, והכין מעות במקום חטאת, ומת	קכג
הרך הנימול הגיע לבדו לבית הכנסת, האם פוטר מתחננון?	קכד
אבי הבן שנכנס לביהכ"נ ואינו מתפלל שם, האם פוטר מתחננון ..	קכו
האם עזרת נשים נפטרת מתחננון, בגלל המניין המרכזי	קכז
כשצריך להשחית פאת זקן, מה יקח – אשה, קטן, או גוי	קל
הסבתא של הכלה טוענת שסב החתן היה בעלה לפני השואה ...	קלא
גלות את המזיק על ידי פתק שנכתב בשבת	קלג
מי קודם, האוכל לחם או היוצא מבית הכסא	קלה
התחייב תשלום על הצלה, והתברר שהמציל הוא האב	קלז

ו. שאל וזבין

היאריך את דרכו, או ידרוס את הכלב קלט
חידה: אסור לאדם לעשות דבר, כיוון שאינו ת"ח, היתכן? קמא
חידה: דירה כשרה שאסור לקנותה, היתכן? קמב

זקניך ויאמרו לך

לשמור לעצמו ספר של ביהכ"נ, שמא יצטרך לו בהמשך קמג
להשאיר ספר פתוח לכמה רגעים, כדי שלא יתפסוהו קמג
נצרך לספר נוסף רק מדי פעם, האם חברו קודם לו קמד
להתפלל מההתחלה ולצאת באמצע, או להיכנס באמצע ולהישאר עד הסוף
..... קמד
להתפלל במקום קבוע, או במקום שלא מדברים שם בשעת התפילה
..... קמה
להגיע לתפילה בישיבה באיחור, או מחוץ לישיבה בזמן קמה
טבילה במקווה לפני התפילה, כשיאחר עי"ז לתפילה בישיבה קמו
בעשרה ראשונים, האם יש ענין להיות ג"כ מהראשונים קמו
מעלת עשרה ראשונים כשעוברים מחדר לחדר קמז
שניים אומרים קדיש, ואחד סיים קודם, על מי יענה קמז
להרים כיפה שנפלה לילד באמצע השינה קמח
האם ראוי שהאב יכתוב דברי שבח לגננת קמח
עוד בענין הנ"ל – לגבי כתיבת דברי שבח לגננת קמט
להשתמש ברצועות התפילין כסימניה בסידור קמט
האם כיסוי שקוף מועיל לשני כיסויים קמט
עוד בענין כיסוי שקוף לספר קודש קנ
אמירת 'יהי רצון' שקודם הלימוד בשבת קודש קנ
לבישת בגדי שבת במלווה מלכה קנ
ללוות כסף מהכסף שקיבל מהוריו עבור אוכל קנא
להיכנס לביהכ"נ כדי לשתות שם קנא
סיום מסכת כשלא קרא את המילים וגו' קנב

סיים מסכת – אך לא לפי סדר	קנב
לכתוב הלכה שהתחדשה במקומות או זמנים שאסורים בת"ת	קנב
הלומד לע"נ, האם שכרו פוחת	קנג
הכותב שם רחוב שקרוי ע"ש רשע, האם יכתוב שר"י	קנג
להימנע מלהתפלל מאחוריו אדם זקן או חלוש	קנג
מכנים אותו בשם חיבה, האם יכול לדרוש שלא יקראוהו כך	קנד
פירות היוצאים מהמקרר, הלחים מחמת הקור	קנד
האם יש חיוב לדפוק על הדלת, בטרם נכנס אדם לביתו	קנה
לחשוש לעין הרע בימינו	קנה
להמשיך להתפלל על חולה, כשאינו יודע מה מצבו	קנה
להתפלל על קשיי ריכוז בברכת 'רפאנו'	קנו
על איזה דברים אפשר להתפלל בברכת 'רפאנו'	קנו
תרופות שהיו מתחת המיטה, האם נאסרו באכילה	קנו
מאכלים שהיו מתחת עגלת תינוק	קנז
לעבור בין שני נשים, כשעומדות בשני צידי הכביש	קנז
להשליך לאשפה בשמים של הבדלה	קנז
לסדר את ספרי הקודש בתוך מתקן הגניזה לפי כבודם	קנח
עט שכתבו בו דברי תורה, האם צריך גניזה	קנח
להכניס לבית הכסא תוכנת 'אוצר החכמה'	קנח
הנהגה מסעודת חתן שאדם אחר מימן את ההוצאות	קנט
משתתף בחתונה ואינו מכיר את החתן עצמו	קנט
האם כלה פוטרת את הציבור מתחנון	קס
חתן הנמצא בביהכ"נ אך אינו מתפלל עם הציבור	קס
ביהכ"נ שמבקשים מחתן להתפלל עמם כדי להיפטר מתחנון	קס
ביהכ"נ שמבקשים מהחתן שלא יתפלל עמם, כדי שיאמרו תחנון	קס
.....	קסא
חתן שיכול להתפלל ברוב עם או במיעוט עם, במה יבחר	קסא

האם מותר לחתן לרמז באמצע שמו"ע שלא יאמרו תחנון קסא
גילו באמצע תחנון שיש חתן, מה יעשו קסב
חתן שלא התפלל מעריב בליל החתונה, האם יתפלל שחרית פעמיים
..... קסג
האם ראוי שהחתן ילווה את הרבנים מחוץ לאולם קסד
האם חתן חייב לקום לפני רבנים שבאו לחתונתו קסה
האם יש ענין לקום בפני חתן קסו
העובר ליד אולם שמחות, האם צריך לעצור ולהשתתף בשמחתם
..... קסז
האומר לחברו 'שלום' בלע"ז, האם חייב להשיב לו קסח
הכותב לחברו 'שלום', האם חייב להשיב לו קסט
מהנהן בראשו כתשובה ל'שלום', האם נחשב לגולן קסא
מי שלא השיב שלום מעולם, מה כפרתו קסב
האומר 'מה נשמע', האם חייב לו שלום קסג
לתת לשני אחים ברכה בחופה קסד
אמירת 'מזל טוב' בעת שבירת הכוס בחופה קסה
אדם זר, האם יכול לאכול בחתונה קסו
ניגון בכלי זמר בשבע ברכות בירושלים קסז
ריקוד בשבת שבע ברכות קסח
נתן מתנה לחתן וכלה, ויראו את זה רק לאחר החתונה קסט
חתן שיצא מביהכ"נ קודם תחנון קסא
חיוב שמחת חתן בכל הסעודות או רק בסעודה אחת קסב
הגזמה בדברי שבח על החתן קסג
האם חתן יכול למחול על כבודו קסד
מי שהוזמן לחתונה ואינו בא, האם הוא בנידוי קסה
האם בחור חייב ללכת לכל החתונות בישיבה קסו
לא אכל בסעודת שבע ברכות, האם יכול לקבל ברכה קסז
חתן העובר ברחוב מרכזי, האם צריך שמירה קסח

האם ילד נחשב לשומר עבור החתן	קעא
טבח שקלקל את האוכל, האם יש לו חיובי נזיקין	קעב
תפיסת מנה בחדר אוכל לחבר	קעב
המנקה השאיר רצפה רטובה, ובחור ניזוק מזה	קעג
הניח בחדר אוכל מאכל פרטי, ואכלו לו	קעג
להשתמש בחשמל של הישיבה לבישול אוכל פרטי	קעד
להגיד שלום או תודה לרבה למנקה גוי	קעד
כשיש ויכוח האם להדליק מזגן או לא, למי שומעים	קעד
הזיק לחברו פלאפון שמוחזק בניגוד לחוקי הישיבה	קעה
לעבור במסדרון רטוב כשיש חשש איבה	קעה
גר ליד הפנימיה ומתלונן על הרעש שהבחורים גורמים	קעה
נקרע בגדו מסטנדר של הישיבה	קעו
שומע ברכות באמצע הלימוד, האם צריך להפסיק	קעו
להוכיח את חברו על מעשה שעשה שלא כהוגן	קעז
ליטול ידיו קודם מנחה כשנטל קודם שנכנס לשיעור	קעז

תשובות ומכתבים בעניינים שונים

אשה חילונית המאושפזת בביה"ח, ורוצה ללבוש מכנסיים	קעח
עוסק במצות כיבוד הורים, האם יכול להכניס סכין לביהכ"נ	קעט
ביאור דברי הספ"ח המתיר להסתכן לתפילה	קפג

דברי פתיחה

אודך ה' אלוקי בכל לבבי ואכבדה שמך לעולם, הודו לה' חסדו ונפלאותיו לבני אדם, אילו פי מלא שירה כים ולשוני רינה כהמון גליו, אין אני מספיק להודות לבורא יתברך על כל החסד והטובות שעשה ועושה עימדי בכל עת ובכל שעה, מיום היוולדי עד היום הזה, על אשר זיכני לישב באהלה של תורה ולהתענג ממתיקותה וערבותה, ועל אשר זיכני לגדול בבית גדול ונפלא ומיוחד שכזה, ועל אשר היטיב עמי לזכות להסתופף זה שנים רבות בצילו של מורי זקני, עטרת ראשי מרן פוסק הדור רבי יצחק זילברשטיין שליט"א, אשר מקדיש רבות מזמנו היקר הלא מסולא בפז להורותני דעה ולהביניני בינה בתורה בדרכו הייחודית המתוקה, בשאלות והוראות והדרכות, וכל מה ששלי שלו הוא.

ובכפל כפליים אמלא פי שירות ותשבחות עד אין קץ לאלוקינו שבשמים, אשר הוא בורא ומנהיג לכל הברואים והוא לבדו עשה עושה ויעשה לכל המעשים, שזיכני לבוא בברית האירוסין עב"ג מרת שפורה שתחי' בת מו"ח הגאון רבי אבישי אברהם מילגרום שליט"א, אשר אף במעט זמן היכרותי עמו חשתי את פירוש הפסוק (משלי פרק יח פסוק כב) "מצא אשה מצא טוב ויפק רצון מהשם" וכפירוש רש"י שם, "מצא אשה מצא טוב. מצא תורה, וכמשמעו אשה טובה". ובבית הגדול הזה חונכו ילדיו כולם לתורה למידות ולמעשים טובים, בחממה מיוחדת ונדירה.

וכעת בבוא עת כלולות לקראת שמחת נישואי ביום שלישי כ' במר-חשוון תשפ"ו, בס"ד זוכה אני להעלות על הכתב ולהביא לאור עולם טיפה מן הים דברים אשר קבלתי ממורי זקני שליט"א מזה כמה שנים ולפרסמם ברבים, שיתענגו גם הם מנפלאותם ומעריבותם. חלק מהדברים כתבתי ישר מפי השמועה ללא תוספת משל עצמי, וחלקם האחר עם הרחבות בסוגיא לתועלת המעיינים.

והנה אמנם הרבה מן הדברים מורי זקני שליט"א עבר עליהם והגיהם, והרבה מן הדברים מו"ז שליט"א כתבם לי בכתב ידו והעתקתי אותם ללא כל תוספת ממני, אך חובה גמורה עלי להודיע בשער בת רבים כי האחריות של השאלות והתשובות ושאר הדברים הכתובים בקונטרס זה, הם עליי בלבד, וכל טעות או

שגגה אין לתלותה בבאר מים חיים אלא בשואב מן הבאר בלבד, ובפרט בדברים שליקטתי מכתביו ששם הם מובאים באריכות דברים, וכאן באנו בקיצור יותר.

וקראתי שם הקונטרס 'שאל אביך', על שם הפסוק (דברים לב, ז) 'זכור ימות עולם, בינו שנות דור ודור, שאל אביך ויגדך, זקניך ויאמרו לך', משני טעמים: א' - דהנה תיבת 'שאל' היא ראשי תיבות של שמי ושל כלתי שתחי' - 'שפּרה, אריה לייב'. ב' - גם עצם הפסוק 'שאל אביך ויגדך, זקניך ויאמרו לך' מורה על מהות הספר, שהרי רוב ככל הדברים הם מה ששאלתי ושמעתי ממו"ז שליט"א.

וידוע מה שאמרו חז"ל (קידושין דף ד ע"א) **דבני בנים הרי הם כבנים**, ממילא נחשב כל השו"ת שבספר הזה כ'**שאל אביך**', וביותר שהרי כתב רש"י (דברים ו, ז) 'ושננתם לבניך - אלו התלמידים, מצינו בכל מקום שהתלמידים קרויים בנים, שנאמר בנים אתם לה' אלו קיכם וכו' עכ"ל, ומאחר וזכיתי גם להיות תלמיד למו"ז שליט"א, הרי שלכן נקרא שם הקונטרס 'שאל אביך', גם מדין 'בני בנים הרי הם כבנים' וגם מדין 'תלמידים הרי הם כבנים'.

ברצוני להודות תחילה ולברך מעומק הלב את **אבי מורי ורבי שליט"א ואמי מורתי שתחי'** אשר גידלוני מאז ועד הלום וכל אשר שלי, שלהם הוא, אשר משקיעים בי ובכל בני משפחתנו את כל יכולתם הן ברוחניות והן בגשמיות, ולא חסכו בי כל מאמץ על מנת שאעלה ואגדל בתורה ויראת שמים, ונותנים לי ולכל שבטם את היכולת לשבת ולשקוד בתורת ה'. ישלם להם הקב"ה כשכרם הטוב בכפל כפליים, שימלא את כל משאלות ליבם לטובה, ושיזכו לראות רוב נחת דקדושה מכל יוצאי חלציהם כ"י, מתוך בריאות ושמחה כל הימים, ויתקיים בהם הנאמר (תהילים פרק קכח פסוקים ג,ו) "**בניך כשתילי זיתים סביב לשולחנך, וראה בנים לבניך שלום על ישראל**".

והנה באתי בזה להודות ולהכיר טובה גדולה ומכופלת לכל המסייעים במלאכה זו, אשר בלעדיהם קונטרס זה לא היה יוצא לאור עולם, וזכות לימוד התורה בספר זה יזקף לזכותם בוודאי, לתלמידו הגדול של מו"ז שליט"א **הג"ר ישי מזלומיאן שליט"א** שבמסירות רבה העביר את שאלותי וספקותי ללשכת הגזית של דוריני, בכולל בית דוד בחולון, במאור פניו הידוע.

וכן אודה לכל אחיי וגייסי היקרים על כל העזרה והתמיכה במהלך כל השנים, כל אחד ועזרתו ותמיכתו, אברכם אני הקטן בברכה והצלחה בכל מעשי ידיהם ומי יתן וימלא ה' כל משאלות ליבם לטובה ולברכה.

תודה מיוחדת ברצוני להודות לאחי הגדול הנערץ הרה"ג ר' שלמה זילברשטיין שליט"א, אשר זוכה אני ללמוד ממנו הן בתורה והן ביראה, ודמותו הגדולה עומדת לנגד עיני תמיד ללמוד ממנה, אשר שם לילות כימים להגיה ספר זה בהגהות חשובות ומתוקנות.

וכן לגיסי הרה"ג ר' חיים מלין שליט"א, תלמידו חביבו ומעתיק השמועה של רבינו, אשר במשך שנים רבות זוכה להסתופף בצילו הגדול, וזכיתי אני ללמוד עימו בחברותא זה כמה שנים ולהתענג מתורתו ולקבל מעצתו. ואף כעת השקיע רבות מזמנו היקר והגיה ספר זה הגהות ותיקונים רבים, למען יצא ספר זה מתוקן ומבואר בתכלית.

וכן לגיסי הרה"ג ר' רפאל שמשון דב הכהן כשדן שליט"א שבמאור פניו הגיה את הספר, הגהה אחר הגהה, והתלבנו הדברים בזכותו יפה יפה, מתוך דקדוק עם תוספות רבות אשר הוסיפו נדבך חשוב לספר זה.

ועליהם אפשר להגיד (פסחים ט ע"א): 'חזקה על חבר שאין מוציא מתחת ידו דבר שאינו מתוקן'.

עוד אודה לקב"ה ששם חלקי מיושבי בית המדרש של הישיבה הקדושה 'קריית מלך' בנשיאות ובראשות רבותינו צוות הישיבה שליט"א, אשר משקיעים בכל כוחם ומרצם להצלחת כלל בני הישיבה, ומרעיפים במסירות רבה על כל תלמיד ותלמיד תורה ומוסר באהבה. יהי רצון שיזכו להעמיד עוד ועוד תלמידים רבים שיפארו את עולם התורה, לאורך ימים ושנים טובות.

ואסיים בהודיה רבה ועמוקה, למורי חמי הגאון המופלג רבי אבישי אברהם מילגרום שליט"א וחמותי תליט"א, אשר שמחה וזכות עד אין קץ בשבילי להיכנס אל הבית הגדול, שמיום אירוסיי עב"ג שתחי' עד עתה, אין אני גומר להתפעל ולהודות לקב"ה על הזכות הגדולה שנפלה בחלקי להיכנס לבית גדול זה, בית שבו מושתת ריבוי אהבת תורה ויראת שמים, ולגיסי החשובים שבהם קיימתי בהידור את דינא דגמרא (בבא בתרא דף קי ע"א) 'הנושא אישה יבדוק באחיה'.

אין אני יספיק להודות על כל מה שעשו למעני ולמען כלתי, שנוכל להקים את ביתנו מתוך הרחבה רבה הן ברוחניות והן בגשמיות, מתוך שמחה ומנוחת הנפש, ולמען אוכל להמשיך ולישב ולהגות בתורה הקדושה לאויט"א, ואברכם שיוסיפו לרוות נחת דקדושה מכל יוצאי חלציהם, מתוך בריאות ושמחה ונחת כל הימים אמן ואמן.

ואני תפילה לפני אבינו שבשמיים, שנזכה אני וכלתי שתחי' שיהיה זה הבית שעומדים אנו להקים בעז"ה, בית של תורה, בית של יראת שמים, בית של אהבה ואחוה שלום ורעות, בית שיהא משכן לשכינה, ונזכה תמיד לעשות נחת רוח לאבינו שבשמים ולעשות רצונו כל הימים, ונזכה להעמיד דורות ישרים מבורכים, אנשי אמת יראי אלוקים זרע קודם בה' דבקים, שיהיו המשך לשרשרת הדורות, מתוך בריאות גופא ונהורא מעליא, וכל טוב סלה.

אריה לייב בלאאמו"ר הג"ר אברהם יעקב שליט"א זילברשטיין

חודש חשוון תשפ"ו

פעיה"ת בני ברק

בהוראת מו"ז מרן הגר"י זילברשטיין שליט"א,

הנני להדפיס דבר חיוזק זה בתחילת הספר, לתועלת הרבים:

הנה רבינו ה'בן איש חי' זיע"א שואל, מדוע נקראת מסכת ביצה בשם זה - 'ביצה', הרי כל המסכת מדברת על דיני והלכות יום טוב, ורק המשנה הראשונה מתחילה בתיבה 'ביצה', וכי יתכן לומר שבגלל זה תקרא כל המסכת בשם זה?

וביאר הבן איש חי בספרו 'בן יהוידע' (בסוף המסכת), וז"ל: 'נ"ל בס"ד, לכן מסכתא זו נקראת בפי הכל בשם ביצה, וקשה דהו"ל לקראה בשם יו"ט, וכן היא נקראת במקצת בספרי הראשונים. אך נראה שבחרו לקרותה בשם ביצה בתיבה הראשונה של המשנה, לרמזו כמו שהתרגולות דרכה להוליד ביצה בכל יום, וכמו שהביצה נולד ממנה אפרות, כן חידושי תורה, חידוש נולד מחידוש, ע"ד שאמרו בינה, שמבין דבר מתוך דבר, עכ"ל קדשו.

ושמעתי ממו"ז שליט"א בשם מורו ורבו מרן הגר"י אברמסקי זצוק"ל להוסיף בביאור הדברים, דכמו שידוע שתרנגולת מטילה בכל יום ביצה, ואם היא לא מטילה כל יום ביצה, היא נחשבת כחולה. כמו כן התלמיד חכם צריך כל יום לחדש חידוש, שאם באותו יום הוא לא חידש, ביום הזה הוא נחשב 'כחולה', ולכן הגמרא נקראה על השם 'ביצה', לדמות אותנו לתרנגולת.

וסיפר מו"ז שליט"א על עצמו: "אנשים בני דורינו לא יבינו את מה שאני עומד לספר..., בילדותי, בהיותי נער צעיר לימים, רציתי לכתוב גם אני חידוש תורה בכל יום, אך בעוני הגדול ששרר באותם הימים, לא היו מצויים דפים כדי לכתוב עליהם חידושי תורה, ונייר ריק היה דבר יקר-ערך. וכסף לקניית מחברת נאה ומסודרת שאוכל לכתוב ולחדש בה, כמובן לא היה לי..., ולא ידעתי מה לעשות. אך מאחר ורצוני היה חזק, התפללי להקב"ה מעומק הלב, שישלח לי את ההיכי-תימצי שאוכל לכתוב בכל יום חידוש תורה.

והנה באחד הימים הלכתי ברח' יפו, ולפתע מצאתי על הארץ מחברת ריקה, שעל הכריכה היה רשום כיתובים בשפת הערבית, הבנתי שאחד הערבים איבד את המחברת במלחמה בשנת תש"ח. שמחתי ועלזתי על המחברת הזו כמוצא שלל רב, ואכן לקחתיה לביתי, וכתבתי בה כל יום חידוש תורה אחד, כמו שמקובלנו מרבנותינו. ואין לשער ואין לתאר את גודל השמחה שהיה לי, שהקב"ה שמע תפילתי, וזימן לי באותם הימים מוצר יקר שכזה – מחברת שלימה, לכתובת חידושי תורה!!!".

כתב לי בגליונות הספר בעצם כתב יד קדשו את ההערה הבאה:

לנכדי היקר עדין הנפש וזך השכל אריה זילברשטיין שליט"א,

אם רוצים לכתוב על מחברת זו דברי תורה יש לדון בזה משני טעמים:

ב: נאמר ברש"י בספר דברים (כד, יט) 'נפלה סלע מידו ומצאה עני ונתפרנס בה, הרי הוא מתברך עליה', ואם כן אולי לא כדאי לכתוב חידושי תורה על מחברת שנפלה מאויבי ישראל, כדי שלא יתברך ממנה שונא ישראל?

א: כל ארץ ישראל קבלנו במלחמות קשות ואנחנו כותבים על אבניה דברי תורה, כגון בהר עיבל והר גריזים, אף על פי שקבלנו את האבנים בעת מלחמות.

ב: דברי רש"י נאמרו בישראל בני אברהם יצחק ויעקב עמודי החסד בעולם, אבל לא מנכרים. ועוד שהרי במלחמה קבלנו את שללם, והמחברת במלחמה קיבלנו אותה, ולא בדרך שלום.

ביאורי ובירורי הלכה

מתורת מו"ז
מדרן הגר"י זילברשטיין שליט"א

ביאורי ובירורי הלכה

סימן א ע

בעניין שלוחי מצווה אינם ניזוקין והמסתעף

הרמב"ם (הלכות רוצח פרק יב הלכה ו)
והשו"ע (י"ד סימן קטז סעיף ה) ^ז.

ביאור מעשה דרבי יהושע בן לוי

הגמרא בכתובות (דף עז ע"ב) מספרת,
רבי יהושע בן לוי מיכרך בהו
ועסיק בתורה - ריב"ל היה יושב יחד
עם אנשים החולים במחלת הראתן (מחלה
מדבקת), בשעה שהיה עוסק בתורה, כיון
שמוכסח הוא שזכות התורה תגן עליו
והוא לא יוזק (רש"י), ואמר - כדי לבאר
את מעשיו, שנאמר במשלי (פרק ה פסוק
יט) "אילת אהבים ויעלת חן", שאם חן
מעלה על לומדיה, אגוני לא מגנא - וכי
היא לא תגן? - ולכן עסק וישב עמם.

ותמחו המפרשים, איך נכנס רבי יהושע
בן לוי למקום סכנה, הרי שכיחא

מקור הדין

איתא בגמרא בפסחים (דף ח ע"א) ^א לגבי
בדיקת חמץ: תנא, אין מחייבין
אותו להכניס ידו לחורין ולסדקין לבדוק
מפני הסכנה... והא אמר רבי אלעזר
שלוחי מצווה אינן ניזוקין וכו'. בהמשך
הגמרא (בע"ב) מבואר איזה סכנה יש
בבדיקה זו, ואומרת הגמרא: רב נחמן בר
יצחק אמר משום סכנת הנכרים... והאמר
רבי אלעזר שלוחי מצווה אינן ניזוקין,
היכא דשכיח היזיקא שאני, שנאמר
(שמואל א, פרק טז פסוק ב) "ויאמר
שמואל איך אלך ושמע שאול והרגני,
ויאמר ה' עגלת בקר תקח בידך ואמרת
לזבוח לה' באתי" ^ב.

וכן בגמרא בשבת (לב ע"א) ^ג נאמר:
לעולם אל יעמוד אדם במקום סכנה
לומר שעושין לו נס וכו', וכן פסק

■ ציונים והערות ■

א. גמרא זו שנויה במספר מקומות ברחבי הש"ס (בעניינים שונים), ביומא דף יא ע"א, בקידושין
דף לט ע"ב, ובחולין דף קמב ע"ב. ב. כשרצה שמואל להמליך את דוד, אמר שמואל אל
הקב"ה איך אלך וכו', ואמר לו הקב"ה עגלת בקר וכו'. ג. וכן בתענית דף כ ע"ב. ד. ובערוך
השולחן לומד איסור זה מהפסוק "ונשמרתם מאד לנפשותיכם", ולדבריו צ"ב מדוע הגמרא

הזיקא, ונאמרו בכך כמה יישובים. **היעב"ץ** (בכתובות שם) יישוב שמדובר שהוא למד מהם או לימד אותם תורה, וכיון שאי אפשר לת"ח בלי תורה, היה מותר לו לשבת עמם.

כשלא עוסק בה בפועל, וכמו שמבואר **בגמרא בסוטה** (דף כא ע"א) 'נר מצוה ותורה אור', כלומר כמו שהאור קיים לעולם כך ההגנה של התורה היא לעולם לעוסקים בה לשמה^ה.

אך מצאנו בריטב"א שביאר את הגמרא באופן אחר, שמדובר שרבי יהושע בן לוי ישב עמם אפילו בזמן שהוא לא למד תורה, דכיון שהוא עוסק בתורה לשמה, התורה מגינה עליו תמיד גם **והנה בקובץ שיעורים** (אות רעז) יישוב, שכל הדין שלא יעמוד אדם במקום סכנה זה דווקא בשאר מצוות (כמו בדיקת חמץ), אבל לימוד תורה שאני, וזה מה שלמד ק"ו מהפסוק אם חן וכו'^י.

■ ציונים והערות ■

לעיל הביאה מקור לדבריה משמואל ולא מ"ונשמרתם". ה. יוצא לפי הריטב"א לכאורה שבאדם גדול שעוסק בתורה לשמה לא דיברה הגמרא בפסחים שיש סכנה לבדוק חמץ בחורים ובסדקים, ואדם כזה יתחייב לבדוק אף במקום כזה, ומצאתי שדן בזה **בהקדמת הנצי"ב** לפירושו 'העמק שאלה' לשאלות דרב אחאי (קדמת העמק ג עמוד 25 ד"ה שנית), עיי"ש. ו. והיה קשה לי, דהגמרא (שבת מט ע"א) מספרת: פעם אחת גזרה מלכות רומי הרשעה גזירה על ישראל שכל המניח תפילין ינקרו את מוחו, והיה אלישע מניחם ויוצא לשוק. ראהו קסדור אחד - רץ מפניו, ורץ אחריו. וכיון שהגיע אצלו נטלן מראשו ואחזן בידו, אמר לו מה זה בידך, אמר לו כנפי יונה. פשט את ידו ונמצאו כנפי יונה. לפיכך קורין אותו אלישע בעל כנפים. ורואים שגם על דבר שאינו תלמוד תורה אפשר למסור את הנפש (ולריטב"א ולשאר מפרשים זה יהיה מיושב). **ונראה לי ליישב** ע"פ דברי הרמב"ם (יסודי תורה פרק ה הלכה ג) שכתב שבשעת השמד אדם מצווה למסור את נפשו גם על עבירות שאינם מג' עבירות חמורות, וז"ל: וכל הדברים האלו שלא בשעת גזירה, אבל בשעת הגזרה, והוא שיעמוד מלך רשע כנבוכדנצר וחביריו ויגזור גזרה על ישראל לבטל דתם או מצווה מן המצוות יהרג ועל יעבור וכו'. ועיין **בלחם משנה** (שם, ד). **וקשה לי עוד ממקום אחר:** כתוב בתורה (בראשית פרק לז פסוק יג) 'ויאמר ישראל אל יוסף הלוא אחיך רועים בשכם לכה ואשלחך אליהם ויאמר לו הנני'. מבואר שיעקב שלח את יוסף אל אחיו שיזהירם על אנשי שכם שחשש שיתנקמו בהם על מעשה שמעון ולוי. וקשה שהרי שם היה שכיח הזיקא משום האחים ששנאוהו ורצו להזיקו. **ובאמת הרד"ק** מיישב שם, שיוסף לא פחד מאחיו, משום שחשב שיראת יעקב אליהם והם לא יעשו מטעם זה דבר רע, ואף יעקב לא חשש זאת, כי אם היה ליבו נוקפו בזה, לא היה שולחו. **ובהדר זקנים** לבעלי התוס' מובא תירוץ נוסף, בשם **האבן עזרא** שיעקב אמר, שהחשש שמא האחים יענישו את יוסף זה ספק ואילו החשש שאנשי שכם יהרגו אם ימצאום זה חשש וודאי, ומוטב ליקח הספק מן הודאי, ולכן שלח את יוסף שיזהירם לשוב מפני שכם. **וישאר קשה** לפי יישוב האור החיים, שפירש שיעקב אמר ליוסף, שאם הוא חושש לשנאתם, 'הריני מלווהך ושולחך בדבר מצווה שתלך בשליחותי ושלוחי מצווה אינם ניזוקים', ולכן יעקב הוסיף ואמר ליוסף (בפסוק יד) 'לך נא ראה את שלום אחיך ואת שלום הצאן והשיבני דבר' שיעקב פירט את שליחות המצווה וביקש שיוסף יחזיר לו תשובה, כי בזה עשאו שליח, שאז אפילו

למאן דאמר ששלוחי מצווה אינם ניזוקין דווקא בהליכתן אבל לא בחזרתן, ינצל יוסף על ידי המצווה, ורואים שעל אף שאינו לימוד תורה מותר היה להסתכן, וצ"ע. וראיתי עוד מקרים שמצינו שצדיקים סכנו את עצמם קצת בשביל מצווה שאינה לימוד תורה. את המקרים הביא מו"ז מרן הגר"י זילברשטיין שליט"א בספרו חשוקי חמד (עמ"ס תענית דף כב ע"א), ונביאם כאן: א. נאמר בתורה (דברים פרק לג פסוק ט) "על שבט לוי ובריתך ינצורו", פירש שם רש"י, ובריתך ינצורו – ברית מילה, שאותם שנולדו במדבר של ישראל לא מלו את בניהם, והם היו מולין את בניהם. בגמרא ביבמות (דף עב ע"א) מבואר שהטעמים שלא מלו במדבר את בניהם או משום סכנה שלא נשבה להן רוח צפונית או משום חולשא דאורחא. ותמה איך מלו בני לוי והרי שכיח שם הזיקא (ובפרט למה שכתב רש"י ביבמות דף סד ע"ב איסורא וסכנתא עיי"ש). ותייץ המלבי"ם (יהושע פרק ה פסוק ד) שבני לוי סמכו על השגחת ה', אבל תירוצו זה לא יתקבל לפי פירוש הקובץ שיעורים (ועיין בשו"ת חתם סופר או"ח סימן רח שיישב באופן אחר). ב. רש"י בויקרא (פרק כו פסוק כה) מבאר את הפסוק "והבאתי עליכם חרב נוקמת נקם ברית ונאספתם אל עריכם ושלחתי דבר בתוכם ונתתם ביד אויב", וביאר: שלחתי דבר בתוכם – ועל ידי הדבר ונתתם ביד האויבים הצרים עליכם, לפי שאין מלינים את המת בירושלים, וכשהם מוצאים את המת לקברו נתנים ביד אויב. ותמה מו"ז שליט"א: וצריך ביאור, איך מותר להסתכן עבור מצוות אין מלינים את המת בירושלים. וביאר שאולי לא הייתה שם סכנה ודאית וברורה כ"כ, והיה מותר להם להסתכן ולסמוך על השגחת הש"ת וכנ"ל, (ועיין שם באלשיך שמתרץ באופן אחר). ג. הדרכי תשובה (סימן קנז ס"ק יא) הביא בשם שו"ת טוב טעם ודעת (קמא, סימן קפט) שמותר לאדם להחמיר על עצמו ולהיכנס בספק סכנה במקום ספק מצווה, והביא ראיה להיות (בסימן קצ) מרש"י בראש השנה (דף כא ע"א) על הגמרא המספרת שרב נחמן היה יושב בתענית ביום כיפור לפי חשבון בני בבל וכשיצא הצום הגיע אליו אדם ואמר לו שלמחרת יום כיפור בארץ ישראל (מאחר שבי"ד עברו את אלול) ולכן צריך הוא לצום עוד יום. שאלו רב נחמן מהיכן הוא, ואמר לו שהוא ממקום ששמו 'דמהריא', אמר לו ר"נ שנוטריקון של עירו הוא 'דם תהא אחריתו', ופרש רש"י: דם תהא אחריתו, הריני מת על ידך שתזיקני להתענות ב' ימים וב' לילות וכו'. משמע מרש"י שמותר להחמיר ואף ראוי לעשות כך, והנה עוד מקור שאפשר להסתכן בשביל לקיים מצווה. (יעיין בדברי מלכאל דכתב שאיסור "אך את דמכם לנפשותיכם אדרוש" לא נאמר על סכנה שהיא בגדר מיעוט). ד. הפתחי תשובה (יו"ד סימן קנז סק"ג) הביא את תפארת ישראל על משניות ברכות (פרק א משנה ג) דכתב, שמותר לאדם להכניס את עצמו לספק סכנה, היכא דלא שכיח היזיקא שע"י שעוסק במצווה היא מגינה עליו, והביא ראיה מרבי עקיבא כמבואר בעירובין (דף כא ע"ב): ת"ר, מעשה ברב עקיבא שהיה חבוש בבית האסורין והיה רבי יהושע הגרסי משרתו בכל יום ויום, היו מכניסין לו מים במדה. יום אחד מצאו (את רבי יהושע) שומר בית האסורין, אמר לו היום מימך מרובין, שמא לחתור בית האסורין אתה צריך. שפך חציין, ונתן לו חציין. כשבא אצל רבי עקיבא, אמר לו יהושע, אין אתה יודע שזקן אני וחיי תלויין בחייר, סח לו כל אותו המאורע אמר לו, תן לי מים שאטול ידי. אמר לו לשתות אין מגיעין ליטול ידיך מגיעין, אמר לו מה אעשה שחייבים עליהן מיתה, מוטב אמות מיתת עצמי ולא אעבור על דעת חבירי וכו'. רואים שרבי עקיבא סיכן את עצמו בשביל מצוות נטילת ידיים. ה. מעשה המובא בט"ז (או"ח סימן תרד ס"ק א): במעשה דחייט שמביא הטור וז"ל אמר ליה ולמה קנית דג שווה זהב בחמשה זהובים ולא עוד אלא שלקחת מיד עבדי ששלחתי לקנותו לי. השיב לו והיאת לא אקננו אפילו בעשרה זהובים כדי לאוכלו ביום זה שציוונו

רבים ולכן סומכים על הנס. ומוכיח מהגמרא במגילה (דף טז ע"ב) שאומרת, שגדול תלמוד תורה יותר מהצלת נפשות, ונראה שם שמדובר בהצלת נפשות רבים עי"ש.

האילת השחר כתב יסוד גדול בעניין כמה מותר לאדם לסכן עצמו לצורך מצווה, וכתב שהגדר הוא כמה אדם מוכן לסכן את עצמו לצורך דבריו הפרטיים, (באופן שזה לא סכנה ממש - כמו שהיה מותר לנסוע באוניה לצורך פרנסה וכדו') כך יהיה מותר לו להסתכן לצורך מצווה.

ובל זה דווקא במקום שרצונו במצווה זו כמו ענייניו הפרטיים, שאז יהיה

והנה בהגהות 'אהבת איתן' מקשה עוד דהנה הגמרא במסכת בבא קמא (דף סא ע"א) אומרת, כל המוסר עצמו למות על דברי תורה, אין אומרים דבר הלכה משמו, והאיך רבי יהושע בן לוי מסר עצמו למות על דברי תורה. וביותר, שהרי משמע בגמרא (בהמשך) שהוא עשה טוב, מכך שמלאך המוות שאל את רבי חנינא בר פפא, האם הוא נכרך בבעלי ראתן כמו שרבי יהושע בן לוי נכרך.

ומיישב שהגמרא שם מדברת על אדם שמסכן את עצמו בשביל ממון, אבל רבי יהושע בן לוי לימד את חולי הראתן תורה, והוא דבר גדול שהוא צורך

■ ציונים והערות ■

הקב"ה לאכול ולשתות, ושאונו בטוחים שהקב"ה יכפר לנו עונותינו א"ל א"כ יפה עשית וכו'.
ו. **ביומא** (דף לה ע"ב) מובא המעשה הנודע על הלל שנערם עליו שלג כשהקשיב לדברי אלוקים חיים משמיעה ואבטליון, ותמה מו"ז שליט"א והרי נאמר בבבא קמא (דף סא ע"א), אמר דוד כך מקובלני מבית דינו של שמואל הרמתי, כל המוסר עצמו למות על דברי תורה אין אומרים הלכה משמו (עיין בבן יהוידע מה שכתב על כך). ז. כתוב בשו"ת הרדב"ז (ח"ג סימן תמד): שאלת ממני על מה שכתבו בשם הריב"א כי חלה חוליו אשר מת בו וחל יום הכפורים באותן הימים, ואמרו לו הרופאים אם לא תאכל ודאי תמות ואם תאכל שמא תחיה, והוא ז"ל אמר ברי ושמא ברי עדיף ולא רצה לאכול, ומת תנצב"ה, ורצית לדעת דעתי אם יפה עשה או לא. **והשיב**: לפיכך אין ראוי ללמוד ממנו כי אפשר דריב"א ז"ל הרגיש בעצמו דאפילו שיאכל ימות דלב יודע מרת נפשו והיינו דקאמר ברי ושמא ברי עדיף כלומר הברי שלו עדיף משמא שלכם ולפיכך לא רצה לאכול עכ"ל יעו"ש וראיתי בקדמונים האומרים שהחמיר על עצמו כי לאדם גדול יש רשות להכנס לספק סכנה. ח. **כתב החזו"א** (או"ח סימן נט): בזמננו שמצוי מאד חלאים מתרגשים בתנוקות נראה דכל שיש ספק שיגרום לו קלקול מעיים לעצור או לשלשל הוא בכלל ספק סכנה ומי שמיקל בדבר אין מזניחין אותו ומי שבטוח בה' וקובע מזונות בנו באופן שאין מבשלין בשבילו בשבת וכבר הורגלו בכך אין מזניחין אותן עכ"ל. הרי שקיים מצב של סכנה ובכ"ז מותר לבטוח בה', וגם בנוגע לבנו הקטן.
ט. **כתב המשנ"ב** (סימן רמח ס"ק כו): "ועפ"ז סומכין עכשיו שמסכנים בעצמם קצת שלא לחלל שבת כדי שלא יהיה איסור למפרע על מה שיצא. ותמה ר' אלחנן איך מותר לסכן עצמם, וביאר מו"ז שליט"א דהתשובה היא שמסכנים עצמם קצת, תיבה זו קצת לא הייתה כתובה אצל ר' אלחנן, אך רבנו הח"ח הוסיף מליבו תיבה זו קצת, כלומר בקצת סכנה מותר

לסיכום: איך רבי יהושע בן לוי לימד תורה חולי ראתן:

לפי היעב"ץ יוצא שבאמת במקום ששכיח הזיקא אין להיכנס לסכנה אך מכיון שריב"ל לא יכל בלי תורה היה מותר לו. לפי הריטב"א יוצא שללומד תורה לשמה יש הגנה תמידית מיוחדת גם כשהוא אינו לומדה ומכיון שכך, הוא יכול להיכנס למקום סכנה אף כששכיחא הזיקא, ומהקובץ שיעורים משמע שבלומד תורה אין בכלל דין שכיחא הזיקא, וכעין זה כתב האהבת איתן וביאר טעמו שהיה זה לצורך הצלה דרבים. ומהאילת השחר משמע שרק אדם ששווה לו הסתכנות למצווה כמו הסתכנות לפרנסה אז מותר לו.

מותר לו להיכנס לספק סכנה, שאז יתכן שהמצווה תציל אותו כיון שזה לא בגדר סכנה ממש. אבל אם אין רצונו כל כך במצווה כמו בענייניו הפרטיים, וכל מה שהוא עושה את המצווה זה מחמת שרוצה להסתמך על המצווה, הכא אמרינן שכיח הזיקא שאני.

ובאמת רבי יהושע בן לוי לא עסק בתורה כי סמך על המצווה שתגן עליו, וגם אם המצווה לא הייתה מגינה עליו כלל הוא היה עושה אותה, שמרוב אהבתו לתורה הוא רצה למסור את עצמו עליה, ומה שאמר שהתורה מגינה עליו זה לא הסיבה שבגינה הוא סמך, אלא שהיה כדאי לו בין כך להיכנס לספק סכנה זו, וזה היה אצלו כעניין הפרנסה שהיה מותר לו לעשות בספק סכנה זו¹.

■ ציונים והערות ■

להסתכן, וצריך ביאור כמה היא "קצת". ז. וראיתי שגם מו"ז שליט"א הביא גדר זה לשאלה שנשאל, והביא אותה בס"ד כאן בקצרה (חשוקי חמד עמ"ס תענית דף כב ע"א):

רופא שנהג במכוניתו רחוק 30 ק"מ מכל בית חולים, ראה שאמבולנס המסמן על נסיעת חירום (דהיינו אזעקה ופנסים אדומים) עוקפו תוך שהוא נוסע במהירות מופרזת. הרופא שיער שהאמבולנס נוסע לתאונה עם פצועים רבים, או שהאמבולנס מוביל פצועים לביה"ח, לכן החליט לנסוע אחר האמבולנס, שבמקרה שהרופאים בתוך האמבולנס יזדקקו לעזרה, יוכל להגיש אותה במהירות בלי לבזבז זמן. למעשה הרופא נקס ע"י שוטר בגין נסיעה במהירות המסכנת חיי אדם. הסתפק מו"ז שליט"א האם לפי דין תורה היה מותר לרופא לסכן את עצמו וסביבתו לנהוג מעל למותר בניגוד לחוקי התעבורה במצב של פיקוח נפש או של ספק פיקוח נפש?

והשיב מו"ז שליט"א: כשאנו באים לשקול בדעתנו האם נסיעה בדרך מסויימת נחשבת לסכנה, ואין לנסוע בה גם לצורך מצוה, יש לנו אמת מידה להעריך זאת: כשנבדוק ונראה שהסוחרים נוסעים בדרך זו למען הרווחת ממון, למרות שכל הדרכים בחזקת סכנה, יש לנסוע בה גם לצורך מצוה. ואם הסוחרים נמנעים מלנסוע בה לצורך פרנסה והרווחת ממון, אין לנסוע בה

ביאור מעשה דחסיד אחד

בגמרא בברכות (דף לג ע"א) נאמר: ת"ר, מעשה בחסיד אחד שהיה מתפלל בדרך. בא שר אחד ונתן לו שלום, ולא החזיר לו (החסיד) שלום. המתין לו עד שסיים תפילתו, לאחר שסיים תפילתו א"ל, ריקא, והלא כתוב בתורתכם (דברים פרק ד פסוק ט) "רק השמר לך ושמור נפשך", וכתוב (שם פסוק טו) "ונשמרתם מאד לנפשותיכם"^א, כשנתתי לך שלום למה לא החזרת לי שלום, אם הייתי חותך ראשך בסייף מי היה תובע את דמך מידי. א"ל המתן לי עד שאפייסך בדברים. א"ל אילו היית עומד לפני מלך בשר ודם ובא חברך ונתן לך שלום, היית מחזיר לו, א"ל לאו. ואם היית מחזיר לו מה היו עושים לך, א"ל היו חותכים את ראשי בסייף. א"ל והלא דברים ק"ו, ומה אתה שהיית עומד לפני מלך בשר ודם שהיום כאן ומחר בקבר, כך אני שהייתי עומד לפני מלך מלכי המלכים הקב"ה שהוא חי וקיים לעד ולעולמי עולמים, על אחת כמה וכמה. מיד נתפייס אותו השר ונפטר אותו חסיד לביתו לשלום.

והקשה הט"ז (או"ח סימן סו סק"א) מה השיב אותו חסיד על הקושיא

שהקשה השר, והרי איך הכניס החסיד את עצמו לסכנת נפשות ועבר על מצוות 'ונשמרתם מאד לנפשותיכם', ואפילו אם

נימא שהחסיד סמך על זכות התפילה מכל מקום מה השיב על הקושיא.

ויישב הט"ז שזהו מה שאמר החסיד לשר, 'המתן עד שאפייסך בדברים', ולכאורה משפט זה מיותר, שהיה לחסיד לומר מיד 'אילו היית עומד לפני מלך בשר ודם וכו', אלא צריך לומר שהחסיד אמר בזה לשר, תמתין לי ולא תמיתני מיד, כי אין זה חוק ושררה להרוג מיד, אלא להמתין לשמוע מה אומר הנידון, ולכן אני סמכתי שאפייסך ולא חששתי משום 'ונשמרתם'.

ובעין זה תירץ המגן אברהם (סימן קד סק"א) שכתב, 'צריך לומר שהיה (החסיד) בטוח שיקבל תשובתו'. וביאר המחצית השקל (שם ד"ה צ"ל) שהחסיד הכיר את טבעו ומהותו של ההגמון, וידע שלא יהרגנו עד שישאל אותו למה לא השיבו, וידע שההגמון היה משכיל בטבעו שיקבל הפיוס. וכן ביאר הצ"ח (ברכות שם ד"ה מעשה בחסיד) שהחסיד ראה שהשר הקדים לו שלום, והבין שבשר יש מידת הענווה, ולכן היה בטוח שלא ימהר להורגו עד שישמע טענתו, ובטח לאחר שישמע מה שהשיב לו אח"כ^ב.

אך החכמת שלמה (או"ח סימן קד סעיף א) תמה על תירוץ הט"ז והמג"א, דאיך היה אפשר לסמוך על דבר שנתון בבחירה

■ ציונים והערות ■

גם לצורך מצוה. ויעויין שם שהביא את מקורם של הדברים. ח. האחרונים עמדו שפסוקים אלו לא נאמרו בעניין שמירת הגוף והנפש אלא לעניינים אחרים (כדאיתא באבות פרק ג משנה ח, וכן במנחות צט ע"ב, ועי' לשון הרמב"ן על התורה שם, ובספר המצוות מצווה ב). ט. וכעין זה מובא בהערות מרן הגרי"ש אלישיב זצ"ל שם.

נחשב כמורד במלכות וכעין עובד עבודה זרה שדינו יהרג ועל יעבור. ומדמה לדברי הרמ"א (אה"ע סימן טז סעיף ב) שהבא על הכותית יהרג ועל יעבור, ויליף כן מדינא דקנאים פוגעין בו. וגם במתפלל אחורי ביהכ"נ אפשר ללמוד מזה שאלהו הרגו.

ובתב שעל פי פשט זה אפשר להבין את דברי הגמרא, שלכאורה בתשובת החסיד להגמון יש ייתור, שהגמון שאל את החסיד ריקא וכו' והחסיד ענה לו אילו היית עומד לפני מלך בשר ודם ובא חבריך ונתן לו שלום היית מחזיר, א"ל ההגמון לאו, ולכאורה כאן יכולה להסתיים תשובתו, אך הוסיף ושאלו, ואם היית מחזיר לו מה היו עושים לך וכו', מה החסיד היה צריך להאריך עוד בשאלה. אלא פירשו, שעיקר שאלת ההגמון הייתה איך סיכן עצמו והרי יחשב כמאבד עצמו לדעת, ולכן השיב לו החסיד שכמו שמלך בשר ודם היה הורגו בסייף, כך היה ראוי לו למות בסייף אם היה משיב לו, ומוכח שהיו כעין עבודה זרה ומחוייב למסור נפשו על כך^א.

הראש יוסף יישוב, שבוודאי מוכרח להגיד שהחסיד לא חשש שהשר יהרגנו, שהרי מצווה זו אינה מג' עבירות שמותר וצריך למסור עליהן את הנפש. אמנם, יש ראשונים שפסקו שמותר למסור

החופשית של השר, והרי אין סומכים על הנס. ויישב על פי מה שביאר בספר מעון הברכות (ברכות לב ע"ב) שמה שאמר לו השר מי יתבע דמך מידי, פירושו, שאם השר יהרגו אפילו בידי שמים לא יהיה נענש, דהוי מאבד עצמו לדעת, והחסיד ענה לו שכיון שעשה זאת לכבוד הבורא, הוא אינו נחשב למאבד את עצמו לדעת, ואם השר היה הורגו הוא היה נענש על כך בידי שמים.

ועוד יישוב, שכל מה שאסור לאדם למסור את הנפש מלבד ג' עבירות חמורות זה בעלמא, אבל היכא שהוא עומד לפני מלך בתפילה אפילו דבר קטן נחשב כקידוש השם ומוכרחים למסור עליו את הנפש כמו ג' עבירות חמורות, ולכן לא ענה לו החסיד^ב.

והביא ראייה לכך מהגמרא (ברכות דף ו ע"ב) שמספרת על אותו אדם שהתפלל אחורי בית הכנסת ולא סובב את פניו לכיוון בית הכנסת. נגלה אליו אליהו כערכי והרגו, ולכאורה מדוע מגיע לו על כך מיתה, והרי זו אינה עבירה שמחייבת מיתה, אלא מוכח שבשעת התפילה כשעומד לפני המלך, גם בדבר שנראה קל הוא מחייב מיתה.

והוסיף לבאר שהטעם שאלהו הרגו הוא, שהמתפלל אחורי בית הכנסת

■ ציונים והערות ■

י. כעין זאת כתב התבואת שור (הלכות שחיטה סימן יג סק"ב) וז"ל: אסור להפסיק בתפילתו כי אם מחשש סכנת נפשות, ורק בברי היזקא. והטעם, כיון שעומד לפני מלך מלכי המלכים הקב"ה, לאו אורח ארעא להפסיק, וכמו שאמר החסיד להגמון. יא. ועיין בספר מעשה רב החדש (אות לג) שהביא כעין זה בשם הגר"א.

לסיכום: מדוע החסיד לא חשש לעמוד במקום סכנה

חמ"ז יישוב שהחסיד סמך שיפייס את השר, וכך תירצו המגן אברהם והמחצית השקל וכן הצל"ח. מהחכמת שלמה נראה שבתפילה כיון שעומד מול מלך כל דבר נחשב כקידוש ה' ומוכרחים למסור עליו את הנפש. מהספר חסידים נראה שמותר להחמיר ולהסתכן בתפילה ולא ביאר טעמו.

מענין לענין באותו ענין, נביא בס"ד שאלות נוספות שנשאל מו"ז שליט"א בעניינים אלו:

את הנפש גם על שאר עבירות², אבל היתר זה הוא דווקא אם הגוי רוצה להעביר את היהודי על דתו, אבל אם הגוי רוצה שהיהודי יעבור על העבירה להנאתו של הגוי, גם לאותם ראשונים אסור למסור את הנפש.

והספר חסידים (סימן תשפז) כתב וז"ל: הנה מעשה בחסיד וכו', הרי אם אדם מחמיר על עצמו בתפילה, אע"פ שמסתכן בנפשו, טוב עושה, כמו שעשה דניאל אע"פ שגזר המלך שלא יתפללו, וכן אמרו אפילו נחש כרוך על עקבו לא יפסיק, עכ"ל. ולא ביאר טעמו".

■ ציונים והערות ■

יב. וכמו שפסק השו"ע (יו"ד סימן קנז ס"א) וז"ל: כל העבירות שבתורה חוץ מעבודת כוכבים וגלוי עריות ושפיכות דמים, אם אומרים לאדם שיעבור עליהם או יהרג, אם הוא בצנעה יעבור ועל יהרג, ואם ירצה להחמיר על עצמו וליהרג רשאי, אם העובד כוכבים מכין להעבירו על הדת. **יג.** וצ"ע, והרי אין מוכיח הספר חסידים מדניאל ומנחש הכרוך על עקבו, והרי בדניאל היה מותר כיון שהיה זה שעת השמד, וכבר פסק הרמב"ם (יסודי תורה פרק ה הלכה ג - ד הובא דבריו לעיל, בבואור מעשה דרבי עקיבא) שבשעת השמד אדם חייב למסור את הנפש גם לעבירה קלה, והרי כאן אין מדובר בשעת השמד, והרי גם לראשונים הסוברים שמותר למסור את הנפש בעבירות שאינם מג' עבירות חמורות, והרי כל זה דווקא שהגוי רוצה לטובת עצמו, אבל בדניאל הרי נבוכדנצר רצה להעבירם על הדת, ובזה לכל הדעות מותר למסור נפש. וגם מה שהוכיח מנחש הכרוך על עקבו, והרי מבואר במכתבם (ד"ה לא) שזה דווקא באותם מקומות שהנחשים מצויים בבתים ופעמים רבות נכרכים לאדם ואינם מזיקים. וכן, ז"ל הרמב"ם (הלכות תפילה פ"ו ה"ט): אין המתפלל מפסיק תפילתו, אלא מפני סכנת נפשות בלבד, ואפילו מלך ישראל שואל בשלומו, לא ישיבנו. אבל פסוק למלך עכו"ם שמא יהרגנו וכו'. וכן, אם ראה נחשים ועקרבאים באים כנגדו, אם הגיעו אליו והיה דרכו באותן המקומות שהן ממיתין, פוסק ובורח, ואם לא היה דרכו להמית אינו פוסק. והתוספות (ברכות שם, ד"ה אבל) פוסק שדווקא אם הנחש בא מולו כעס פוסק, לפי שמתכוון להזיקו, ומשמע מדבריהם שאין להפסיק בתפילה אם אין פיקוח נפש, וצ"ע סברת הספר חסידים [וראה בסוף הקונטרס, בתשובות ומכתבים שקיבלתי בקושיא זו].

נשאל מו"ז שליט"א מרופא שרוצה לנסוע לרפאות גדול הדור שחלה, אך הדרך אל המקומות של הגדול הדור מסוכנת לנסיעה (כמו בזמן מלחמה). האם מותר לרופא לנסוע ולהציל את גדול הדור.

להיכנס למקום סכנה. מהכא משמע, וכן משאר הגמ' דלעיל, שאסור להיכנס למקום סכנה כדי לקיים מצווה, דבמקום דשכיחא הזיקא לא אמרינן שומר מצווה לא ידע דבר רע.

אך הביא מו"ז את הגמרא בכתובות (המובאת לעיל) במעשה של רבי יהושע בן לוי דמיכרך בחולי ראתן ועסק בתורה, והסביר את מעשיו שכתוב "אילת אהבים ויעלת חן" שאם חן היא מעלה על לומדיה, אגוני לא מגני. והקשה על זה האהבת איתן (ועוד מפרשים) איך ריב"ל מכירך בהו וסמך על התורה שתגן עליו, והרי זה מקום ששכיחא הזיקא, ובגמ' בפסחים מבואר שהיכא דשכיחא הזיקא אפילו שלוחי מצווה ניזוקין. אלא יישב שהגנה של התורה עדיפה משאר מצוות, שהיא מגינה אף במקום ששכיח שם הזיקא, ועוד דלימוד לאחרים היא זכות גדולה, ובזה אפשר לסמוך על הנס, וכל מה דאמרינן דאין סומכים על הנס, הוא דווקא ביחיד אבל לצורך רבים סומכים על הנס⁷.

בתחילה הביא מו"ז שליט"א את הגמרא בברכות (דף ג ע"א): אמר רבי יוסי, פעם אחת הייתי מהלך בדרך ונכנסתי לחורבה להתפלל ובא אליהו ז"ל וכו', אמר לי בני מפני מה נכנסת לחורבה זו, אמרתי לו להתפלל, ואמר לי היה לך להתפלל בדרך וכו'. ופירש העץ יוסף שאליו שאלו מדוע הוא לא חשש להיכנס לחורבה, שהיא מקום סכנה, שאע"פ שהיה רבי יוסי עוסק במצווה ושומר מצווה לא ידע דבר רע, מכל מקום לא היה לו להיכנס לסכנה. ורבי יוסי השיבו, להתפלל נכנסתי, וזכות התפילה תעמוד לי להצילני מסכנה, אמר לו אליהו כיון שהיה באפשרותך להתפלל בדרך ולא היית מבטל תפלתך, היה לך לחוש שלא

■ ציונים והערות ■

יד. ואולי אפשר להוסיף את דברי הגמרא בבא בתרא (דף ז ע"ב): אמר ריש לקיש, רבנן לא צריכי נטירותא, דכתיב "אספרם מחול ירבון" וכו'. מסביר החזו"א (סימן ה סעיף יח) וז"ל: יש לעיין הלא גם רבנן צריכין לנהוג מנהג עולם ולא לסמוך על הנס, כדאמרו וכו', ואפשר דבעיר שכולהו רבנן כופין זה את זה לבנות חומה, אבל בעיר שדרין בה בני אדם ויש ביניהן רבנן, מטילין את החומה על המון העם ופוטרינן את החכמין, כמו שפטורין מן המס, שהתורה פטרתן כיון שאינם משתדלים על השגת הממון בשביל עסקם בתורה אין ליטול מהם ממוןם בשביל מס, וה"נ מצאו חכמים שאין ליטול מהם לנטירותא ואחרי שבאמת תורתן מגנת עליהן ואינם נתונים תחת מקרי הטבע כשאר בני אדם, כי השגחתו יתברך הוא לפי מידת הבטחון שאדם משליך יתבאר על בוראו יתברך, והלכך ראוי ת"ח לפוטרו מנטירותא, ולהטיל את החומה על שאר בני העיר, ואפשר לפי זה דגם רבנן כופין את שאר בני העיר לבנות חומה.

והסתפק היהודי האם לרדת אל הנהר וליטול את ידיו, או שמא אחד מן הרוצחים יהיה באיזור וכשהוא יקום אל הנהר הרוצח יראה אותו ויקום עליו להורגו. לבסוף החליט היהודי כן לקום וליטול את ידיו, ובאותו הרגע שנטל הגיח אחד מן הרוצחים ורצחו.

ויהי היום ורבה של הקהילה ישב ולמד בחדרו, והנה פתאום הוא רואה את היהודי ההרוג ניצב לפניו כבחיי חיותו. שאל אותו הרב מה הוא עושה כאן בעולם הזה, וסיפר לו היהודי שמתי שהוא עלה לשמיים פתחו לפניו את כל השערים 'באשר מסר נפשו על מצוות נטילת ידיים, על כן נכנס תיכף לגן עדן בלי שום משפט ודין על כל עוונותיו'.

ואמר המת לרב, שהדבר היחיד שמונע ממנו להיכנס מיד לגן עדן, הוא החרם שהטיל עליו הרב ולכן הוא ביקש שיתיר לו החרם. הרב התיר לו את החרם, ומיד לאחר מכן נעלם ההרוג. וסיים האדר"ת: ועל זה אמרו, יש קונה עולמו בשעה אחת, וזו היא תוכחת מגולה עד כמה להזהר במצווה דרבנן.

והסתפק מו"ז שליט"א, האם אכן מותר לאדם להסתכן כדי לקיים מצווה דרבנן של נטילת ידיים.

הביא מו"ז שליט"א ראייה מדברי הגמ' בבא קמא (דף פ ע"א): מעשה בחסיד אחד שהיה גונח מלבו, ושאלו לרופאים ואמרו אין לו תקנה עד שינק

ולפי זה יוצא שמותר לרופא לסכן את עצמו בשביל לרפא את גדול הדור שמרביץ תורה לרבים.

[והוסיף מו"ז את דברי המשנ"ב (סימן קיט ס"ק יב): כשחלה מהרי"ל גזרו הציבור תענית ואמרו סליחות באמצע ברכת סלח לנו..., שאני מהרי"ל דרבים צריכים לתורתו וכרבים דמי. הרי שגדול הדור נחשב כרבים ומותר להסתכן בשביל רפואתו].

וכתב מו"ז שליט"א שעדיין יש לפקפק בזה, אך הביא את הגמ' במסכת כתובות (דף סא ע"א) שרב אשי הסתכן כדי להציל את מר זוטרא, והדרכי תשובה (יו"ד סימן קנז ס"ק נא) בשם הספר חסידים כתב, שמצווה להדייט לומר לעכו"ם הרגני ולא תהרגו את חברי התלמיד חכם.

להסתכן כדי לקיים מצווה דרבנן

מו"ז שליט"א הביא מעשה נורא שסיפר האדר"ת, שאחד מהמשולחים בקהילתו ראה בפנקס הקהל של העיר אוסטרא דבר שאירע אצל רבה של אחת מן הקהילות באיזור, ביהודי שלא שמע להוראת הרב בעניין השכר בפסח, והרב נאלץ להחרימו ולגדותו. לאחר זמן הלך אותו יהודי בדרך ונקלע למאורת רוצחים ושודדים שרצו להורגו וליטול את כספו, אך הוא הצליח להערים עליהם ולהימלט.

במנוסתו חש היהודי רעב גדול ורצה לאכול מהלחם שהביא עימו,

חייב מיתה, 'משום שלא היה מקום להחמיר כדברי ב"ש, אבל אם היה מקום להחמיר ולעשות כדברי ב"ש, לא די שלא היה לו לירא מפני הליסטים דמצווה בעידנא דעסיק בה מצלה, אלא שאפילו היה מסתכן לא היה עליו שום עונש על שהכניס את עצמו לסכנה משום חומרא בעלמא, דבוודאי היכא דשייכא חומרא, שרי אפילו לאסתכוני עלה ומדת חסידות הוא, אע"פ שאינה חובה על כל אדם.

ובזה יישבתי מה ששמעתי מתמיהים על שנמצא בתשובה משום הריב"א שהחמיר על עצמו בבעיא דספק נפשות לעניין איסור אכילה ביום כיפורים דבכרת, דאע"ג דקיי"ל ספק נפשות להקל, היינו מדינא, מכל מקום אינה משנת חסידים, וק"ו מנטילת ידים שהיא של סופרים, אף כי יום הכיפורים איסור כרת'.

ובתפארת ישראל (פרק א משנה ג יכין אות כה, הביאו הפתחי תשובה י"ד סימן קנז סק"ג) כתב, שמותר להסתכן היכן שאין בוודאי סכנה ולא שכיח הזיקא, דמצווה דבעידנא דעסיק בה אגוני מגני. והביא ראה מרבי עקיבא (בעירובין דף כא ע"ב) שהכניס את עצמו לספק סכנה בנטילת ידיים, שהיה סומך את עצמו שלא יניחו שומר האסורים למות בצמא.

והקשה מו"ז שליט"א, דאם אדם יכול להיכנס לספק סכנה בשביל מצווה, מדוע אסור לאדם לא להחמיר על עצמו לחלל שבת כשיש לו ספק סכנה, וכן לעניין אכילה ביום כיפור, מי שצריך לאכול ביום כיפור, אסור לו להחמיר על

חלב רותח משחרית לשחרית, והביאו לו עז וקשרו לו בכרעי המיטה, והיה יונק ממנה משחרית לשחרית. לימים נכנסו חביריו לבקרו, כיון שראו אותה העז קשורה בכרעי המיטה, חזרו לאחוריהם ואמרו, ליסטים מזויין בביתו של זה ואנו נכנסין אצלו (שהעז רואה בשדות אחרים וגוזל את הרבים – רש"י).

ישבו ובדקו ולא מצאו בו אלא אותו עוון של אותה העז, ואף הוא בשעת מיתתו אמר, יודע אני שאין בי עוון אלא עוון של אותה העז, שעברתי על דברי חברי (שאמרו שאין לגדל בהמה דקה).

ולכאורה קשה, למה החמירו עליו חבריו כל כך, והרי פיקוח נפש דוחה את כל התורה, וכל שכן בדבר שהוא לא איסור תורה אלא תקנת חכמים. וביאר המאירי (ד"ה אע"פ שבמקום), שדבר שנאסר מכח תקנה שנתקנה מחמת הפסד של אחרים, ראוי להחמיר בו יותר אף במקום של פיקוח נפש (אולם המהרש"א מבאר מכח קושיא זו שאפשר שאותו חסיד אכן לא היה חולה בחולי שיש בו סכנה).

והמשנה בברכות (דף י ע"ב) אומרת: בית שמאי אומרים, בערב כל אדם יטה ויקרא ובבוקר יעמוד וכו', א"ר טרפון, אני הייתי בא בדרך והייתי לקרות כדברי ב"ש וסכנתי בעצמי מפני הליסטיין, אמרו לו כדי היית לחוב בעצמך שעברת על דברי ב"ה.

וכתב היעב"ץ בספרו לחם שמיים, שלכן אמרו שהיה רבי טרפון

עצמו לא לעבור על איסור, אבל בפיקוח נפש האיסור נדחה ואין כאן בכלל איסור, ולכן אסור לו להחמיר על עצמו.

ובתורת היולדת (פרק נ הערה יד) הביא מו"ז שליט"א בשם מו"ז מרן הגרי"ש אלישיב זצ"ל ראייה לחילוק הזה, מדברי השו"ע (סימן רד ס"ט), שפסק שהאוכל מאכלות אסורות לרפואתו מברך עליהם ברכת הנהנין, וביאר המשנ"ב (ס"ק מז) דכיון דסכנה היא, היתרא קאכיל ומצווה קעביד, ואילו בכפוהו נכרים לאכול, אינו מברך (כמבואר שם בס"ח).

אלא שהקשה הקובץ שיעורים, דצ"ע מאיזה טעם נחלקו דיני אונס מחולה, והרי בשניהם לומדים זאת מהפסוק של וחי בהם ולא שימות בהם, וצ"ע [ועיין בעצי ארזים (סימן טז ח) ובשו"ת אור גדול (סימן א) מה שכתבו בזה].

אך המנחת חינוך כתב להיפך, שהפסוק 'וחי בהם' נאמר דווקא על אדם שאנסהו לעבור עבירה ולא לחולה מסוכן. שאדם שאנסהו לעבור על עבירה אם הוא לא יעבור על העבירה וימות בגינה, נמצא שהוא לא מקיים את מצוות התורה שציוותה וחי בהם ולא שימות בהם, אבל אדם שחלה ולא מתרפא בגלל איסור תורה, הוא לא מת מחמת המצווה אלא מחמת החולי, ונמצא שזה לא בגלל וחי בהם.

עצמו, ויותר מזה כתב המשנ"ב (סימן תריח סק"ה), שאם החולה רוצה להחמיר על עצמו אחר שצריך לכך, עליו נאמר "אך את דמכם לנפשותיכם אדרוש", ומדוע, הרי מותר לאדם להיכנס לספק סכנה בשביל מצווה.

והשיב מו"ז שליט"א על פי הקובץ הערות (סימן מח סעיף יז ובסימן מט סעיף ט - י) שחילק בין פטור של אונס לפטור של חולה, וז"ל: דהא דפיקוח נפש דוחה לכל התורה אפשר דאינו בתורת דחיה כמו עשה דוחה לא תעשה, אלא דהוי כמו אונס דגלי קרא דאינו חייב למסור נפשו, וכיון שאין לו עיצה אחרת איך להינצל, ממילא הוי אונס ורחמנא פטריה, והוי כמו שתחבו לו דבר איסור בעל כורחו בבית הבליעה, דודאי לא הותר האיסור כלל, אלא דהוא פטור משום שאנוס, וה"נ ביעבור ואל יהרג, אף שיוכל להינצל מן האיסור ע"י מסירת נפשו, אבל כיון שאינו מחוייב בזה, הוא כאנוס גמור וכו'. אבל באונס המתרפא באיסורין, דכו"ע מודו דאסור לו להחמיר על עצמו, דהתם אין הטעם משום אנוס, דלא הוי אנוס כלל וכו' אלא דבחולה לכו"ע הטעם משום דחיה, דפיקוח נפש דוחה כל האיסורין כמו עשה דוחה לא תעשה וכו'.

ולבן החילוק ברור, שאנוס אינו מתיר את האיסור, אלא שהתורה לא חייבה אותו למות ולכן מותר לו להחמיר על

סימן ב ע

אין אומרים לאדם חטא בשביל שיזכה חברך

אחא בר אביי לרבינא היכי דמי, אילימא בשוגג ולא אידכר ליה, למאן התירו, ואלא לאו דאיהדר ואידכר, מי מחייב, והתנן: כל חייבי חטאות אינן חייבין עד שתהא תחלתן שגגה וסופן שגגה, אלא במזיד, קודם שיבוא לידי איסור סקילה מיבעי ליה, אמר רב שילא לעולם בשוגג, ולמאן התירו לאחרים. מתקיף לה רב ששת, וכי אומרים לו לאדם חטא כדי שיזכה חבריך, אלא אמר רב אשי לעולם במזיד, ואימא קודם שיבוא לידי איסור סקילה.

קושיית הראשונים

משמע מהכא דפשיטא ליה לגמרא דלא אמרינן ליה לאדם חטא בשביל שיזכה חבריך. התוס' (ד"ה וכי) הקשה על הגמ' כאן מהגמ' בעירובין (דף לב ע"ב) ששם נאמר, שרבי סובר דניחא ליה לחבר דליעבד איסורא קלילא ולא ליעבד עם הארץ איסורא רבה, ולמה התם לא אמרינן דאין אומרים לאדם חטא וכו'.

ומתריץ התוס' ב' תירוצים. א. בעירובין מדובר שמי שרוצה לעשות את האיסור זה החבר בשביל שעם הארץ לא יאכל על ידו איסור, דאמר ליה מלא לך כלכלה של תאנים מתאנתי, ובמקרה כזה

לטלטל סיגריה ביד כדי להציל את

אביו מחילול שבת

נשאל מו"ז שליט"א: אדם שאביו מכור לעישון והוא אדם מאד חולה (בסוכרת והוא אף מושטל כליה), ולדעתו כמו שמותר לחולה שיש בו סכנה לאכול ביום כיפור, כך מותר לחולה שיש בו סכנה לעשן בשבת, כי הוא נזקק לכך מאד. הבן ניסה לשכנע ולהסביר שיש הבדל גדול ביניהם, אך ללא הועיל, האב ממשיך לעשן בשבת.

לבן יש רק עצה אחת, והיא לקחת לאבא את הסיגריה מהיד ולזרוק אותה. אך שאלתו היא האם מותר לו לעשות כך, שהרי סיגריה בשבת היא מוקצה, וקיי"ל דאין אומרים לאדם חטא כדי שיזכה חברך.

והנה בטרם נביא את תשובת מו"ז שליט"א, נציג לפני המעיינים את הסוגיא לפרטיה:

מקור הדין

איתא בגמרא בשבת (דף ד ע"א): גופא, בעי רב ביבי בר אביי, הדביק פת בתנור, התירו לו לרדותה קודם שיבוא לידי חיוב חטאת או לא התירו. א"ל רב

אסורים לרדות, דאין אומרים לו לאדם עשה חטא קל בשביל שלא יעשה חבירך איסור חמור, כיון שלא נעשה האיסור על ידו, וגם חבירו פשע במה שהדבוק, ובאמת תלוי באם פשע עכ"ל, משמע שהמג"א פסק כתירוצי התוס'.

הריטב"א התקשה גם הוא בקושיא הראשונה של התוס' ותיירץ ג' תירוצים. א. כתירוצו הראשון של התוס', ב. שבעירובין זה טבל שעונשו במיתה ולכן אומרים דניחא ליה לחבר וכו', משא"כ כאן באים לפוטרו מקרבן שהוא רק ממון ולא אומרים, ג. בעירובין מדובר שהחבר עושה את האיסור מעצמו ואינו בא לשאול על כך, ואילו כאן מדובר שבית דין לא אומרים לו לעשות כן.

לסיכום:

האופנים שבהם אומרים לאדם חטא כדי שיזכה חבירך – לשיטת התוס': א. במקרה שבעל הדבר הוא זה שגורם לעבירה, מותר לו לעשות את האיסור בשביל להציל את חבירו, כדי שהוא לא יענש בגינה. ב. במקרה שהאיסור עדיין לא התחיל, אבל כשהתחיל אין אומרים. ג. במצווה דרבים. ד. במקום שאין שם פשיעה. לשיטת הריטב"א: ה. באיסור חמור שעונשו גדול אפשר, אבל בדבר קל

שהאיסור נעשה על ידו מותר לו לחטוא כדי להציל את חבירו^{טו}. ב. ריב"א תירץ ששונה הגמ' בעירובין ששם עדיין לא התחיל האיסור, ובמקרה כזה מותר לעבור על איסור קל כדי שעם הארץ לא יעבור על איסור חמור, אבל בגמ' כאן מדובר שהפת כבר בתנור וכבר נעשה מעשה האיסור וממילא הפת כבר תתבשל, ובאופן זה לא אומרים לאדם חטא.

וחקשה עוד התוס' מהמשנה בגיטין (דף מא ע"ב) האומרת: מי שחציו עבד וחציו בן חורין כופין את רבו ועושה אותו בן חורין, והרי בהמשך הגמ' (דף לה ע"ב) נאמר: א"ר יהודה, כל המשחרר עבדו עובר בעשה דלעולם בהם תעבודו, ואם כן איך כופים את האדון לשחרר את העבד והרי הוא עושה בזה איסור, ולא אומרים לאדם חטא בשביל שיזכה חבירך.

ומתירין התוס' ב' תירוצים. א. דשאני מצוות פריה ורביה שהיא מצווה חשובה, וכמו שמסופר (בגמ' בברכות דף מז ע"ב) על רבי אליעזר ששחרר את עבדו בשביל להשלים למניין, ולכאורה איך היה מותר, אלא מכיוון שהיא מצווה דרבים, מותר. ב. שדווקא היכן שפשע אין אומרים לאדם חטא, אבל במקום שאין פשיעה אפשר להגיד.

המנן אברהם (סימן רנד ס"ק כא) פסק להלכה וז"ל: ... אבל אחרים

■ ציונים והערות ■

טו. וכמו שכתב התוס' רא"ש, וז"ל: כיון דהוא ספי ליה איסורא דא"ל מלא לך כלכלה תאנים, אם יאכל עם הארץ טבל על ידו הוי כאילו הוא אוכלו, לפיכך מוטב שיעשה הוא איסור קל ויתרום שלא מן המוקף ואל יאכל עם הארץ טבל על ידו.

ובעה"ב נחשב כמוכרו. והקשה עליו המגן אברהם שהרי הגמרא בברכות שם פורכת והרי זה מצווה הבאה בעבירה, ולפי דברי הר"ן אין כאן כלל עבירה, ומה פורכת הגמרא משם.

כממון לא אומרים. ו. דווקא שבעל הדבר עושה זאת מעצמו, אבל בית דין אינם יכולים להגיד כן.

בשו"ת רבי עקיבא איגר (מהדור"ק סימן יג) נשאל על אותם שגרים בכפר סמוך לעיר, שרוצים לעבור במעבורת בשבת כדי להגיע לעיר, שם הם יוכלו להתפלל בעשרה, ופסק הרעק"א שאין להתיר, והביא מג"א (סימן שלט ס"ק יג) דכתב שלעבור על איסור, אפילו לדבר מצווה אסור. וכתב, שאף להתפלל במניין יש לומר שלא עדיף משאר המצוות. והביא ספק של המהרי"ל (הביאו המג"א סימן תטו סק"ב) שהסתפק האם אפשר לערב בשבת כדי ללכת להתפלל בעשרה, וכתב שלא ראה שום פוסק שמתיר לערב תחומין כדי ללכת לבית הכנסת להתפלל בעשרה, דלהתפלל בעשרה אינה כ"כ מצווה, שיכול לכון תפילתו בביתו. ואע"ג שהמג"א (בסימן צ') הוכיח דלא כמהרי"ל ממעשה דר"א, כתב הרעק"א שדווקא אז שלא היו עשרה זולתו הוכרח לבטל את העשה כדי שתתקיים המצווה של רבים, אבל כשיחיד רוצה להתפלל בעשרה אין מתירים לו לחטוא בשביל לזכות בכך.

תירוצי הראשונים

הראשונים הקשו על מעשה דרבי אלעזר בגיטין, איך היה מותר לר"א

בעניין תירוצו של התוס' דהוה מצווה דרבים

לתוס' היה קשה מהגמ' בברכות (דף מז ע"ב) שרבי אליעזר נכנס לבית הכנסת ולא מצא שם עשרה, ושחרר עבדו והשלימו לעשרה, וכי איך היה מותר לרבי אליעזר לעשות כן, והרי זה איסור של 'לעולם בהם תעבודו' ולא אומרים לאדם חטא כדי שיזכה חבירך, לכן יישב התוס', דמצווה דרבים שאני.

המגן אברהם (סימן צ סק"ל) הביא את **הרא"ש** (ברכות פרק ז סימן כ) שכתב וז"ל: אליהם מעשה דרבים, דכתיב (ויקרא כב, לב) "ונקדשתי בתוך בני ישראל", דהיינו עשה דמקדשין השם בעשרה ברבים, ואפילו הוי מילתא דרבנן כגון לשמוע קדושה וברכו, שלא מצינו לו עיקר מן התורה, אפילו הכי דחי עשה דיחיד, דלא מסתבר למימר דמיירי בעשרה דאורייתא, כגון לקרות פרשת זכור שהוא מן התורה עכ"ל. ובמועד קטן (פרק ג סימן א) כתב: דדוקא היכא דזיכא רבים כגון הכא, מקרי עשה דרבים.

ועוד הביא את דברי הר"ן בגיטין (כ ע"ב ד"ה כל) שכתב, דלעולם בהם תעבודו לא איסור גמור, או כיון שאינו עושה לטובת העבד, אין כאן עשה כלל

וראויים להיות להם עבדים לשמש אותם, ואם אין להם עבדים מן האומות הם יצטרכו להשתעבד באחיהם ולא יכולו להשתדל בעבודת הקב"ה, ולכן נצטוינו להחזיק בעבדים האלו לתשמישנו, לאחר שהוכשרו ונעקרה מהם עבודה זרה.

ועל פי זה תירץ: ומהיות יסוד המצווה כדי שירבו בני אדם בעבודת בוראם ברוך הוא, התירו חכמים ז"ל לעבור על מצווה זו בכל עת, שביטול מצוה זו יהיה גורם למצווה אחרת, ואפילו בשביל מצווה דרבנן אם היא מצווה דרבים, כגון שלא היו עשרה בבית הכנסת וצריכין לשחרר העבד ולהשלים המניין. ואל יקשה עליך, ואיך נדחה מצוות עשרה זו דאורייתא בשביל מצווה דרבנן, כי מפני שיסוד המצווה אינו אלא כדי להרבות עבודתו ברוך הוא, אחר שבשחרורו עכשיו נעשית מצווה, ועוד שגם הוא מתרבה בגופו במצוות שלא היה חייב קודם השחרור, ובין זה וזה אמרו ז"ל שמותר לשחררו, שכן קיבלו העניין.

חיראים (סימן תכג) תירץ ע"פ הגמרא בב"מ (דף עג ע"ב) הלומדת מסמיכות הפוסקים 'לעולם בהם תעבודו' הסמוך ל'ובאחיכם בני ישראל', שמותר לשעבד ישראל לעבד אם אינו מתנהג כשורה, אבל בסתם אסור לשעבדו לעבד, שנאמר 'ובאחיכם בני ישראל איש באחיו וגו' לא תרדה בו בפרך', משמע שיש ללמוד גם להפך, שכל האיסור לשעבד ישראל לעבד זה רק היכא שמתנהג כשורה ויש ביטול מצווה כשמשעבדו, וכן נלמד גם בעבד, שכל האיסור לשחררו

לעבור על איסור דאורייתא בשביל מצווה דרבנן. מצינו בזה כמה תירוצים המתרצים אף את קושיית התוס':

הרמב"ן (בגיטין) כתב ששורש האיסור של 'לעולם בהם תעבודו' הוא, שלא ליתן לעבדים מתנת חנינם ולשחררם, כמו שמצינו בסתם עכו"ם את האיסור של 'לא תחנם'. ואע"פ זה יישב את הקושיא, שמכיון שכל האיסור לשחרר הוא מדין שאסור ליתן לגוי מתנת חנינם, ואם כן לצורך מצווה אין זה נחשב כמתנת חנינם ומותר, וכן תירץ הר"ן (שם). ועוד תירץ שהחומרה של תפילה במניין גדולה יותר משאר מצוות דרבנן, דמצינו בגמ' בברכות (דף ו ע"ב), שמתי שבא הקב"ה לבית הכנסת ולא מצא שם עשרה מתפללים, מיד כועס.

הרשב"א (שם) והרא"ש (בברכות, הובא לעיל) תירצו דהוה מצווה דרבים שהיא דוחה אף דאורייתא (ועיין פרי מגדים או"ח סימן צ ס"ק ל). הריטב"א (שם) כתב שהלאו של 'לעולם בהם תעבודו' הוא לא עשה גמור, אלא 'איסורא דרבנן' וסמך ליה אקרא'. המאירי (שם) תירץ, שאמנם איסור 'לעולם בהם תעבודו' הוא איסור דאורייתא, מכל מקום הקילו בו במקום מצווה, מכיון שאינו שווה בכל, שאין עליו חובה לקנות עבד כדי לקיים בו לעולם בהם תעבודו.

החינוך (מצווה שמו) כתב שהטעם לאיסור 'לעולם בהם תעבודו' הוא משום שעם ישראל הוא מבחר המין האנושי, ונבראו להכיר בוראם ולעבוד לפניו,

שלא יעבור על איסור, מכל מקום אולי גם כשאביו יעבור הרי זה כאילו הוא עובר, שהרי יש לו ערבות שיהודי לא יעבור על איסור.

הוא רק במקום שאין ביטול מצווה בעבודתו, אבל אם יש ביטול מצווה מותר לשחררו, ולכן שחרר ר"א את עבדו.

והביא את הריטב"א (הובא לעיל) שכתב שכל מה שלא אומרים לאדם חטא בשביל שיזכה חבירך זה דווקא דין שבי"ד לא יאמרו, אבל אם הוא עושה מעצמו מותר, וכאן בוודאי ניחא לבן לעבור על איסור מוקצה הקל כדי להציל את אביו מאיסור דאורייתא החמור.

לעבור על דרבנן בשביל שלא יעברו עמי הארץ על דאורייתא

והנה נשאל עוד מו"ז שליט"א ממנהל בית אבות, שסיפר שהם שכחו להוציא את הנורה מהמקרים בערב שבת, וככל הנראה בשבת יכשלו הזקנים שרבים מהם עמי ארצות ולא מבינים באיסורי שבת בהדלקת הנורה, גם אחרי שידעו שהיא נדלקת בשבת. ושאל האם מותר להוציא את הנורות מהמקרים בשינוי כדי להצילם מחילול שבת.

ויישוב מו"ז שליט"א ע"פ התוס' בשבת דלעיל, דלפי התירוצי הראשון שבעירובין מדובר שהחבר חטא ומתי שהאיסור נעשה על ידו לא אמרינן אין אומרים לאדם חטא, נראה שיהיה מותר, כי האיסור נעשה ע"י הנהלת הבית אבות. ואף לפי התירוצי השני שמתי שלא התחיל

תשובת מו"ז שליט"א

ובעת נשוב לשאלה שפתחנו בה, האם מותר לבן לטלטל את הסיגריה בשבת, כדי להציל את אביו מחילול שבת. והשיב על כך מו"ז שליט"א דלכאורה ע"פ הגמרא לעיל יהיה אסור, שאם לרדות את הפת שהיא חכמה ולא מלאכה אסור, כל שכן להוציא סיגריה מפי אביו שזה מוקצה יהיה אסור.

והביא את ספקו של הגאון ר' ישראל **מסלנט** זצ"ל (אבן ישראל עמוד פא) שהסתפק, באדם שהניח קדירה שיש בה בשר וחלב בערב שבת, האם יהיה מותר לו לסלק את הקדירה קודם שיתבשל ויבוא לידי איסור בשר וחלב, ורצה לפשוט מהגמרא לעיל, אך כתב דאולי מוקצה חמור יותר, ובזה לא התירו.

אך כתב מו"ז שליט"א, שיתכן שבענינו יהיה מותר, כיון שברדיית הפת הוא כבר עשה את מעשה המלאכה, רק שהוא עדיין לא עבר על איסור, מה שאין כן אצלנו, שהאבא עדיין לא עבר על האיסור אולי יהיה מותר, ואולי זה דומה למה שכתב השו"ע (סימן שלד ס"ב ובמשנ"ב סק"ו) שחז"ל התירו איסור מוקצה כדי שלא יבוא לכבות את הדליקה. ואף ששם מדובר שהתירו לו לטלטל מוקצה בגלל

להציל רבים מעוון, אפילו כשהם פושעים, וכ"ש שמותר למנהל עצמו להוציא את הנורה, כיון שהאיסור נעשה על ידו.

אמירה לנכרי כדי שבעלה לא יחלל שבת

עוד נשאל מו"ז שליט"א, באישה זכתה לחזור בתשובה אך בעלה עדיין לא, האישה בתהליך ההתחזקות שלה ביקשה מבעלה שיתחיל לשמור שבת. הבעל לא הסכים לשמור לגמרי, אך הוא הסכים להימנע מהדלקת חשמל ונסיעה ברכב וכו', אבל הוא מעשן, ולהימנע מעישון סיגריות בשבת הוא לא מוכן רח"ל. האישה בצר לה פנתה אל הרבנית שעוזרת לה בכל הדרך של החזרה בתשובה, וביקשה לשאול מה עליה לעשות. הרבנית בחכמתה הציעה לה רעיון, שהיא תבקש מבעלה שאמנם כל השבת לא לעשן הוא לא מוכן, אבל לפחות בשעה שנרות השבת דולקים, הוא ימנע. אחרי שהבעל יסכים היא תדאג להגדיל מדי שבוע את הנרות בעוד קצת, כך שמדי שבוע הזמן שהבעל לא מעשן יגדל ויפחת מחילול השבת. ואכן הבעל הסכים לתנאי הזה והאישה עשתה ככל אשר יעצה לה הרבנית.

שבת אחת שכחה האישה להדליק נרות שבת. בבהלה רצה האישה אל מו"ז שליט"א ושאלתה בפייה, האם מותר לה לבקש מנכרי שידליק את הנרות ולעבור על איסור דרבנן של איסור אמירה

האיסור לא אמרין אין אומרים לאדם וכו' נראה שמותר, כיון שהזקנים עמי הארץ לא פתחו עדיין את דלת המקרה.

ואף לפי מה שתירץ התוס' (על הקושיא השניה) שבמקום מצווה דרבים אומרים לאדם חטא, נראה שמותר, שכאן נחשב למצווה דרבים, כמו שמצינו (בגיטין דף לח ע"א) באותה שפחה חציה בת חורין שנהגו בה מנהג הפקר, וכפו את רבה לשחררה, דהוי כמצווה דרבים, כך גם בנידוננו יהיה מותר לעבור על שבות, כדי להציל את עמי הארץ מעוון.

אך לפי תירוצו של התוס', שבמקום שפשע כגון ברדיית הפת אין אומרים לאדם חטא, יהיה אסור, כיון שאותם זקנים עמי הארץ פושעים ויהיה אסור לחטוא בשבילם.

המגן אברהם (סימן רנד ס"ק כא) כתב, שאם האיסור נעשה על ידו אומרים לאדם חטא, אבל אם אין האיסור נעשה על ידו וחבירו פשע בה, אין אומרים לאדם חטא בשביל זה. השער הציון (סימן שו ס"ק מו) מביא את המג"א וכתב, דבאיסור דרבנן אפשר לסמוך על התירוף של התוס', שבמצווה רבה אפשר להקל אפילו כשפשע, וכעין מה שכתבו התוס' באותה שפחה שנהגו בה מנהג הפקר.

ופסק מו"ז שליט"א שיתכן שמותר לכל אדם להוציא את הנורה בשינוי, כיון שהוצאת הנורה בשינוי היא רק איסור דרבנן (ויקפיד לעשותה באופן שיהיה רק דרבנן) ומותר לעשות איסור דרבנן כדי

דרבנן בכדי שהעם הארץ לא יעבור על מלאכות גמורות דאורייתא.

ואמנם בתוס' שם מבואר שבמקום שהעם הארץ עשה את האיסור בפשיעה לא אומרים שנח לחכם לעבור על איסור קל וכו', וכאן היהודי עושה זאת בפשיעה, מכל מקום נראה שקיים חילוק בין מקרה שכבר פשע העם הארץ למקרה שיפשע אח"כ, כלומר, כאן שהעם הארץ עדיין לא עבר על האיסור (אלא הוא עתיד לעבור עליו אח"כ) אומרים כלל זה, ודווקא במקום שהעם הארץ עבר כבר על האיסור לא אומרים נח לחכם וכו'.

ואמר מו"ז שליט"א שלאור דברי בעל החלקת יעקב, היה נראה לומר, שהאישה תאמר לנכרי להדליק את הנרות כדי להציל את בעלה מאיסורי דאורייתא, שהרי הבעל יחטא עכשיו כביכול על ידה של האישה, ולכן תוכל לעבור על איסור קל מאשר שהוא יעבור על איסורים חמורים, ואמנם האישה פשעה בכך ששכחה [ושכחה זו חמורה עד כדי שרבותינו קנוסה להוסיף ולהדליק כל ימיה נר אחד נוסף על מניין הנרות אותם הייתה רגילה להדליק (כמבואר ברמ"א סימן רסג ס"א)], אבל הבעל עדיין לא עבר על איסור ואומרים את הכלל.

אך למעשה מו"ז פסק שאין לאישה לבקש מהנכרי להדליק את הנרות, שיש חילוק בין דברי החלקת יעקב לנידוננו. שהחלקת יעקב דיבר במקרה שראובן עשה מעשה ישיר שיגרום לחלבן לעבור על איסור דאורייתא, ולכן יש בכך

לנכרי ולהציל את בעלה מאיסורי דאורייתא חמורים של הבערת אש בשבת. **השיב** מו"ז שליט"א ששאלה דומה הגיע אל בעל החלקת יעקב, שהיה יהודי שעסק באיסוף בקבוקי חלב ריקים מפתחי הבתים והעמדת בקבוקים מלאים במקומם, והיה עושה זאת גם בשבת רח"ל, ועבר על מלאכת הוצאה מרשות לרשות, והעברת הבקבוקים ד' אמות ברשות הרבים. יהודי שומר תורה ומצוות נהג להניח כל יום את הבקבוקים מחוץ לביתו, אבל ביום שישי הוא לא היה מניח, כדי לא להכשיל את היהודי בחילול שבת.

יום שישי אחד הוציא ראובן את הבקבוקים החוצה מחמת הרגלו. לאחר כניסת השבת, שם לב לזה ראובן, ורצה לבקש מנכרי שיחזיר את הבקבוקים, והוא יעבור על איסור קל של אמירה לנכרי, מאשר שאותו יהודי יעבור על איסור חמור של הוצאה מרשות לרשות והעברת הבקבוקים ד' אמות ברשה"ר, פנה ראובן אל בעל החלקת יעקב ושאלו, האם מותר לו לבקש מנכרי.

השיב בעל החלקת יעקב (או"ח סימן קמג), שמאחר וראובן הניח את הבקבוקים בעצמו, ועומד לעבור בשוגג על איסור של 'לפני עיוור' ובגמרא בעירובין נאמר נח לו לחכם לעבור על איסור קל כדי להציל יהודי עם הארץ מאיסור חמור, וע"פ התוס' בשבת משמע שכלל זה נאמר כאשר את האיסור יעבור עם הארץ על ידיו של החכם, ואם כן כך גם כאן, נח לראובן לעבור על איסור קל

התלהבו מהרעיון והסכימו להשאר ולשחק בקוביא על כסף.

סברת היהודי הייתה, שאיסור לשחק בקוביא על כסף בשבת הוא דרבנן, ואילו נסיעה ברכב כרוכה בהרבה חילולי שבת דאורייתא. אך ליבו נקפו, שהרי אם הנערים יסעו ברכב, רק אחד מהם יעבור על איסור דאורייתא, שרק אחד מהם נוהג, ואילו השני שיושב לצידו אינו עובר על איסור דאורייתא, ואולי הוא הכשילו באיסור חמור יותר. ועוד ליבו נוקפו שהרי לדעת השו"ע (חו"מ סימן שע ס"א) אסור לשחק בקוביא כי יש בזה משום גזל דרבנן, האם מותר לגזול מדרבנן כדי להציל מאיסור דאורייתא?

והשיב מו"ז שליט"א על השאלה הראשונה, שפסק השו"ע (או"ח סימן שו סעיף יד): מי ששלחו לו שהוציאו בת מביתו בשבת להוציא מכלל ישראל, מצווה לשים לדרך פעמיו להשתדל בהצלתה, ויוצא אפילו חוץ לשלושה פרסאות, ואי לא בעי למעבד כייפין ליה.

ובתב המשנה ברורה (ס"ק נו): שהוציאו ביתו: אורחא דמילתא נקט, והוא הדין אחר רשאי לחלל שבת כדי להצילה מהאיסור הגדול. וכל זה מירי שהוציאו אינם יהודים מביתו באונס ועל כך התירו לו לשום לדרך פעמיו להצילה, דקימא לן אם אינו פושע, חייב לעשות איסורא זוטא כדי שלא יעשה חבירו איסורא רבה, אבל אם פשעה, אין לו לאביה לחלל שבת עבודה, דאין אומרים לאדם חטא כדי

איסור של 'לפני עיוור לא תתן מכשול', אך בשאלתנו האישה לא עושה מעשה ישיר שיגרום לבעל לחלל שבת כמו להביא לו את האש להדלקת הסיגריה, אלא רק מחמת אי הדלקת הנרות שלה, הוא עלול לחטוא מעצמו, ובזה אין היתר לעבור על איסור אמירה לנכרי כדי להציל פושע מעשיית מלאכות גמורים, כי אין אומרים לאדם חטא כדי שיזכה חברך הפושע.

והציע מו"ז שליט"א את הדברים בפני גיסו מרן הגר"ח קניבסקי זצ"ל ולא הסכים, ואמר שכן יש לאישה לומר לנכרי להדליק את הנרות ולהציל את הבעל, וביאר מו"ז שליט"א את טעמו על פי בעל העיטור (המובא ברמ"א סימן רעו ס"ב) שאמר שבמקום צורך גדול מותר לומר לנכרי, גם באיסור שבת דאורייתא.

הימורים במקום לחלל שבת

עוד נשאל מו"ז שליט"א מיהודי שהתארח בשבת בבית הארחה, שם הוא פגש שני נערים שעדיין אינם שומרי תורה ומצוות. היהודי התעניין במעשיהם, והתברר לו שהם מתכננים לצאת בעיצומה של השבת לטיול ברכב רח"ל. היהודי ידע שלשכנע אותם לא לחלל שבת הוא לא יצליח, לכן הוא הגה רעיון. הוא הציע להם שבמקום שהם יסעו ברכב, הוא ילמד אותם משחק נפלא בהימורים, והם יהמרו על כסף. הנערים

בחול, שהרי אין דעתם להקנות בקניין גמור (כמבואר במשנ"ב סימן שכב ס"ק כב), ואם כן על איסור שבת אולי מותר לעבור, אבל מי יימר שמותר גם לגזול מחבירו כדי להצילו מאיסור שבת דאורייתא. אך נראה שבענייננו אין כאן גזל, כיון שהחבר מחוייב מדין ערבות להוציא כסף כדי להציל את חבירו מאיסור שבת החמורה, וא"כ אם אי אפשר להציל אותו מאיסור אלא על ידי שיוציא ממנו כסף, אין כאן גזל, שהוא הגורם לזה.

מו"ז שליט"א הציג בפני מו"ז מרן הגר"ש אלישיב זצ"ל נידון שהיה בין גדולי ישראל, על אדם שייבם את אשת אחיו ולבסוף נודע שבאותה שעה היא הייתה מעוברת, האם מותר ליבמה להפיל את הולד שאז יתברר למפרע שהייתה ראויה לייבום והיבם לא יעבור על איסור ערוה של אשת אח. והשיב מרן זצ"ל שבוודאי אסור, כי כל מה שאומרים לאדם חטא כדי שיזכה חבירו, זה רק מתי שמעשה האיסור עדיין לא נעשה, אבל באופן שכבר נעשה מעשה האיסור, יש לפנות אל דרכי התשובה ולא להוסיף עוד איסור כדי להינצל מאיסור [כתשובת ריב"א בתוס' בשבת] ^{טז}.

שיזכה חבירו, ודווקא באיסור דאורייתא, אבל באיסור דרבנן, דעת האליה רבה דיש להקל לעבור כדי להצילה.

וכתב בשער הציון (ס"ק מו): אף דמהמג"א (הובא לעיל) משמע דאפילו איסור דרבנן אין לעבור עבירה כשפשעה בעצמה, מסתברא דבאיסור דרבנן יש לסמוך אחד תירוצא בתוס' שם, דלמצווה רבה יש להקל אפילו כשפשעה מתחילה, והכא אין מצווה רבה גדולה מזו, אולי תחזור בה וכו'.

ולאור זאת נראה, שבענייננו שהנהג פשע בעצמו, אולי לא נאמר לשני לעבור על איסור, אפילו דרבנן, כדי להציל את חבירו מאיסור דאורייתא, אך יתכן שכיון שהאיסור בא גם על ידי השני ולתירוץ הראשון של התוס' מותר באופן זה לעבור, ואם כן באיסור דרבנן אולי יש להקל, כדי להציל את חבירו מאיסור דאורייתא.

ועל השאלה השניה השיב מו"ז, שיש שני טעמים למה אסור לשחק בקוביא בשבת, א. שדמי למקח וממכר, ב. דהוי אבק גזל מדבריהם שאסור גם

סימן ג

בענין איסור זריקת ציפורניים לרשות הרבים

רופאה מעוברת, האם תלך להציל

בשתדרוך על ציפורניים

הגמרא בנדה (דף יז ע"א) אומרת: אמר רבי שמעון בר יוחי ה' דברים הן, שהעושה אותן מתחייב בנפשו ודמו בראשו. האוכל שום קלוף, ובצל קלוף, וביצה קלופה, והשותה משקין מזוגין שעבר עליהן הלילה, והלך בבית קברות, והנוטל ציפורניו וזורקן לרשות הרבים, והמקוץ דם ומשמש מיטתו. ומסבירה הגמרא את הטעם שהנוטל ציפורניו וזורקן מתחייב בנפשו, שהוא ממפני שאשה מעוברת עוברת עליהן ומפלת.

והנה נשאל מו"ז מרן הגאון רבי יצחק זילברשטיין שליט"א שאלה מרופאה מעוברת, שהלכה ברחוב ולפתע שמעה קריאות לעזרה. כשהיא התבוננה מהיכן מגיעות הקריאות, ראתה שבמכון 'פדיקור' לידה, שוכבת אישה מעולפת הזקוקה לעזרה. האישה רצתה לרוץ להגיש לה טיפול רפואי, אך היא ראתה שבאותו מכון זורקים על הריצפה הרבה ציפורנים. הרופאה לא ידעה מה לעשות, האם לרוץ ולטפל באישה המעולפת, באופן שבוודאי היא תאלץ לדרוך על הציפורניים, ואז עוברת מסתכן, ואם היא תנקוט ב'שב ואל תעשה' האישה המעולפת עלולה להגיע לכדי סכנת חיים.

והשיב לה מו"ז שליט"א שהיא תרוץ לטפל במעולפת, כיוון שאם היא לא תטפל בה בוודאי המצב של החולה יחמיר, ואילו החשש שמא תפיל הוא חשש סגולי, ובמקום פיקוח נפש הוא לא 'תופס', והרופאה יכולה לסמוך על כך ששלוחי מצווה אינם נידוקים.

ואין להקשות מהגמרא בפסחים (דף ח ע"ב) שאומרת שבמקום הזיקא שאני, שהרי כל מה שהגמרא אומרת זה איפה שיש היזק ניכר, אבל כאן שכל ההיזק הוא סגולי, אפשר לסמוך על כך. ועוד שהרי שומר מצווה לא ידע דבר רע, וכבר פסק הרמ"א (בסימן תנה ס"א) שאין לשפוך מים שלנו מכח מת או תקופה נופלת, והסביר על כך המשנה ברורה (ס"ק יח) שזה משום שומר מצווה לא ידע דבר רע, ע"כ.

וישנה עוד סיבה שתרוץ לטפל, כיון שבימנו כבר פסק החזון איש (הובא במעשה איש חלק ב עמוד קנה) שבדורנו ההסתר פנים כל כך גדול, עד שיכול להיות שהמעוברת תדרוך על הציפורניים ולא יארע לה כלום. ואמנם באופן רגיל אין להקל בזה, אבל כאן שיש לפנינו חולה בסכנה טבעית, ואילו סכנת האישה אינה סכנה טבעית אלא סגולית, לכן יש לרופאה לרוץ לטפל במעולפת.

ולכן הם מזיקים לעובר בפריה ורביה
מידה כנגד מידה.

ועתה בעז"ה נביא את דברי הפוסקים
בעניין זה של איסור זריקת
הציפורניים¹.

האם איסור דריכת הציפורניים דווקא לאישה

יש להסתפק מה יהיה הדין בגבר שדרך
על הציפורניים, האם עדיין יש
לחשוש לדברי הגמרא או שאין, שכן
בפשטות משמע מהגמרא בנדה שהסכנה
היא רק למעוברת, שלא הוזכר שם כלל
גבר.

ובך משמע מהגמרא במועד קטן (דף יח
ע"א): אמר רב שמן בר אבא הוה
קאמינא קמיה דר' יוחנן בי מדרשא בחולו
של מועד, ושקלינהו לטופריה בשיניה
וזרקיהו - וראיתי שרבי יוחנן תלש
בשיניים את ציפורניו, וזרקם בבית מדרש.
שמע מינה תלת: שמע מינה מותר ליטול
ציפורניים בחולו של מועד, ושמע מינה
אין בהן משום מיאוס, ושמע מינה מותר
לזורקן. שואלת הגמרא, איני, והתניא
שלשה דברים נאמרו בציפורניים, הקוברן
צדיק, שורפן חסיד, זורקן רשע. מתרצת
הגמרא, טעמא מאי, שמא תעבור עליהן
אישה עוברה ותפיל, ואישה בבי מדרשא
לא שכיחא. שואלת הגמרא, זימנין

למה נחשב כסכנה

נחלקו המפרשים בטעם הדבר. הר"ן
(במועד קטן דף יח ע"א) וכן הנמוקי
יוסף (שם דף י ע"א) כתבו שהטעם שאישה
מפלת זה משום מיאוס (אסטניסות), ויש
מפרשים שסוברים משום כשפים².

ובפירוש עין יוסף (על העין יעקב) כתב
בשם התולעת יעקב שהטעם
הוא, שמכיוון שאדם הראשון לפני שחטא
היה לבושו עשוי מציפורן, ולאחר שחטא
לא נשאר מהציפורן דבר למעט מה שיש
בקצות האצבעות, לכן הענישה התורה את
האישה שגרמה לחטא זה, שברגע
שתדרוך על הציפורן שהיא מעוברת אז
היא תינזק.

הבן יהוידע ביאר שהמעוברת מפילה
כיוון שיש על הציפורניים כוחות
חיצוניים שנדבקים בציפורניים ועל ידי כך
שהאישה דורכת עליהן העובר ניזוק מהם
משום שהציפורניים פרין ורביץ³ (וזה
הסיבה שמסתכלים עליהם במוצאי שבת לסימן טוב)

צינונים והערות

יז. עיין בחשוקי חמד עמ"ס נידה (דף יז ע"א) שדן האם הזורק ציפורניו הרבים והאישה
מעוברת עברה עליהן והפילה, האם חייב לשלם דמי ולדות, וכן האם צריך על כך תשובה.
יח. ויש שכתבו נפקא מינה בזה, שאם הציפורנים היו בתוך שקית או שהמעוברת לא שמה
לב שדרכה עליהן אין כאן חשש מיאוס. יט. וכבר כתב המשנ"ב (סימן רחצ סק"ט): "ועוד
שהציפורניים הן סימן ברכה, שהן פרות ורבות לעולם".

ואם כן אין בו מיאוס. אך כתב התורה לשמה שבעל נפש לא יאכל מתבשיל זה, שאמנם אין בו מיאוס, אבל רוח רעה יש בה וטוב להיזהר.

ושואל המשנת יוסף שאם הטעם שאסור לזרוק ציפורניים בבית מדרש הוא משום רוח רעה, איך ר' יוחנן זרקם בבית מדרש, ועוד הרי השולחן ערוך (אורח חיים סימן ד סעיף ח) פסק שמים שנטלו איתם ידיים בבוקר, אסור לשופכם ברשות הרבים משום רוח רעה, ואפילו לקרוא ולמברך מול אותם מים כתב השערי תשובה (ס"ק ח בשם הברכי יוסף בס"ק ד) שאסור, והקושיא מתעצמת.

ואם תתרץ שר' יוחנן קצצם באופן המותר, שהגמרא בנדה מביאה כמה דרכים שאפשר לקצוץ את הציפורניים ללא סכנה, כגון שיטול אותם בשיניו או שיטול רק חלק מהציפורניים, וכן אם חתך אחרי זה משהו אין סכנה, והרי הגמרא בהמשך אומרת 'ולא היא לכולה מילתא חיישינן' שכן חוששים, וכן גם אין לתרץ שהטעם של הגמרא הוא שאסור מפני שאישה מפלת ובבית מדרש לא מצויה האישה, אבל אין הוכחה שמותר, שהגמרא אמרה שמתחייב בנפשו כי עשה הזק, אבל עדיין אסור לזרוק משום רוח רעה.

ותירץ המשנת יוסף ששונה דין מים של נטילת ידיים מגזיזת ציפורניים, שבנטילת ידיים ברגע שהאדם שופך מים על ידיו הטמאות, הוא מעביר את הרוח הרעה מהידיים למים ולכן יהיה אסור

דמיכנשי להו ושדי להו אבראי - שלפעמים מטאטאים את הציפורניים מחוץ לבית מדרש, ושם האישה כן מצויה ותדרוך עליהם ותסתכן, מיישבת הגמרא, כיון דאשתני אשתני - שהציפורניים מזיקות רק במקום שהן נפלו, ולאחר שכבר הן שינו את מקומם, הן כבר לא מזיקות.

ומהגמרא זו משמע, שכל האיסור של זריקת הציפורניים זה רק שאישה תדרוך עליהם, שאם היה איסור לגבר לדרוך עליהם, למה רבי יוחנן זרק את ציפורניו בבית המדרש.

אבל מצינו שיש מפרשים שסוברים שכן יש סכנה לגבר לדרוך על ציפורניים: **הב"ח** (ביורה דעה סוף סימן קצח ד"ה נידה שגילתה) הביא מהרוקח (בסימן שיו ד"ה פוגעת) שאם אדם דרך על ציפורניה של אישה נידה, הוא ילקה בשחין. וכן בספר ליקוטי מהרי"ח כותב בשם הזהור שאף לאנשים ציפורניים מזיקות, אף אם הם לא של אישה נידה.

ולפי כך קשה על דברי רבי יוחנן שזרק את ציפורניו בבית מדרש. וראיתי להגאון רבי יוסף ליברמן זצ"ל בשו"ת משנת יוסף (חלק ג סימן מה) שמביא משו"ת תורה לשמה (סימן רי"ג) שהסתפק במקרה שהגיע אליו על אדם שהכין תבשיל ונפלו ציפורניים לתוך הקדירה הרתחת והוציאו אותם, ושאלו אותו האם יהיה אפשר לאכול את התבשיל עכשיו משום כל תשקצו, והוכיח מהגמרא במועד קטן שר' יוחנן זרק את הציפורניים בבית מדרש,

אך עדיין תמוה למה התורה לשמה החמיר בקדירה שנפלו לתוכה ציפורניים בשעה שר' יוחנן זרקם בבית מדרשו, ותירץ ששונה אוכל שמכניס לגוף ושנה הדורות האלו שצריכים יותר שמירה, ולכן כתב התורה לשמה שבעל נפש יחמיר עיי"ש.

מה יעשה עם הציפורניים

בחמשך, הגמרא (בנדה) מביאה: ת"ר: ג' דברים נאמרו בציפורניים, שורפן חסיד, קוברן צדיק, זורקן רשע. **פירש רש"י**: חסיד – עדיף מצדיק, כשקוברן איכא למיחש דהדרי ומגלו. וכן **התוספות פרשו** (כד"ה שורפן חסיד). והביאו בשם הערוך (ערוך שלוש) שפירש, ששרפת ציפורן מזיקה לאדם, כמו כל דבר שבא מן האדם, והוכיח מהגמרא בשבת (דף עה ע"ב) גבי דם הנידה, אידי דחלשא לא מצנעה לשונרא, ולכן הוא נחשב כחסיד, שמחמיר לשורפן אפילו שהן מזיקות לו. והתוספות הרא"ש הוסיף שנחשב חסיד, גם מפני שהציפורניים מסריחות בשעת השריפה.

לזורק אותם ברשות הרבים, שהרי הוא זורק מים שיש בהם רוח רעה, אבל בציפורניים הרוח הרעה נמצאת על הידיים כל עוד שהציפורניים הגדולות נמצאות שם, וברגע שהוא קצץ את הציפורניים הרוח הרעה חלפה ואין אותה עוד, ולכן נשאר רק הטעם של מיאוס שברגע שהאשה המעוברת דורכת עליהם היא מפילה ובבית מדרש אין נשים ולכן ר' יוחנן זרק את הציפורניים.

והוכיח את דבריו מהכף החיים (סימן רס סעיף ט) שכתב בשם האר"י, שהחיצונים יש להם אחיזה בבקיעת הבשר שבסוף האצבעות, ונתלים בציפורניים בחלק העורף ויוצא לחוץ מכנגד הבשר, וזה צריך לקצוץ עיי"ש.

ואותם חיצונים כשקוצצים את הציפורניים נשארים בקע בין הבשר לציפורן ומחכים מתי שיגדל שוב הציפורן, וזה הטעם שנוטלים ידיים אחר כך כדי לסלקם, ונמצא שהמים של הנטילה יותר מסוכנים מהציפורניים הקצוצות, ועיין במה שהוכיח עוד.

סימן ד ע

האם ניתן להוציא ממון על פי אומדנא

המקורות בגמ' לנידון זה

רבי בנאה שאינו ממזר (כך פרשו הרשב"ם ועוד מפרשים).

בגמרא בבא בתרא (דף צג ע"א) כתוב, שור שהיה רועה ונמצא שור הרוג בצדו, ולא יודעים מי הרגו אף על פי שזה מנוגח וזה מועד ליגח, זה מנושך וזה מועד לישוך שהנוגח או הנושך הוא מועד אין אומרים בידוע שזה נגחו וזה נשכו. רבי אחא אומר, גמל האוחז בין הגמלים גמל שעסק ברביעה - שדרך בהמות בזמן רביעה להשתגע ולהכות בבהמות סביב, ונמצא גמל הרוג בצדו, פסק רבי אחא בידוע שזה הרגו וחייב.

פירש הרשב"ם שנחלקו רבי אחא ותנא קמא, האם אפשר ללכת בממון על פי אומדנא או שאי אפשר, שתנא קמא סבר שאי אפשר ללכת על פי אומדנא ואילו רבי אחא חולק ופוסק שאפשר.

הרמב"ם (נזקי ממון פרק ח הלכה יד) פסק, שור שהיה רועה על גב הנהר ונמצא שור הרוג בצדו, אף על פי שזה מנוגח וזה מועד ליגח זה מנושך וזה מועד לישך, אין אומרים בידוע שזה נשכו וזה נגחו, אפילו גמל האוחז בין הגמלים ונמצא גמל הרוג בצדו אין אומרים בידוע שזה הרגו עד שיראוהו עדים כשרים.

בגמרא בבא בתרא (נח ע"א) מסופר: ההוא גברא דשמעה לדביתהו דקא אמרה לברתה "אמאי לא צניעת באיסורא, הך איתתא עשרה בני אית לה, ולית לי מאבוכך אלא חד מעשה באדם ששמע את אשתו אומרת לביתם, מדוע את לא נשמרת כשאת מזנה שלא ידעו מכך? הנה תראי אותי שעשרה בנים יש לי ורק אחד מהם הוא מאביך וכל השאר מזנות (ואף אחד אינו יודע מכך). כי שכיב, כאשר הלך למות הבעל אמר להו האב ל'בניו', כל נכסי לחד ברא לבן אחד ולא ידעי להי מינייהו, לא ידעו הבנים לאיזה בן התכוון אביהם. אתו לקמיה דרבי בנאה, והבין רבי בנאה שהאבא ידע שכל הבנים ממזרים חוץ מאחד, אמר להו זילו חבוטו קברא דאבוכון, עד דקאי ומגלי לכו להי מינייכו שבקא אמר להם רבי בנאה שילכו ויחבטו את קבר אביהם עד שיעמוד מקברו ויגלה לכם למי הוריש את נכסיו. ואכן אזלו כולהו, אבל ההוא דבריה הוה לא אזל, חוץ מבן אחד שלא הלך לחבוט על קבר אביו, אמר רבי בנאה כולהו נכסי דהאי כל הנכסים שייכים לו. משום שהממזרים הם עזי פנים ומסוגלים להנות על קבר אביהם, אבל הבן האמיתי הוכיח שלא רצה להכות, ומכאן הוכיח

שם) אלא יש לדיין לפסוק על פי ראות עיניו או על פי נטיית דעתו, ועל פי דין זה פסק גם רבי בנאה (ועיין בבית יוסף שהוכיח מעור מקומות בש"ס).

ולבאורה היה אפשר ליישב את דברי הרמב"ם שאצל רבי בנאה מדובר שהיה זה שודא דדייני, אבל תירוצו זה תירוץ רק לפי התוספות אבל לפי רש"י אין זה יישוב. שרש"י והתוספות נחלקו בכתובות (דף צד ע"א) על ביאור הגמרא שמביאה את המחלוקת בין רב לשמואל. רב אמר שאם היו שני שטרות שיוצאים על שדה אחד ואנחנו לא יודעים לאיזה שטר התכוון המוכר, לפי רב הדין שיחלקו שני הקונים, ולפי שמואל שודא דדייני. רש"י פירש – לפי ראות עיני המוכר את מי הוא יותר אהב, ואילו התוספות מביא את דעת ר"ת שלמי שהדיין ירצה לתת. כלומר לפי רש"י שודא דדייני הוה אומדנא, ואילו לפי התוספות שודא דדייני לא הוה אומדנא, אלא דעת הדיין. ואם כן תירוץ זה הוא טוב רק לפי התוספות ולא לפי פירוש רש"י.

האם אפשר לפסוק ע"פ אליהו הנביא

אך אולי יהיה אפשר ליישב את הרמב"ם על פי מחלוקתם של האחרונים. **הברכי יוסף** (או"ח סימן לב סק"ד) שאל, שמצינו בגמרא כמה פעמים שהאמוראים מסתפקים על מקרה מסוים ולא יודעים

כלומר פסק הרמב"ם כתנא קמא שלא הולכים באומדנא בממון.

אך הרא"ש (בשו"ת הרא"ש כלל סח סימן כג) פסק כרבי אחא, ואף הוכיח מכמה מקומות בתלמוד שהולכים בתר אומדנא.

אך לפי הרמב"ם שסובר כתנא קמא שאין הולכים אחר האומדנא, תמוה איך יסביר את המקרה שבו רבי בנאה פסק כן על פי אומדנא.

המעשה עם שלמה המלך שפסק ע"פ אומדנא

הבית יוסף על הטור (חו"מ טו) הסביר את פסק רבי בנאה על פי המעשה הידוע שפסק שלמה (מלאכים א פרק ג) שהגיעו לפניו ב' נשים ותינוק אחד, ואישה אחת טענה התינוק שלי ומאידך האישה השנייה טענה התינוק הוא שלי, ביקש שלמה לחתוך את התינוק לחצי. נכמרו רחמיה של האישה הראשונה, ואמרה אל תחתכו אותו, ואילו האישה השנייה אמרה כן לחתכו, פנה שלמה אל האמא שריחמה ואמר שהיא האמא האמיתית של התינוק.

ולבאורה תמוה איך שלמה פסק את הפסק על פי אומדנא. אלא יש ליישב ששלמה פסק על פי אומדנא בגלל שודא דדייני, כלומר שכל דין שאין לו להוכיח אלא על פי סברא שלא מוזכרת בתלמוד, לא אומרים שהסברה תהיה מונחת עד שיבוא אליהו הטור

את המציאות אפשר לפסוק על פי נביא ועל ידי רוח הקודש (והביא הוכחות לכך עיי"ש), וכן הביא את המשנה למלך (אישות פרק ט הלכה ו) שכתב שבספק מציאות אליהו יכול לברר, אבל בספק דין אין לומר יהיה מונח עד שיבוא אליהו, וכן תירץ המהרי"ץ חיות (יומא שם). ואם כך אולי יהיה אפשר לתרץ שבאמת רבי בנאה לא פסק דין, אלא רק בירר מציאות לאיזה בן התכוון האבא.

אך החסדי דוד (אהלות פ"ד הי"ג) כתב שתירוץ הברכי יוסף אינו עולה כהוגן על קושית התוספות יוה"כ, כי גם דבר שנוגע לבירור המציאות שמספיק עד אחד אז הנביא יכול להיחשב כעד אחד, אבל דברים שצריכים שני עדים, גם לבירור המציאות אין הנביא יכול להיחשב כשני עדים, שהרי התורה אמרה על פי שני עדים יקום דבר. לכן פסק שבמקום שמספיק עד אחד יכול הנביא לפסוק, אבל בויכוח שצריך שני עדים, אי אפשר לפסוק ולברר את המציאות על פי נביא, ועל זה נאמר לא בשמים היא.

וגם מו"ז מרן הגרי"ש אלישיב זצ"ל (בהערות ביומא שם) כתב שהקושיא של התוספות יום הכיפורים עדיין עומדת, כיון שגם דבר שמצריך רק עד אחד אי אפשר לברר על פי המן, כיון שאין זה בירור שקבעה התורה, שהתורה מצריכה או שני עדים או עד אחד כשר, ורק באיסורים שמספיק אפילו עד אחד פסול, הבירור הזה שנעשה מן השמים יכול להוכיח.

ואם כן עדיין קשה איך רבי בנאה הוציא ממון משאר האחים, הרי אלו דברים

מה לענות עליו, לכן הם משארים את הספק בתיקו, כלומר שאליהו הנביא יתרץ קושיות ובעיות, יהיה מונח עד שיבוא אליהו'.

שואל הברכי יוסף, והרי אליהו הנביא היה מצוי לאמוראים, ולמה הם לא שאלו אותו כבר אז. ומיישב שלא בשמים היא, ואי אפשר לפסוק על פי אליהו ורק כשיגיע כחכם גדול יוכל לפסוק לנו איך לנהוג (עיי"ש מה שהוסיף בהרחבה).

והביא שכתוב ביומא (דף עה ע"א) תניא, רבי יוסי אומר כשם שהנביא היה מגיד להם לישראל מה שבחורין ומה שבסדקין, כך המן מגיד להם לישראל מה שבחורין ומה שבסדקין. כיצד שנים שבאו לפני משה לדין זה אומר: עבדי גנבת, וזה אומר: אתה מכרתו לי. אמר להם משה: לבוקר משפט. למחר אם נמצא עומרו בבית רבו ראשון - בידוע שזה גנבו, אם נמצא עומרו בבית רבו שני בידוע שזה מכרו לו. כלומר שמשה היה פוסק על פי המן מי צודק.

הקשה התוספות יום הכיפורים איך משה פסק על פי המן והרי לא בשמים היא, והתורה אמרה על פי שנים עדים יקום דבר, ותירץ שמה היה פוסק על פי דין, ורק לאמת דבריו השתמש בהוכחת המן.

וכתב הברכי יוסף, שמה שאנחנו אומרים לא בשמים היא זה רק בשביל לפסוק הלכה שהסתפקנו בה, אבל לברר

הנעלמים האלו, שגורתי שיצא זרע מבין שניהם כיון שתמר זכתה שיצאו ממנה מלכים.

בחמשך מקשה הגמרא אמר רבא דלמא יהודה כיון דחשיב ירחי יומא ואיתרמי מניין הגמרא מוכיחה מפסוקים אלו שיצאה בת קול, אולי יהודה הוא זה שאמר 'ממני', והוא ידע שזה ממנו כיון שהוא חישבן חודשים וימים, ולפי החשבון ידע שהוא זה שבא עליה דחזינן מחזיקין דלא חזינן לא מחזיקין מה שאנחנו רואים בעיינים שלנו אנחנו מחזיקין שזה מה שהיה, ומה שלא (הבת קול) אנחנו לא מחזיקים שכך היה. אם כן רואים מפורש שרבא סבר שמעמדים באומדנא כזו של חשבון חודשים וימים.

אך כתב מו"ז הגר"י זילברשטיין שליט"א (בחשו"ק חמד מכות שם) שאפשר לדחות את הראיה מיהודה, ששם מדובר בבן נח, ואולי בבן נח מועיל אומדנא והביא את המנחת חינוך (מצוה פב סק"ב) שהסתפק אם בן נח נהרג על פי אומדנא, וכתב שמצד הסברא אינו נהרג. אך יתכן שבממונות הוא קל יותר, ומוציאים ממון על פי אומדנא.

שצריכים שני עדים, ואין אפשרות ליישב שרבי בנאה רק בירר מציאות כנ"ל. לכן יש ליישב את הרמב"ם על פי הריטב"א (בבא בתרא נח ע"א) שיישב שרבי בנאה הוציא ממון על פי אומדנא כיון שהאחים קיבלו על עצמם שרבי בנאה ידון אותם על פי מה שיראה בעיניו, ואפילו אם ידון אותם שלא על פי דיני תורה.

אומדנא בבני נח

לכאורה היה קשה על הרמב"ם מהגמרא במכות (דף כג ע"ב) שהגמרא שם מביאה את המקרה של תמר ויהודה, ושואלת שכתוב (בראשית לח כו) "ויכר יהודה ויאמר צדקה ממני" לכאורה הפירוש הוא שתמר צדקה וממני היא התעברה, ואם כן יש להקשות מנין ידע דלמא כי היכי דאזל איהו לגבה אזל נמי אינש אחרינא מניין יהודה יודע שהיא התעברה ממנו, אולי כשם שהוא בא אליה אולי אדם אחר בא וגם הוא בעלה, אלא וודאי שתיבת 'ממני' היא לא מדברי יהודה, אלא יצאת בת קול ואמרה ממני יצאו כבושים ממני יצאו הדברים

סימן ה' ע

בעניין מצוות מתנות לאביונים

המשנה ברורה (ס"ק א) פסק כדעת כמה מאחרונים שאפילו עני המתפרנס מן הצדקה צריך לתת ממה שנתנו לו.

האם קטן חייב לתת

היסוד ושורש העבודה (שער יב, המפקד, פרק ו) כתב שאדם צריך לחנך את בניו הקטנים ליתן מתנות לאביונים כמו בשאר מצוות.

האשל אברהם (סימן תרצה) כתב, שקטנים שהגיעו לחינוך מחנכים אותם במשלוח מנות, ואינם חוששים במתנות לאביונים, כיון שאין להם על פי הרוב מעות שלהם כלל, ולא שייך בזה חינוך.

השלמי תודה (פורים, סימן כו) כתב על פי הפרי מגדים (סימן תרצה סק"ד) שפסק שבמשלוח מנות מחנכים את הקטנים בכל חינוך אפילו מדרבנן, ואף גם כאן יחנכו את הקטנים לתת מתנות לאביונים, ויתן להם האב מעות לקיים את המצווה.

בחומש שני (שבת ח"ד פרק צה ד"ה חינוך לצדקה) פסק מרן הגר"ג קרליץ זצ"ל, שאם הקטנים מתחת לגיל הפעוטות, אין דין חינוך על מצוות שמצוותם נתינה, כיון שהם לא יכולים

מי הם החייבים ליתן

נפסק בשולחן ערוך (או"ח סימן תרצד סעיף א): חייב כל אדם ליתן לפחות שתי מתנות לשני עניים.

נחלקו הפוסקים האם עני המקבל מן הצדקה חייב לתת מתנות לאביונים.

הב"ח כתב, שכל אדם חייב לתת מתנות לאביונים, אפילו עני המקבל צדקה חייב לתת ממה שנתנו לו, לשאר אביונים. ומסביר את הטעם, שאין דומה מתנות לאביונים לסתם צדקה, שהכשר מצוות פורים הוא לתת מתנות לאביונים, ומדמה זאת לארבע כוסות בפסח, שמצינו שעני המתפרנס מן הצדקה חייב למכור מלבושו בשבילם (ונפסק ברמב"ם ובשולחן ערוך).

אך הפרי חדש חולק וכותב שאין לזה טעם, ומסתבר שוודאי העני פטור מן המתנות לאביונים.

הפרי מגדים (הביא את אליה רבה ס"ק א, שהוסיף שאף במשלוח מנות עני חייב), וכתב טעם שכולם היו באותו הנס, כמו אישה. והקשה על הפרי חדש, שהרי בסימן תרצה (סעיף ד) כותב הפר"ח שעני חייב במשלוח מנות, ומה שונה משלוח מנות ממתנות לאביונים, וצ"ע.

ולתת מתנות לאביונים, משום שלא שייך כאן חינוך, שהרי אין לו משלו.

מ"ז שליט"א בספרו חשוקי חמד (על מסכת מגילה דף יט ע"ב) כתב על פי המחלוקת (שהובא לעיל) של הבית חדש והפרי חדש, שלפי הב"ח שעני חייב במתנות לאביונים, משמע שגם צריך לחנך קטנים, ואילו לפי הפר"ח שעני פטור, לפי זה גם קטן יהיה פטור. ולפי הפסק של המשנ"ב שגם עני חייב, הוא הדין גם בקטן שיהיה חייב לתת מתנות לאביונים, מדין חינוך. אך למעשה חילק בן עני לקטן, שלעני יש כסף משלו, שהרי מקבל מן הצדקה, משאין כן קטן שאין לו כסף משלו, אינו יהיה חייב לתת מתנות לאביונים.

שלח לפני פורים האם יצא ידי חובה

בעל המאור (מגילה דף א ע"ב - הביאו המגן אברהם בסימן תרצד סעיף א) כותב שלא יתן לעניים קודם הפורים, שמא יאכלו קודם הפורים. ומשמע מבעל המאור, שאם נתן להם לפני פורים והם לא אכלו, יצא ידי חובה.

הפרי מגדים (אשל אברהם) הסתפק, האם משלוח מנות צריך דווקא ב"ד, שהרי כתוב (אסתר פרק ט פסוק כב) "ומשלוח מנות איש לרעהו ומתנות לאביונים" והרי משלוח מנות צריך דווקא י"ד לעיירות וט"ו לכרכין, ולא בליל י"ד, ואם כך מתנות לאביונים גם צריך דווקא י"ד, או

לתת, אבל כשהם יגיעו לגיל הפעוטות יש לתת להם מאכלים שיתנו במשלוח מנות, וכן מתנות לאביונים, וזה שונה ממצוות צדקה שאם אין לנותן הוא פטור, ודינו כמו שאין לקטן תפילין, שאביו לוקח לו תפילין.

ובן כתב בשו"ת אור לציון (חלק ד פרק נח), שטוב לחנך בנים קטנים מגיל שש שיתנו מתנות לאביונים.

ומ"ז הגרי"ש אלישיב זצ"ל (בספר אשרי האיש חלק ג פרק מו אות טז) כתב שבר מצווה שסמוך על שולחן אביו, חייב לתת. ולעניין קטן לא פסק, רק הביא את הספק, וכתב שלפי המחייבים, האב צריך להקנות לקטן שיהיו שלו. אבל כל זה בקטן שהגיע לגיל הפעוטות (דהיינו כבן שש - שבע) אך קטן שלא הגיע לגיל הזה, האב יכול לתת לו משלו, רק צריך שיזהר שלא יזכה להם כלל, אלא יאמר להם לתת את המעות האלו לעני כדי להרגילם במצוות, שאין בהם משום חינוך, שאינם יכולים להקנות לאחר, עיי"ש.

בספר אורחות רבינו (חלק ג עמוד קעו) כתב שהגר"י קניבסקי זצ"ל לא חייב את בנותיו ונכדותיו לתת מתנות לאביונים ואף לא משלוח מנות, אלא רק את בניו ונכדיו הזכרים לאחר בר מצווה, שהם נותנים מעצמם ושולחים מעצמם. וגם בפורים של שנים מאוחרות יותר, אמר שבנותיו עד שנישאו לא נתנו מתנות לאביונים ולא משלוח מנות, ומרן החזו"א לא העיר על כך. ואף הגר"י לא חנך את נכדו הקטן (שגידלו וחינכו) לשלוח מנות

כן היה חיוב. והביא בשם יד אהרן שיוצא ידי חובה.

זמנה ביום

הרמ"א (בסימן תרצד) מביא בשם המהר"ל, שצריך ליתן את המתנות בליל פורים קודם שמתפללים מנחה.

המגן אברהם (וכן הביאו המשנה ברורה) כתב, ובמדינתנו נותנים בשחרית קודם קריאת המגילה.

שיעור חיובה

בספר שבולי לקט (ענין פורים סימן רב) הביא בשם רבינו שלמה זצ"ל, שבמעות פורים אין קצבה, שכל מה שירצה האיש ליתן יתן, מפני שזה צדקה, וצדקה כל אחד לפי עינו הטובה יתן.

הריטב"א (במגילה דף ז ע"א) כתב: ומסתברא דמתנות לאביונים היינו אפילו בב' פרוטות, דשוה פרוטה חשיבא מתנה, אבל לא בפחות.

מהרש"א (שם) כתב, שמתנות לאביונים משמע שצריך שיהיה בה שיעור נתינה, ומשמע מדבריו שצריך נתינה חשובה, עיי"ש.

הפרי מגדים כתב: ורשאי ליתן מאכל או מעות, ולא מצאתיו כעת כמה יהיה שיעור מתנות. יראה לי דלכתחילה צריך

שנגיד שצריך לתת לעני קודם שיכין לפורים, ואם כן אפשר לתת לו בתענית אסתר וכל שכן בליל י"ד וקודם לו, ונשאר בצ"ע.

האשל אברהם (סימן תרצד) כתב, בן עיר ששלח מנות לבן כרך והגיע לידו ב"ד, יצא בו ידי חובה, אם ידע שלא יאכלם אלא אם בט"ו, דבתר שמחת המקבל אזילנן.

וברמב"ם מבואר (בפירוש למשניות מגילה פרק א משנה ג) שאם נתן את המתנות לאביונים ב"א או ב"ב או ב"ג אדר, יצא ידי חובתו. וכן פסק שם התוספות יום טוב, על פי דברי הרמב"ם.

הערוך השולחן פסק שאין לתת מתנות לאביונים לפני פורים, אפילו אם נתן מפורש על פורים, כיון שזהו חובת היום דווקא.

המחצית השקל (סימן תרצד והביאו גם הביאור הלכה שם) כתב: ומנהג העולם ליתן קודם פורים. אף דמתנות לאביונים מצוותו דווקא ביום פורים, צריך לומר, דעל כל פנים נותן שתי מתנות לאביונים גם ביום הפורים, וגם יש הרבה עניים החוזרים על הפתחים בפורים.

הבאר היטב (סימן תרצה) הסתפק בספק כעין זה, במי ששלח לחבירו הנמצא במדינת הים קודם פורים שני מנות, והמנות הגיעו בפורים עצמו, האם יצא ידי חובה, שהרי בשעה ששלח הוא לא היה חייב, או שנגיד שבשעה שהגיע

שלמי תודה (סימן כה) הביא את דברי שבלי הלקט וכתב: ומיהו נראה דלא איירי הכא במצוות מתנות לאביונים, אלא בדין מעות פורים שגובים לצורך העניים, וזה ודאי מדין צדקה, ואין זה דין המתנות שחייב כל אחד.

הרמב"ם (הלכות מגילה פרק ב הלכה טז) כתב להדיא, שנותן לכל אחד מתנה אחת או מעות או מיני תבשיל או מיני אוכלין.

בשו"ת דברי יציב (או"ח סימן רחצ) הביא בשם שו"ת מהר"י אסאד (סימן ר) שכתב משמע במתנות. וכתב שמשמע גם מדברי הטור והשולחן ערוך שסברו שצריך לתת דווקא מעות ולא מאכל, וכן גם מזה שהשולחן ערוך כתב בתחילת הסעיף 'דין מעות פורים', ומשמע שסבר שהעיקר הוא לתת מעות. וכן גם ברמב"ם משמע שהעיקר הוא לתת מעות, מזה שהקדים לכתוב מעות.

האם אפשר לתת מתנות לאביונים בנגדים

האור שמח (על הרמב"ם שם) כתב שאי אפשר לצאת ידי חובה מתנות לאביונים בבגדים עיי"ש.

ובן כתב הדרך חיים (דיני משלוח מנות ס"ב), שלא יוצאים ידי חובה אף בדיעבד.

ליתן מתנה לאביון דבר הראוי להנות ממנה בפורים, מאכל או מעות שיכול להוציא בפורים.

בשו"ת אור לציון (חלק ד פרק נח) פסק שמעיקר הדין אמנם מספיק פרוטה אחת, אבל למעשה אין ראוי לתת סכום מועט שכמעט ואי אפשר לקנות בו כלום, אלא ייתן לפחות כדי שיעור השווה לשלוש ביצים ופת², שיהיה אפשר לקנות בו כמאה וחמישים גרם לחם.

מו"ז הגרי"ש אלישיב זצ"ל (הובא בספר אשרי האיש, חלק ג פרק מו אות יג) הסתפק שאולי מה שכתב הריטב"א הוא דווקא בזמנו, שערך הפרוטה היה שווה הרבה, אבל בזמננו שפרוטה אינה חשובה כלל, הריטב"א יודה שצריך יותר, שהרי כל מה שמתנות לאביונים הותקנו, זה כדי לשמח לב עניים, ובכדי לשמח לב עניים בזמננו, צריך לתת להם מתנה חשובה שישמח בזה. ולכן פסק, שצריך לתת שיעור נתינה חשובה שלא יתבייש העני לקבלה, ושיהיה שמח בה, ושיהיה עליה שם מתנה, ולא מספיק לתת ג' ביצים או פרוטה.

האם אפשר לתת כמאכל ובמשתה

בספר שבלי הלקט (שם) כתב: ומנהג פשוט אצלינו לחלק מעות לעניים בפורים ומיני מאכל ומשתה. אך בספר

סימן ו' ע

בעניין מחיית עמלק

אומרת, שגר צריך להתגייר בפני שלשה הכשרים לדון, והאיך בני ישראל קיבלו אותם, ועוד והרי בשמואל שם כתוב שדוד הרג את הנער העמלקי, ואם כך, למה דוד הרגו, יכול היה להיות שהנער יתגייר מעצמו. ותירץ שמדובר שמצאו תינוקות מושלכים בחוץ וגיירם והטבילום כדין, ולא ידעו שהם מזרע עמלקי, ורק אחר כך נודע שהם היו מבני בניו של המן. ועוד כתב, שיתכן שכוונת המכילתא היא, שאמנם אין מקבלים אותם לבוא בקהל ולישא בנות ישראל, אבל דינם כישראל לכל דבר, והם נושאים נשים מבין עצמם.

כמה תירוצים מבעל 'יד דוד'

חיד דוד (בסנהדרין צו ע"ב ד"ה מבני בניו) תירץ בזה ה' תירוצים. בתירוץ ראשון כתב, שבאמת דין שלא לגייר מבני עמלק זה לא נפסק בהלכה. ואדרבה, הרמב"ם (איסורי ביאה פרק יב הלכה יז) כתב: כל העכו"ם כולם כשיתגיירו ויקבלו עליהן כל המצוות שבתורה, והעבדים כששתחררו הרי הן כישראל לכל דבר וכו', והרמב"ם לא הזכיר את זרע עמלק, שלא יקבלו אותן, ואפשר שהרמב"ם

איך גיירו את בני המן של המן

כתוב במכילתא דרבי ישמעאל (בשלח, מסכתא דעמלק פרשה ב): ר' אליעזר אומר, נשבע המקום בכסא הכבוד שלו, שאם יבא אחד מכל אומות העולם להתגייר שיקבלוהו, ולעמלק ולביתו לא יקבלוהו. שנאמר (שמואל ב פרק א פסוק יג) "ויאמר דוד אל הנער המגיד לו אי מזה אתה ויאמר בן איש גר עמלקי אנכי".

הקשו המפרשים שהרי הגמרא בסנהדרין (דף צו ע"ב וכן בגיטין נז ע"ב) אומרת, מבני בניו של המן למד תורה בבני ברק, ואם כן איך יתכן שגיירו אותם, ונאמרו בכך כמה תירוצים.

נתגיירו מעצמם

החמדת חיים (פורים פרק ה אות יז) יישב שמדובר שמעצמם נתגיירו, כמו שכתוב (אסתר פרק ח פסוק יז) "ורבים מעמי הארץ מתיהדים, כי נפל פחד היהודים עליהם", וכמו שכתבו התוס' ביבמות (דף כד: ד"ה לא) שהתגיירו מעצמם. ובמכילתא כתוב ומביתו של עמלק לא יקבלו, ולא כתוב לא יתגיירו.

אך המגילת ספר (לאווין קטו) הקשה, שהרי הגמרא ביבמות (דף מז ע"ב)

שבלבל סנחריב את כל האומות, מותר לגייר את כל האומות ויכולין הן לבוא מיד בקהל, ולא חוששים בד' עממין, וגם אין לחוש שהן מעמלק. אלא שהגמרא ידעה לאחר הבלבול שיש מבני בניו של המן שלמדו תורה בבני ברק.

תירוצי האבני נזר

האבני נזר (או"ח סימן תקח) תירץ על פי התנא דבי אליהו (רבה פרשה כב), שאליפז ציווה את עמלק בנו, שידע שעולם הבא אינו מתוקן אלא לישראל. ושילך ויסייע להם בחפירות בארות וכדומה ויזכה עמהם בעולם הבא. כיון ששמע עמלק את זה שעולם הבא הוא רק לישראל, נעשה שונא ורודף לישראל.

והנה זהו שורש החטא של עמלק, שהוא אינו רוצה בשום אופן להיות נכנע לישראל, ועל כן גם כשיתגייר, זה לא הוכחה שרוצה לקבל את מרותם של ישראל, משום שהוא סובר שגם הוא כמותם ואין לו צורך להכניע את עצמו,

הוכיח את זה מגמרא זו שחולקת על המכילתא כא כב.

ועוד יישב, שאפשר להגיד, שכל מה שאסור לקבל גרים זה לכתחילה, אבל אם כבר קיבלו, הרי הוא גר. וכאן מדובר שאחד מבני המן התגייר שלא ברצון החכמים, ונהיה גר ובניו למדו תורה בבני ברק.

ועוד אפשר לתרץ, שמה שכתוב מבני בניו הוא לאו דווקא, אלא מדובר שהגרים היו מבני בנותיו, שאחד מן האומות בא על בת המן, והרי אצל הנכרים היחוס הולך אחר האב, ואם כן היה מותר להם להתגייר כז.

ועוד תירץ, שהמעשה היה בבת ישראל שנשבתה, ובא אחד מזרע המן ואנסה וילדה, וודאי בנה כישראל הוא, למ"ד נכרי הבא על בת ישראל הוולד כשר, ואף הסוברים שדינו של הוולד כגר, וודאי שבכזה אופן יקבלו אותו, ולא ידחו אותו בגלל שאביו מזרע עמלק.

ותירוצי חמישי תירץ על פי התוספתא (קידושין פרק ה הלכה ו), שלאחר

■ ציונים והערות ■

כא. ויותר מזה הרמב"ם במלכים (פרק ו הלכה ד) כותב מפורש, שעמלקי יכול להשלים ולקבל על עצמו שבעת מצוות בני נח, וזה לשון הרמב"ם: ואם לא השלימו או שהשלימו ולא קבלו שבע מצוות, עושין עמהם מלחמה והורגין כל הזכרים הגדולים, ובוזזין כל ממונם וטפם, ואין הורגין אישה ולא קטן שנאמר והנשים והטף זה טף של זכרים, במה דברים אמורים במלחמת הרשות שהוא עם שאר האומות, אבל שבעה עממין ועמלק שלא השלימו אין מניחין מהם נשמה שנאמר וכו', משמע שיכולים להשלים. **כב.** עיין בחיד"א (עין זוכר, מערכה ג אות א) **כג.** וכן תירצו זאת, הגליוני הש"ס (ד"ה מבני) וכן המהרש"ם (בשו"ת, חלק ג סוף סימן ערב).

כלל מזרע עמלק. ודוחק לומר שהמן לא הניח למל ולטבול את עצמו שאם כן מרדכי לא היה מחזיקו כד.

עמלק שלא נלחם בישראל, מוגירין אותו

החזון איש (יו"ד סימן קנז סעיף ה) כתב, שכל מה שלא מקבלים מעמלק, זה דווקא עמלק שנלחם בישראל, שכיון שאחז במעשה עמלק, אינו ראוי להדבק בעם ישראל, אך אם הוא לא נלחם בישראל, מקבלים גרים גם מעמלק, וזה שדוד הרג את הנער העמלקי, צריך לומר שהנער השתתף במלחמה. אמנם בשאר האומות, גם אם הם נלחמו בישראל מקבלים אותם.

וברגע שיראה בישראל מעלה אחת שאין לו, שוב ישנאם כעמלק אביו.

ובל זה שלא בזמן הכיבוש, אבל בזמן הכיבוש, שהוא צריך לקבל על עצמו מיסים ושיעבוד, בזה הוא נכנע ולא ירים את ראשו, ושוב אינו אווז מעשה אבותיו בידו ואפשר לגיירו.

מרדכי קנה את המן לעבד כנעני ופקע ממנו שם עמלק

הבלי חמדה (שופטים אות י ד"ה אמנם מה) יישב בזה, שהרי מרדכי קנה את המן לעבד (עיין מגילה טו ע"ב) ומסתמא מרדכי כשקנאו, מל את המן לשם עבדות, ועבד כנעני הרי הוא כישראל, ונפקע ממנו יחס עמלק, ואם כן הרי המן אינו

סימן ז ע"ה

בעניין לועג לרש

איך הושיבו ישיבה על קברו של חזקיה

הר"י מגאש (בשו"ת סימן מז) נשאל שהרי בגמרא בברכות (דף ג ע"ב) כתוב אין אומרים בפני המת אלא דבריו של מת. ואומרת הגמרא: אמר רבי אבא בר כהנא, לא אמרן אלא בדברי תורה, אבל מילי דעלמא לית לן בה. כלומר שמה שאסור זה דווקא לימוד תורה משום לעג לרש (רש"י), אבל דברים שאינם דברי תורה מותר. וכך גם פסקו הרמב"ם (הלכות אבל פרק יג הלכה ט) והשולחן ערוך (יו"ד הלכות אבילות סימן שדמ סעיף טז).

ומקשה הר"י מגאש שבגמרא בבא קמא (טז ע"ב) מבואר שאצל חזקיה עשו ישיבה על קברו שנאמר "וכבוד עשו לו במותו", ואיך היה מותר? ותירץ על כך שלחזקיה הייתה ישיבה בחייו, ותלמידיו התכוונו לכבדו בכך שישבו ישיבה על קברו כדרך שישבו בחייו, ובאופן זה מותר, ועוד יישב שכל מה שאסור זה שאחד או שני בני אדם יושבים ולומדים, אבל כאן מדובר שהושיבו ישיבה על קברו של תלמידי חכמים והוזהר דרך כבוד ומותר.

ובאמת הרדב"ז (בשו"ת, חלק א סימן רכד) נשאל איך מותר לדרוש דברי

שיעור האיסור ללכת עם תפילין בבית הקברות

הגמרא בברכות (דף יח ע"א) אומרת: והתניא לא יהלך אדם בבית הקברות ותפילין בראשו וספר תורה בזרועו וקורא, ואם עושה כן עובר משום (משלי פרק יז פסוק ה) "לועג לרש חרף עושהו".

הסתפקו המפרשים האם דין זה הוא דווקא בארבע אמות ליד הקבר או המת, או שמא האיסור הוא בכל הבית קברות.

הפרי מגדים (אורח חיים סימן מה סעיף א) מביא ג' מחלוקות בעניין: ה"ב"ח סובר שאסור רק בתוך ארבע אמות של הקבר, ומחוץ לארבע אמות מותר, גם אם יעמוד באמצע בית הקברות ולא יהיה קברים מסביב, מותר. ה"ט"ז פירש שמעיקר הדין אסור רק בארבע אמות, אבל הטור החמיר שאסור בכל הבית קברות משום גדר שלא יתקרב בלי דעת אל ארבע אמות של המת. המגן אברהם כתב שיש להחמיר בכל הבית קברות, והוסיף שזה כוונת הבית יוסף וגם כך משמע מלשון הגמרא, והקשה שלא נראה כך בגמרא. ועיין בביאור הלכה שהביא את ג' המחלוקות וביאר.

גדולים א אות קצט), שיישב את המנהג שאיך כיום מתפללים בקברות צדיקים, על פי הספר חסידים (סימן תתשכ"ט) שאומר שכיון שהצדיקים במיתתם קרויים חיים, ואינם כשאר המתים החופשיים המצוות.

הבית אהרן מביא מספר העמק שאלה שאם המת קבור בעומק י' טפחים אין דין לועג לרש כיון שנחשב כרשות אחרת, והרי חזקיה נקבר בקברי בית דוד שהיו קבורים במערות עמוקות ואם כן אין כאן חשש של לועג לרש.

להגיד דברי קדושה ליד המת

השולחן ערוך כו (יו"ד סימן שדמ סעיף יז) כתב שמותר להגיד פסוקים ודרשה לכבוד המת אף בתוך ארבע אמותיו^{כו}.

החכמת אדם (כלל קנה סעיף טו) הוסיף שלכן מותר להגיד תהילים בפני המת כדי להצילו מפני רוחות רעות, אבל לא יגידו קדיש וברכו.

אך החזו"א (אורחות רבינו ח"ד עמוד פח) פסק שאין לומר תהילים בחדר שהמת נמצא בו, וכן פסק מרן הגר"ח קניבסקי זצ"ל בספר דולה ומשקה (עמוד

תורה ליד המת, ומה נחשב דבריו של מת, ויישב שהספדים וצידוק הדין ותוכחות נחשבים לדברי המת שמותר לדבר אותם בתוך ארבע אמות של מת, אבל לענות אמן על קדיש או ברכו אסור משום לועג לרש, ודברי תורה אסור להגיד רק בתוך ארבע אמות של מת. ולעניין מי שדורש על המת לפניו, אין לחוש משום לועג לרש, כיון שלכבודו קא עביד, והוכיח זאת מחזקיה שהעמידו ישיבה על קברו.

ובן כתב הנימוקי יוסף (בבא קמא דף ו ע"א, בשם הרמ"ה, והביא גם את הרא"ש שברחוק ארבע אמות אין לועג לרש) כ"ה. **התוספות** (בבא קמא שם ד"ה שהושיבו) כתבו שהם לא ישבו ישיבה על קברו ממש, אלא במרחק של ארבע אמות ואין בכך לועג לרש.

רבינו פרץ (ד"ה שהושיבו) יישב שבאמת ישבו ישיבה של ממש, אבל לחזקיה זה לא היה לועג לרש, כי הוא הרבה תורה כמו שנאמר (סנהדרין צד ע"ב) שבדקו מדן ועד באר שבע ולא מצאו עם הארץ וכו' ויישב עוד כמו התוספות שמדובר שישבו מחוץ לארבע אמות. **המהרש"א** (בבא קמא שם ד"ה שהושיבו) יישב, שהשיבו ישיבה בשביל לספר בכבודו ולהספידו.

ואולי ניתן ליישב עוד על פי מה שכתב **החיד"א** (בספרו שם הגדולים מערכת

■ ציונים והערות ■

כה. ובאמת זה גם המקור שבימנו נוהגים להגיד פסוקים ודרשות בבית הקברות. **כו.** על פי הנימוקי יוסף בשם הרמ"ה המובא לעיל, שהוכיח מחזקיה עיי"ש (באר הגולה). **כז.** הלבוש הוסיף שאמנם מותר מפני כבוד המת, אבל בבית הקברות כשיש הרבה מתים מסביב שהלימוד אינו לכבודם עדיין מותר, כיון שניחא לכל המתים.

כט), אך כתב שמותר להרהר בדברי תורה לידו.

לעניין ברקים ורעמים, פסק מרן הגר"נ קרליץ זצ"ל (חוט שני שבת ח"ג קובץ עניינים עמוד רכז) שאסור לברך, אפילו דהוי מצווה עוברת.

אך מו"ז שליט"א פסק בספרו חשוך חמד (ברכות דף נד ע"א) שבמצווה עוברת, אין את האיסור של לעג לרש, כיון שמי ששמע רעם וכדו' ולא בירך הוה כמעוות שלא יכול לתקון (על פי שו"ת נודע ביהודה – אור"ח סימן מא), ולכן על כל דבר שצריך לברך ואין לו תשלומים עליהם, אין איסור של לעג לרש, שהרי לא יתכן שאדם שנאלץ לאכול בבית הקברות, לא יברך, וכן אם עובר זמן קריאת שמע או תפילה, לא מסתבר שלא יתפלל כיון שזה לעג לרש.

ולכן אם יש לאדם ציצית והוא בבית הקברות, אם הוא לא יכול להסתיר את הציצית, עדיף שיורידה ולא ילבש אותה, שלא אמרין מעוות לא יכול לתקון, כיון שלא חייבים ללבוש בגד בעל ארבע כנפות ולהתחייב בציצית, ואם בכל זאת ילבש, יעבור על לעג לרש.

האם דין לועג לרש שייך גם באשה ובקטן

כתב הפרי מגדים (אורח חיים אשל אברהם סימן כג) כתב שבאשה אין דין לועג לרש כיון שהיא הייתה פטורה במצוות גם

בחייה, מה שאין כן קטן שאמנם היה פטור בעודו קטן אבל יש לחוש שמא נשמת אדם גדול הוא (ואין לחוש באישה שמא היא גלגול זכר).

הפתחי תשובה (ועוד מפרשים) כתב בשם תשובת מהריט"ץ (בחדושי פרק איזהו נשך דף יב) שדין לועג לרש היינו דווקא מי שהיה חייב במצוות האלו כשהיה חי ובשעת מיתתו נעשה חפשי מן המצוות, אבל אישה וקטן שפטורים בחייהם אין זה לועג לרש.

הלבוש הוסיף שאמנם מותר מפני כבוד המת, אבל בבית הקברות כשיש הרבה מתים מסביב שהלימוד אינו לכבודם עדיין מותר, כיון שניחא לכל המתים.

אך הצ"ח (ברכות ג ע"ב ובדף יח) חולק ואומר שגם בקטן וגם באישה שייך דין לועג לרש.

אך העיר שלפי הסוברים שאין דין לועג לרש באישה, כל זה לעניין תפילין וציצית שהאישה בחייה פטורה, אבל תפילה יהיה אסור, כי האישה חייבת בחייה.

איך מתפללים כיום בקברי צדיקים, כמו בקבר רחל ובמערת המכפלה

שו"ת מנחת אליעזר (חלק ג סימן נג) הסתפק בכך, וכתב שבקבר רחל ובמערת המכפלה אין את החשש הזה,

סעיף טז) שלכבוד המת מותר לומר דברי תורה, והרי כל מי שמתפלל שם, מתפלל בשביל שהמת יעלה וימציא זכויותיו, וזה אינו בכלל לועג לרש, ואדרבה נחת רוח והנאה הוא להם, וכל שכן אצל האבות ואימהות והתנאים ואמוראים. וגם התפלות הקבועות וקריאת התורה בצבור שם הוא כדי להעלות תפילותינו לפני כיסא הכבוד אשר הצדיק הקבור יעלם. וכבר כתב המשנה ברורה (סימן תקפא סעיף קטן כז) בשם האחרונים, שבמקום מנוחת הצדיקים, התפילה מתקבלת יותר עיי"ש.

ואפשר עוד ליישב על פי החיד"א שהובא לעיל, שכתב על פי הספר חסידים, שצדיקים במיתתם קרויים חיים.

כיון שימי חייהם היו לפני שבני ישראל קבלו את התורה, ואם כך הם לא היו חייבים בכך, ואין כאן איסור של לעג לרש.

ובל מה שהם למעשה קיימו את התורה, כמו שכתוב במדרש (בראשית אות פט) על אברהם אבינו, ששתי כליותיו נעשו כמעיינות החכמה ולמדהו תורה, כל זה בדרך נבואה, אבל לא בחיוב של לימוד התורה.

ועוד יישוב, שישנם מקומות כגון קבר הרשב"י וקבר רבי מאיר בעל הנס, שהבית מדרש למעלה והקבר למטה.

ועוד יישוב, שמצינו בשולחן ערוך (יורה דעה סימן שסז סעיף ג, וכן בסימן שדמ

סימן ח ע

בעניין ברכות ההודאה

נוסח הברכה

הגמרא בברכות דף נד ע"א אומרת: הוואה מקום שנעשו בו ניסים לישראל, אומר ברוך שעשה ניסים לאבותינו במקום הזה. לקמן (בע"ב) אומרת הגמרא, אמר רב יהודה אמר רב, ארבעה צריכין להודות, יורדי הים, הולכי מדברות, ומי שהיה חולה ונתרפא, ומי שהיה חבוש בבית האסורים ויצא.

הרי"ף (ברכות מג ע"א) כתב שנוסח הברכה היא "הגומל שגמלני כל טוב" וכן כתב **הרמב"ם** (ברכות פרק י הלכה ח) ו**הרא"ש** (פרק ט סימן ג), וכן פסק הבית יוסף (בסימן רי"ט), וביאר את הפסוק שהקב"ה גומל חסדים טובים אפילו לאותם שחייבים דהיינו רשעים.

קטן לעניין הודאה

המנ"א (או"ח ריט - בהקדמה) כתב בשם המהר"י מינץ, שקטן לא יגיד את ברכת הגומל כיון שלא ששייך לומר לחייבים טובות, דהא לאו בר עונשין הוא.

ולהגיד על אביו הגומל לחייבים, אסור, שיוצא שהבן מזלזל באביו, שהוא אומר שאביו הוא בעל עבירה. וגם לשנות מהברכה ולהגיד רק הגומל כל טוב, זה גם אסור, שאין לשנות מטבע שטבעו חכמים, עיי"ש במה שכתב עוד.

ו**הקשה** **האבני נזר** (סימן לט סעיף ה) שהגמרא בברכות (דף נד ע"ב) מספרת: רב יהודה חלש ואתפח חלה והבריא על לגביה באו לבקרו רב חנא בגדתאה מהעיר בגדד ורבנן. אמר ליה 'ברוך רחמנא דיהבך ניהלן ולא יהבך לעפרא' ברוך הקב"ה שריפא אותך ונתן אותך לנו ולא המית אותך ושמך בעפר. אמר להו, פטרתון יתי מלאודויי פטרתם אותי מלהודות בברכת הגומל. וקשה שרואים בגמרא שהמילה 'לחייבים' אינה מעכבת בברכת ההודיה. ונשאר בצ"ע כח.

המור ו**קציעה** (שם) תמה על המג"א, שמה שונה ברכה זו משאר ברכות שקטן מברך משום חינוך אפילו שהם לא חייבים בהם. וחייבים קאי על שאר אנשי העולם שחייבים, שלא צריך להגיד דווקא על המברך שחייב, כי גם אדם שהוא

■ ציונים והערות ■

כח. וגיסי הרה"ג ר' אברהם גינצברג שליט"א יישב על פי דברי השער הציון (סימן ריט ס"ק ה) שכותב וז"ל: ומה שהביא וכו', הוא רק לכתחילה, דעל כרחק לאו שינוי גמור הוא, ואפילו לעניין לכתחילה צריך עיון קצת, דהא משמע בגמרא דרב יהודה עשה כן לכתחילה.

בברכה. התשב"ץ (חלק ד טור א סימן ד)
כתב שהאב יכול לתת שבח והודאה
לקב"ה על כך שהציל את בנו, שהרי בנו
כגופו הוא וחביב עליו יותר מגופו, שאם
חס ושלום היה הבן מת היה זה רק בגלל
עוון אביו (כמו שמצינו בהרבה מקומות בש"ס
כדוגמא בגמרא בשבת קה ע"ב עור וברמב"ם
הלכות תשובה פרק ו).

אך הבית יוסף כתב לא כתשב"ץ, ע"פ
הרשב"א (בדף נד. ד"ה הרה"ה) שהוכיח
שרק על רבו אפשר לברך (ולא על בנו).
ורבינו מנוח כתב שאם יש לו תועלת
בהצלתו מברך. ופסק הבית יוסף
שלהלכה, כיון שלדברי הכל אין חייב
לברך, לא יברך, ואם בדרך גוערים בו
דדילמא ברכה לבטלה היא. וכן פסק
הביאור הלכה שרק על אביו ועל רבו
יכול לברך, אבל על בנו או על אוהבו
לא יברך.

אך הדרכי משה והרמ"א (בהגה) כתב,
שאדם יכול לברך גם על אוהבו וגם
על קרובו שהוא כואב עליו.

מי הם חייבים לברך

כתוב בגמרא שישנם ארבע שצריכין
להודות, ונחלקן המפרשים האם
דווקא ארבע אלו חייבים להודות או שמא
גם אחרים שנעשה להם נס. האבודרהם
כתב שדווקא ארבעת אלו שמוזכרים

צדיק גמור יברך וכו', ואם כן וודאי
מדובר ב'מטבע ברכה' שכללו בתוך
הודאה זו להודות לקב"ה על כל הטובות
שעושה תמיד בין לראויים ובין לשאינם
ראויים, שאפילו לחייבים עושה להם
טובות.

ועוד שהדין נותן שקטן יהיה יותר
מחוייב לברך ולהודות על ניסו,
שהגדול אפילו שחוטא, יכול להיות שהיו
לו זכויות להינצל, אבל קטן אין בידו
זכות, שאין לו שכר מצווה כמצווה
ועושה, עיי"ש. ולכן פסק שמי שינהיג
קטן לברך הגומל על ניסו אין לתפוס
אותו, וכשיגיע לחינוך ראוי לנהוג כן.

המהר"י באסאן בשו"ת לחמי תודה
הקשה על המהר"ם מינץ
שאומר שקטן לא מברך כי הוא לא יכול
לברך לחייבים טובות, ומקשה שאם כך
גם נער שהוא כבר בן י"ג לא יברך עד
שיגיע לגיל כ', שהרי ב"ד של מעלה לא
עונשים אותו כלל עד גיל זה כ"ס, ולכן כתב
שקטן מברך. ועל פי זה פסק רבי עקיבא
איגר שקטן מברך.

אם אביו יכול להוציאו בעניין הברכה

יש לעיין לפי המהר"י מינץ ולפי המגן
אברהם שסוברים שקטן לא יכול
לברך הגומל, האם אביו יכול להוציאו

■ ציונים והערות ■

כט. ועיין בשלטי גיבורים (סימן ריט) שיישב בשם שו"ת חכם צבי (סימן מט) על קושיא זו.

בגמרא, שכל אחד מהם נלמד מפסוקים עיי"ש.

ובן הבית יוסף כתב בשם האורחות חיים, שדווקא אלו הארבע צריכים להודות, אבל אדם שנעשה לו נס אחר ובירך, הוה ברכה לבטלה. וכן פסק ה"ר שם טוב פלכו בשם התוספות, והביא את שו"ת בית יהודה (ח"א סימן ו) שכתב שאב כן יברך על בנו שנפל לבור וניצול.

אבל הריב"ש כתב, נראה שצריך לברך גם על שאר ניסים, שהרי הולכי מדברות שצריכים להודות אלו מפני סכנת החיות הרעות והשודדים, ואם עמד עליו חיה רעה או שודד וניצל, כל שכן שצריך להודות, וכל הארבעה שהוזכרו בגמרא הוזכרו רק מפני שהם מצויים תמיד בדרך מנהגו של עולם ברוב האנשים. ועוד שהרי קבעו לניצל מהסכנה ברכה אחרת לברך שיעבור במקום ההוא ברוך שעשה לי נס במקום הזה.

השולחן ערוך (או"ח סימן ריט סעיף ט) הביא את המחלוקת הנ"ל, ופסק שטוב לברך בלא הזכרת שם ומלכות. אך **המשנה ברורה** (ס"ק לב) הביא את האחרונים (ט"ז ומגן אברהם) שכתבו שכן צריך לברך עם שם ומלכות, וכן מסתבר.

ברכת ההודאה בלילה

החתם סופר (אורח חיים סימן נא) הביא מעשה על רבה של טריעסט, שעלה מן מהים לשלום, ובערב יקירי

קהילתו מכבדי התורה נאספו אל עמק הברכה, והוליכוהו למקום קודש בית הכנסת בשירים ותופים ובאורים כבדו ה' והללוהו על בוא רבם לשלום, והוא הרב היה מתכוון נגד המברכים לברך ברכת הגומל כדין עולה מן הים, ועל זה נתעורר שכנגדו שאין לברך ברכת הגומל בלילה, כי נתקן במקום זבח תודה, כמו שכתב הרא"ש (בברכות פרק ט סימן ג) והרי תודה אינו אלא ביום.

והוסף החתם סופר, שנהגו להמתין עם הברכה עד קריאת התורה, כי עליה לתורה היא במקום קרבן (כמו שמבואר במג"א סימן רפב ס"ק יח לענין יולדת) ונמצא שהעליה לתורה היא במקום זבח תודה ויקויים 'ויזבחו זבחי תודה' וסמך לו 'ויספרו מעשיו ברינה' דהיינו ברכת הגומל, ולפי זה אין לברך ברכת הגומל בלילה.

אך מחדש, שכל מה שאמר הרא"ש זה דווקא בשאר דברים, דהיינו בעוברי מדברות, וחולה שהתרפא, וחבוש שיצא מבית האסורים, אבל יורדי הים, גם כשבית המקדש היה קיים לא היו מביאים קרבן תודה, אלא רק היו מודים ומשבחים (ויעיין שם במה שדייק מפרק קז בתהלים).

ולמסקנה כתב החתם סופר, שהיה זה חיוב גמור לברך בלילה, כי הציבור כבר נתאספו לומר שירות ותשבחות על הצלת רבם, ואי אפשר שלא יהיה בכלל השירות שם ומלכות, ושלא יענה עליה הרב אמן, ואם כן הוא היה

חולה ליכא למאן דאמר, שאין זה נס כלל (שרוב חולים ויולדות לחיים), ואנן לכולי עלמא נס בעינן רק דלשיטה א' צריך שהנס של הצלה יהיה דווקא למעלה מדרך הטבע כנסי אבותינו, ולשיטה ב' כל דבר שמזמין הקב"ה ברגע זו בדרך התולדה גם כן מקרי נס, כגון שבאו גנבים או גזלנים עליו וקרוב שיהרגוהו, ונזדמנו בני אדם או סיבה אחרת שנתפחדו וברחו מחמת זה, אף על פי שלא היה כאן שינוי בטבע מכל מקום נס הוא שהזמין הקדוש ברוך הוא לשעה זו.

המשנה ברורה (ס"ק לב) כתב (לפי היש חולקים): אם נפל עליו אבן וכיוצא בזה, או שעבר עליו עגלה טעונה, שבדרך הטבע היה שימות על ידי זה, והוא ניצול ממיתה, כשיגיע לאותו מקום משלושים לשלושים צריך לברך. ובשער הציון כתב, ואפילו לפי מה שפרשנו לדעה א', נס גמור בעינן, גם זה הוא נס גמור, דדמיא לנפל לגוב אריות.

וממשיך המשנ"ב וכותב: ואם נפל אבן בסמוך לראשו או נתקע ברזל סמוך לעינו, ונעשה לו נס ולא נפל האבן על ראשו ולא נתקע הברזל בעין ממש, לדעה ראשונה אין מברכין ולדעה שניה אפשר שמברכין, כי כל אדם שקרוב לדבר שיש בו סכנה וניצול מברך, ועל כן יברך בלא שם ומלכות.

נפטר מלומר אחר כך בעצמו ברכת הגומל, על כן יש לו להקדים בעצמו ושלא יפסיד את ברכתו ל.

ועוד כתב דלאו אורח ארעא לשמוע כל אלו התשבחות על ביאתו ולשתוק ולהמתין עד זמן קריאת התורה, בעוד שעתה היה כאן ברוב עם הדרת מלך. ומעיד החתם סופר, שאם בדידו הוזה עובדא, הוא היה מברך בלילה ההוא ע"ש.

ברכת שעשה לי נס: מהי גדר הנס

השולחן ערוך (ריח סעיף ט) כתב: יש אומרים שאינו מברך על נס אלא בנס שהוא יוצא ממנהג העולם, אבל נס שהוא מנהג העולם ותולדתו, כגון שבאו גנבים בלילה ובא לידי סכנה וניצול וכיוצא בזה, אינו חייב לברך. ויש חולק, וטוב לברך בלא הזכרת שם ומלכות.

הביאור הלכה הקשה, וכי איש חולק על זה, שבוודאי מנהג העולם וטבעו אין לברך שעשה לי ניסים, וכן הגר"א תמה, שאם נגיד שצריך לברך על כל מנהג העולם וטבעו, כל יולדת תהא צריכה לברך 'שעשה לי ניסים', וכמו כן כל בניה לעולם.

ולפי מה שכתב בתשובת רדב"ז, (חלק ג סימן תקעב), והובא במשנת אדם, ניחא קושיתו, דבוודאי כגון יולדת או

שההצלה עצמה לא הייתה על ידי שינוי הטבע ממש מברכים שעשה לי נס.

ההולך במקום סכנה ולא הסתכן, האם חייב לברך

אדם שהיה במקום סכנה, ולא אירע לו שום דבר סכנה, כגון שהלך במדבר ולא היה חסר לו מים, או בים ולא היה לו רוח סערה. היד המלך (ברכות פרק י הלכה ח) כתב שאינו חייב לברך, שבלשון הכתובים משמע שהוזכר בהם סכנה בפירוש, דכתיב בהולכי מדברות "רעבים גם צמאים, נפשם בהם תתעטף", ובבית האסורים כתוב "כשלו ואין עוזר" ובחולה כתוב "ויגיעו עד שערי מוות", וביורדי ים כתוב "נפשם ברעה תתמוגג", עיי"ש.

ואילו הביאור הלכה (סימן ריט ד"ה יורדי הים) כתב: ודע עוד דפשוט דלכולי עלמא בין בים ובין במדבר מברכין אפילו לא קרה לו שום סכנה... אפילו הכי תקינו רבנן לברך ואף על גב דבקרא כתיב "תעו במדבר בשימון וכו'", וכמו כן גבי יורדי הים "ויאמר ויעמד רוח סרה וגו'", לאו דווקא שקרה לו אלא כיון שעלול לו לקרות מקרים כאלו, צריך לאודווי שניצל מזה.

בשו"ת שבט הלוי (חלק ט סימן מה) כתב לעניין אדם שנסע בכביש ששונאי ישראל רגילים לזרוק שם אבנים

ובשולחן ערוך הרב (סדר ברכת הנהנין פרק יג דין א) כתב יחיד שנעשה לו נס באיזה מקום כגון שנפל עליו כותל וניצול, או חיה רעה או לסטים חייב הוא עצמו כשיראה אותו מקום, לברך בשם ומלכות שעשה לי נס במקום הזה. ולא כתב שצריך שההצלה תהיה בדרך נס שלא כדרך הטבע לא. ועוד כתב בשערי ציון (אות כט): היה עולה בסולם ונפל, דאפשר דאפילו לדעה א' מברכין כל שהיה בגובה מקום.

המגן אברהם (ס"ק יא) כתב: יוצא ממנהג העולם: כגון שנפל עליו אריה או גמלא פריצא. דייק על כך השער הציון שהמג"א הבין שמנהגו של עולם לא קאי אלא על הסכנה, ולא על ההצלה, שאם נפל עליו חיה, אבל הוא ברח ממנה או שנתקבצו הרבה אנשים והבריחו אותה, שההצלה היה בפשוטו בלי נס, עדיין הוא יברך.

אבל המשנה ברורה (ס"ק ל) כתב, שאם ההצלה הייתה בדרך מנהגו של עולם אינו מברך, אבל אם ההצלה הייתה בדרך נס יברך.

אך הנשמת אדם (כלל סה סק"א) כתב שכל שהיה בסכנת מיתה שהוא כפסע בינו לבין המוות וניצל מזה, זהו כבר בגדר נס ומברכים, כיון שעל פי דרך הטבע אי אפשר לצאת ממצב סכנה זה, גם

שלא ארע להם דבר.

אך הגרש"ז אויערבאך זצ"ל (הליכות שלמה,

תפילה פרק כג דבר הלכה אות א) וכן מו"ז

הגרי"ש אלישיב זצ"ל (אשרי האיש, חלק א

פרק מ אות יט) כתבו, שאף אם זרקו במקום

הזה אבנים ולא פגעו בו, או שפגעו ברכבו

ורק נפצו את שמשות הרכב, אינו מברך.

על רכבים וניצול, שצריך לברך אחר
הנסיעה הגומל, גם אם לא זרקו עליו
אבנים, וכל שכן אם זרקו על המכונית
שלפניו.

ובן חיילים שחזרו ממקום סכנה, על אף

שלא הותקפו, כתב שיברכו, כיון

שאינו שונה מיורדי הים שמברכים על אף

סימן ט ע

בעניין לא ילבש

לאשה ואשה לגבר, ויבואו גברים להתערב זה בזו וזו בזה. וכן ביאר האבן עזרא וכן ברשב"ם ורבינו בחיי (כד הקמח שבועות דף צא ע"ב) ל"ב.

הרמב"ם (ספר המצות לאוין מ וכן במורה נבוכים ח"ג פרק לז) ביאר שהאיסור הוא גם משום להרחיקנו מדבר ערוה וגם משום עבודה זרה, וז"ל: גם איסור זה הינו מרצון התורה לעקור מנהגי הגויים שבסיסם ע"ז ותכליתם להרבות פריצות וזנות וכו', כי בעת מזל נוגה ילבשו הגברים בגדי צבעונים של נשים ובעת מזל מאדים תלבשנה הנשים שריון וכלי מלחמה.

ובן כתב החינוך (מצוה תקמב): משרשי המצוה להרחיק מאומתנו הקדושה דבר ערוה, וכל עניין וכל צד שיהיה הכשולן באותו דבר מצוי בתוכו וכו', ואין ספק כי אם יהיו מלבושי האנשים והנשים שוים, יתערבו אלו עם אלו תמיד ומלאה הארץ זימה. ועוד אמרו טעם מצוה זו שהיא להרחיק כל עניין עבודה זרה, שדרכן של עובדי עבודה זרה היה בכך. וכן משמע מהכל בו (סימן צז) ל"ב.

אשה רופאה, אם יכולה ללבוש מכנס בחדר ניתוח

נשאל מו"ז שליט"א מרופאה מנתחת, שבחדר הניתוחים צריך לשמור על סטריליות גבוהה מאד, ולצורך כך כל הנמצאים בחדר מקבלים ביגוד מיוחד סטרילי מחיידקים. הביגוד הזה כולל חולצה ומכנסיים, ושאלה הרופאה, האם מותר לה ללבוש בגדים גבריים אלו בחדר הניתוח.

בטרם נביא את תשובת מו"ז שליט"א, נציג לפני המעיינים את הסוגיא לפרטיה:

טעם האיסור

הנה נאמר בתורה (דברים פרק כב פסוק ה) "לא יהיה כלי גבר על אשה ולא ילבש גבר שמלת אשה כי תועבת ה' אלוהיך כל עושה אלה".

רש"י ביאר את הטעם, שאסור משום ניאוף, שלא יהיה דומה הגבר

■ ציונים והערות ■

לב. וכתב הראב"ן (מאמר השכל דיבור שביעי לא - לב) דלפי זה עובר אף על איסור 'לא תנאף'. **לג.** ולפי זה יתכן שיעבור על איסור של 'ובחוקותיהם לא תלכו'.

ובן כתב הר"א ממיץ בספר היראים
(השלם, סימן שפה – שפו) דאסור
ללבוש אפילו דרך עראי ודרך שחוק,
שהרי לא חילק הכתוב, ולפי שראיתי בני
אדם לובשים במלבושי אשה וגם אשה
במלבושי איש בדרך עראי במשתאות של
חתן וכלה וגם בעניינים הרבה, כתבתי כן,
עכ"ל (של הר"א). ומשמע דבכל מלבושים
קאמר, ומיירי בגוונא דפרישית.

המ"ז (סעיף ד) כתב שמפני החמה או מפני
הצינה והגשמים אין איסור, והביא
את הרמ"א (או"ח סימן תרצו סעיף ח) שכתב
שאפילו מפני שמחת פורים המנהג להתיר
בזה, (וז"ל: מה שנהגו ללבוש פרצופים בפורים,
וגבר לובש שמלת אשה ואשה כלי גבר, אין איסור
בדבר מאחר שאין מכוונים אלא לשמחה בעלמא
וכו') ויש אוסרים. והביא את דברי חמיו
זצ"ל (הב"ח) שכתב לאסור לעשות כן,
והשומע לאסור תבוא עליו ברכה, כי יש
הרבה מכשולות ח"ו מזה כשהולכין ביחד
בלי היכר איש או אשה.

**האם מותר להתחפש לגבר או לאשה
בפורים**

מהב"ח וכן מהש"ך נראה שאסור, הט"ז
הביא את הרמ"א שכתב שהמנהג
להתיר, אך הט"ז כתב שהשומע לאסור
תבוא עליו ברכה.

בשו"ת מהרי"ל מיניץ (סימן טו) כתב
להתיר להתחפש לגבר או
לאשה בפורים, משום שכל שאינם

המבי"ט בספרו קרית ספר (הלכות ע"ז פרק
יב אזהרה נה) כתב שיש בזה עוד
איסור והוא בכלל עשו משמרת למשמרתי
(שהוא איסור דרבנן לכל ענין שיש בו משמרת
למצות התורה, ולא נתפרש דוקא לעבירה זו).

גדר האיסור

הב"ח (יו"ד סימן קפב סעיף ה) כתב, שגדר
איסור לא ילבש הוא לא שאסור
בכל אופן, אלא ישנם שני היתרים. וז"ל:
האחד, שאין איסור אפילו בדבר שהוא
נוי וקישוט, אלא אם כן באשה הלובשת
בגדי איש להתדמות לאיש, ואיש הלובש
בגדי אשה להתדמות לאשה, אבל אם
לובשין כדי להגן מפני החמה בימות
החמה, ובימות הגשמים מפני הגשמים,
אין שם איסור וכדמוכח וכו', והשני, דאף
להתדמות אין איסור אלא בדברים שהם
עשויין לנוי ולקישוט, וכדאיתא בספרי (כי
תצא פיסקא רכו) בפסוק ולא יהיה כלי גבר,
יכול שלא תלבש אשה כלים לבנים
והאיש לא יתכסה צבעונין, ת"ל תועבה
– דבר המביא לידי תועבה. זהו כללו של
דבר, שלא תלבש אשה מה שהאיש לובש
ותלך לבין האנשים, והאיש לא יתקשט
בתכשיטי נשים וילך לבין הנשים וכו',
עיי"ש.

הש"ך (ס"ק ז) חלק על הב"ח וכתב: כתב
הב"ח וכו', ואין דבריו מוכרחים
כל כך, ומכל מקום נראה דהיינו דווקא
בתיקוני אשה, אבל אם לובש ממש בגדי
אשה עד שאינו ניכר שהוא איש וכן
איפכא, בכל עניין אסור.

בתחפושות עד גיל חינוך, והגיע לחינוך יש להחמיר, ומרן הגר"ח קניבסקי זצ"ל שמע בשם מרן החזו"א זצ"ל שאין להלביש אפילו לתינוקות בפורים שמלת אשה או להיפך לה. וכן פסק מו"ז מרן הגרי"ש אלישיב זצ"ל (אשרי האיש חלק ג עמוד שטו).

מתי חל האיסור

נחלקן המפרשים מתי הלוּבש בגדי אשה או הלוּבשת בגדי גבר מתחייבים באיסור. הפנים יפות (פרשת כי תצא ד"ה לא יהיה כלי גבר) מבאר שטעם האיסור הוא שלא יבוא לידי הרהור זנות, ודייק מכך שהכתוב כתב לעניין גבר 'לא ילבש' ואילו באשה כתבה התורה 'לא יהיה', שאיש מתחייב ברגע שמתקשט בבגדי הנשים, שאז מגיע לו הרהור זימה, לכן אסרה עליו התורה שלא ילבש, אבל באשה שאין אצלה אסור הרהור מצד עצמה, אלא שאנשים לא יהיו נכשלים

לובשים הבגד להתנאות ולקישוט או לניאוף אלא לצורך שמחת הפורים, אין בזה איסור לא ילבש, ואין להחמיר בזה לה, והוסיף שכמו שמצינו שכל מאכל שחוטפים הבחורים בימי הפורים אין בהם משום גזל, כיון שהם אינם עושים זאת על מנת לגזול ולהרוויח אלא לשמחה בעלמא, אף כאן כיון שאינו מתכוין לניאוף אלא לצורך שמחת פורים מותר, וכיון שלא עשו גדר לעניין גזל כיון שההיתר הוא רק ב' לילות ויום אחד, הוא הדין כאן, שלא עשו גדר לאסור לגבר ללבוש שמלת אשה ולאשה בגד של גבר.

המשנה ברורה (תרצו ס"ק ל) הביא את דברי הט"ז והב"ח שיש לבטל מנהג זה הן בפורים והן בשמחת נישואין, והביא בה"ג שכתב שאם הגבר לובש מלבושי גבר חוץ ממלבוש אחד של אשה, וניכרים הם, אפשר שאין למחות בהם, אך הכנה"ג והשל"ה הזהירו להרחיק מזה.

ובארחרות רבינו (חלק ג עמוד קצ) כתב שאפשר להקל לקטנים

■ ציונים והערות ■

לד. וז"ל: אבל באתי ליתן טעם ולהביא ראייה מה ראו על ככה גדולים וחסידים עולם ז"ל שנתגדלתי אצלם אשר ראו בניהם ובנותיהם חתניהם וכלותיהם לובשין אותן פרצופים ושינוי בגדיהם מבגדי איש לבגדי אשה וכן להפך. ואם היה ח"ו נדנוד עבירה חלילה וחס להם לשתוק ולא ימחו, וכ"ש וק"ו באיסור לאו, אלא ודאי היה להם ראייה וסמך שהיתר גמור הוא ואין בלבוש זו הרהור עבירה וכו'. **לה.** והביא עובדה ממרן החזו"א: מעשה באב שנכנס בפורים עם בתו הקטנה כבת 4-5 למרן החזו"א זצ"ל, והילדה התחפשה לילד ולבשה מכנסים ליום הפורים, אמר מרן החזו"א לאביה שאין לעשות כן, שאין זה צנוע. וביאר החזו"א את דבריו, שהרי כל מה שהותר להתחפש בפורים ואף שגבר ילבש שמלת אשה ואשה כלי גבר, היינו שיסודו של האיסור הוא משום שלא להדמות לאיש או לאשה, אבל לא משום חסרון צניעות, וכשעושה כן בפורים לשם שמחת פורים אין בזה איסור, אולם מה שנוגע לחסרון צניעות אין לזה שייכות להיתר זה, שהרי סוף סוף איכא בזה חסרון צניעות, ומה שייך להיתר זה משום שמחת פורים. ואחר כך נתן מרן החזו"א זצ"ל לאבי הבת מגבת לכסות בה עד שתגיע לביתה.

והנשים כאחד, ובכה"ג לא נאמר לא תלבש. והוכיח מדברי הגמ' בנדרים (דף מט ע"ב) המספרת: דביתהו דרבי יהודה נפקת יצאה לשוק נקטת עמרא עבדה גלימא דהוטבי לקחה צמר ועשתה ממנו בגד חשוב, כד נפקת לשוקא מיכסיא ביה כשהיא יצאה לשוק היא הייתה מתכסה באותו בגד, וכד נפיק רבי יהודה לצלויי הוה מיכסי ביה ומצלי וכשרב יהודה היה יוצא להתפלל הוא היה מתכסה בו. וכד מיכסי ביה הוה מברך וכאשר ר"י היה מתכסה בגילמה ההיא, היה מברך ברוך שעטני מעיל.

הקשה המהרש"א, איך רבי יהודה לבש את הבגד של אשתו והרי יש כאן איסור של 'לא ילבש', ומתוך שלא ילבש נאמר דווקא בבגד העשוי במיוחד לאשה או שעשוי במיוחד לגבר, אבל בגד שעשוי גם לגבר וגם לאשה אינו בכלל האיסור. וזה הטעם שרבי יהודה קרא לבגד זה מעיל, שמעיל הוא בגד שעשוי גם לגבר וגם לאשה, וכמו שכתוב (שמות פרק כח לא) "עשית את מעיל האפוד וגו'", המדבר על מעיל של גבר, ובשמואל כתוב (שמואל ב יג יח) "כי כן תלבשנה בנות המלך הבתולות מעילים", שמעיל הוא גם בגד לנשים.

ולפי דברים אלו, הוכיח מו"ז שליט"א שאותה רופאה יכולה ללבוש את הבגדים הסטריליים האלו, כיון שהם יוצרו בין לרופאים ובין לרופאות. אך מו"ז מרן הגרי"ש אלישיב זצ"ל העיר על הגר"י ענגיל (בספרו הערות למסכת קידושין

בהרהור עליה, אם כן האיסור אצלה הוא ברגע שהיא הולכת בין הגברים, ולכן הזהירה התורה אותה שלא תלך בתיקוני האיש, משום שמכשילה אותם בהרהור.

האגרות משה (יו"ד חלק א סימן פב) דן באיסור לא ילבש, האם האיסור הוא על עצם המעשה שלובש ומתקשט במלבושים וקישוטים שעושות הנשים, או שהאיסור הוא על מה שיוצא מזה שהוא מלובש ומקושט כמו הנשים. ונקט האגרות משה שהאיסור הוא על מה שיוצא מזה, דהיינו על התוצאה שנראה כאשה.

תשובת מו"ז שליט"א

מו"ז שליט"א הביא את הגמ' בקידושין (דף לו ע"ב) שמבאר שיש פסוק הממעט שנשים לא מניפות ולא מגישות קמיצה למזבח. שואל התוס' (ד"ה חוץ) מדוע צריכים פסוק, נלמד מכך שנשים לא יכולות לעבוד בבית המקדש משום שהן מחוסרות בגדים, ומתוך התוס' ב' תירוצים, א. שמדובר שהנשים לבשו את הבגדים ב. כיון שהנשים לא נצטוו על בגדי כהונה, הם לא נחשבות מחוסרות בגדים.

הקשה הגר"י ענגיל (בגיליוני הש"ס) על התירוצ הראשון של התוס', והרי יש בזה איסור של לא ילבש, ואיך הן ילבשו הבגדים. ומתוך שאם הנשים חייבות בעבודה הם צריכות בגדים ואם כן הבגדים עשויים בשביל הגברים

לעבור על לא ילבש כדי להינצל

מחטא

עוד דין מו"ז שליט"א, אשה שרוצה להימלט מחטאים, והיא יכולה רק עם תלבש בגדי גברים, האם מותר לה לעבור על לא ילבש כדי להמלט מהחטא.

והשיב, מדברי הספר חסידים (סימן ר-רא): עת לעשות לה' הפרו תורתך, אע"פ שאמרה תורה לא יהיה כלי גבר על אשה ולא ילבש גבר שמלת אשה, אם צרו אויבים על העיר או אם הולכים בדרך ואם ידעו שהם נשים ישכבום, תלכנה במלבושי אנשים, ואף בחרב, כדי שיהיו סבורים שהם אנשים. ואם אין שם אלא עשרה מאנשים ויש שם כמה נשים, תחגורנה חרב כדי שיהיו סבורים שהם אנשים ולא יזיקום.

ועוד כתב (שם סימן רא): מעשה באשה יפת תואר שהלכה בדרך עם בעלה, ועשתה משער של חברה זקן והניחה על פנים שלה, והרואה אותה סבור שהיא איש וניצלה, וכגון בחורים שאין להם זקן מלבישים בגדי נשים להינצל או לבוש נכרי להטעות האויבים, כגון רבי מאיר (במסכת ע"ז דף יח ע"ב), אצבעו אחד הכניס בדבר האיסור ואצבעו השני הכניס בפיו.

מדברי הספר חסידים משמע כשיטות המובאות לעיל, הסוברים שאפילו אם לבש את הבגדים שלא לצורך נוי אלא לצורך דבר אחר אסור (ולא כשיטת המהר"י מיינץ), אלא שלצורך הצלת האשה מעוון מותר, משום עת לעשות לה'.

(שם), שהמהרש"א הוכיח מפסוקים שמעיל הוא בגד שיכול להתאים גם לנשים וגם לגברים, ואם זה פשוט מדברי הגר"י ענגיל שבגד העשוי לגברים ולנשים אין בו איסור לא ילבש, למה היה צריך המהרש"א הוכחות מפסוקים.

אלא כתב מו"ז זצ"ל, שהאמת הוא, שגם אם עשה את הבגד לשניהם זה לא מועיל ואסור להם ללבושו, ודווקא מעיל שהוא סוג מלבוש שעשוי מראש לגברים ולנשים מותר ואין בו את האיסור, אבל בגדי כהונה שבעצם עשויים רק לגברים (כגון מכנסיים ומצנפת שבטבע עשויים רק לגברים) לא יועיל שיתכוונו לייצרם גם לגברים וגם לנשים. ולעצם קושיית הגר"י ענגיל אפשר לתרץ, שבאמת האשה הכהנת עברה על לא ילבש, ובכל זאת עבודתה יכולה להיות כשרה, ואפשר שאם אין כהן שיעשה את העבודה, הנשים מחויבות לעשותה, שיש להם עשה הדוחה לא תעשה.

ולפי דברים אלו, אולי אסור לרופאה ללבוש את אותם בגדים, אך למעשה פסק מו"ז שליט"א דמאחר ובבגדים האלו לא יוצאים לרחוב אלא משתמשים בהם אך ורק בחדר הניתוחים, ובגדים אלו תואמים את צרכי הרופאים לניתוח ויתכן אף שבגדים אלו נחשבים כמעיל משום שבטבעם הם נעשו בין בשביל גברים ובין בשביל נשים, לכן אין בהם איסור של לא ילבש.

ואמנם מו"ז שליט"א את האגרות משה הנ"ל, שנקט שהאיסור של לא ילבש הוא לא הפעולה שעושה להראות כאשה, אלא התוצאה שהוא נראה כאשה, ואם כן נראה שכל רגע שהוא יכול להימנע מלהראות כאשה, אסור לו לעשות כן, מאחר שעובר בכל רגע על חטא. וכן נראה במהרש"ם (ח"ב סימן רמג – רמד). וכן נראה מדברי המנחת חינוך (מצוה תקמב סק"ב) הכותב, שאם התרו בלבוש כמה פעמים שיפשוט את בגדי האשה, חייב על כל פעם מלקות, והוכיח מהרמב"ם (פרק י מהלכות כלאים הלכה ל) שכתב כן לעניין כלאי בגדים, וכן כתב בספר משנת חכמים.

ואמנם מהפנים יפות הסובר שהאיסור הוא ברגע הלבישה ובאשה האיסור הוא רק משעה שתלך בין אנשים, והוא מחודש, עכ"פ גם לדבריו יש איסור באיש ברגע שלובש.

ובתב מו"ז שליט"א ראה לדבריו, מהביאור הלכה (סימן שדמ ד"ה מצומצמת) שתמה על הדין שפסק השו"ע (סעיף א) בהחולך במדבר ואינו יודע מתי שבת, שמונה שבעה ימים מיום שנתן אל ליבו שכחתו ומקדש את השבת בקידוש

לפי המנחת חינוך שכתב שאיסור זה חמור, דהוא לתא דעבודה זרה, וכוונתו למה שכתבו הרמב"ם והחינוך שטעם איסור זה הוא להרחיק כל עניין עבודה זרה, שדרכן של עובדי עבודה זרה היה בכך, אולי יהיה אסור לאשה ללבוש את בגדי הגבר, כיון שיש בו עבודה זרה. אלא כתב מו"ז שליט"א שעדיין יהיה אפשר, כי הספר חסידים הביא ראה מרבי מאיר, והרי רבי מאיר עשה את עצמו כנכרי לו.

לחסוך באיסור לא ילבש במקרה הצורך

נידון מעניין דן מו"ז שליט"א, בחייל שמוכרח לצורך הצלת נפשות להתחפש לאשה (על ידי לבישת בגדי אשה ולהתאפר וכו') למבצע צבאי שחל בשבת, והסתפק אותו חייל האם עדיף להתחפש בערב שבת כך שלא יצטרך לחלל שבת במלאכות דאורייתא, או שעדיף לו להמתין עד שיכנס שבת, ואז יהיה מוכרח להתחפש מטעם של פיקוח נפש, ובכך ימעט באיסור לא ילבש.

■ ציונים והערות ■

לו. ואולי אפשר להביא ראה לדברי מו"ז שליט"א, ע"פ דברי האלשיך. שבמגילת רות (פרק א פסוק יט) כתוב "ותלכנה שתיהם עד באנה בית לחם ויהי כבאנה בית לחם", ועמדו המפרשים על המילה 'שתיהם', שהינה מילה שאינה לא לשון זכר (שצריך לכתוב שניהם) ולא לשון נקבה (שצריך לומר שתיהן). ותירץ האלשיך שרות וערפה חששו ללכת דרך ארוכה לבד, לכן הן הלכו בלבוש אנשים, ולכן נכתב שתיהם במ"ם ולא בנו"ן שהן הלכו כמראה גברים. מוכח שמותר ללכת במקום סכנה בלבוש גברים בשביל לא להסתכן.

על לא ילבש, ולכן ימתין לשבת שאז יוכרח להתחפש ולא יעבור על איסור, כיון שנצרך לעשות המלאכה לצורך פיקוח נפש.

ובתב מו"ז שלמעשה יתכן, שאם החייל צריך לצורך התחפושת לצבוע את צפורניו צביעה שיש בה חילול שבת דאורייתא (כגון לכה על הציפורניים שהוא צבע המתקיים), אולי כדאי שיצבע זאת לפני שבת, ועד שיצטרך ללכת ולפעול, לא יראה בין האנשים אלא ישב בדד.

ואולי יכול לסמוך על שיטת המהר"י מינץ (הנ"ל) הכותב שאם לובש באופן שאינו דרך ניאוף אין איסור. ואע"פ שלפי רוב הפוסקים גם בלי דרך ניאוף אסור, מ"מ בנידוננו שעושה זאת לצורך הימנעות מחלול שבת דאורייתא, אולי אפשר לסמוך על השיטה הזו.

האם מותר לגוי לצבוע שערותיו קודם הגירות

לפי השיטות הנ"ל הסוברים שהאיסור בלא ילבש הוא להראות כאשה ולא רק עצם הלבישה, יש להספק מה הדין בגוי הרוצה להתגייר ורוצה עוד לפני

ובהבדלה. ואם יש לו ממה להתפרנס אסור לו לעשות מלאכה כלל, וכשיגמר מה שיש לו יעשה מלאכה בכל יום, אפילו ביום שמקדש בו, כדי פרנסתו מצומצמת. ותמה, מדוע לא נפסוק שיעשה ביום אחד הרבה יותר מכדי פרנסתו, כדי שיוכל לשבות אחר כך ארבעה וחמשה ימים ממלאכה, ואז קרוב לוודאי שיקים מצות שבת כהלכתה (משא"כ עכשיו שהוא עושה בכל יום מלאכה, בוודאי מתחללת השבת במלאכות דאורייתא).

ויש לומר, שעכשיו שהוא עושה כדי פרנסתו, זה לא נקרא חלול שבת, כיון שמה שהוא עושה את המלאכה עכשיו זה לצורך פיקוח נפש, ואם יעשה עכשיו יותר מפרנסתו, הוא ספק מחלל שבת שלא לצורך.

ובתב, שנוכל ללמוד מזה לעניין איש צבא שהוצרך מטעם הממשלה לעשות איזה מלאכה דאורייתא, ולא היה לו פנאי לעשותה בערב שבת, ויכול לעשותה בין השמשות מרצונו (שאז הוא לא מחויב בה). מוטב לו לעשותה מחר, אף שהוא שבת בוודאי, שאז אין עליו איסור כיון שהוא מוכרח לעשותה עיי"ש.

ואם כן הוא הדין בנידוננו, שכל זמן שאין אונס לפנינו אין לחייל לעבור

■ ציונים והערות ■

לו. ואם צריך להתאפר בצבע שאינו מתקיים (פודרה) שיש אומרים שאיסורו הוא רק דרבנן, לכאורה כדאי שיצבע עצמו בשבת כשצריך לכך ולא לפני כן, אך לפי דברי השו"ע (או"ח סימן שג סעיף כה) ובמשנ"ב שם, ובחיי אדם (ח"א כלל כד, סעיפים א-ב) במנחת חינוך (מוסק השבת מלאכת צובע) שלכמה ראשונים, גם צבע שאינו מתקיים יש בו איסור תורה, ומו"ז נשאר בצ"ע מה יעשה בנידוננו.

ובמשנה במסכת בבא מציעא (דף ס ע"א)
נאמר: לא מפרסין (פירוש:
מייפס) לא את האדם ולא את הבהמה ולא
את הכלים, ופירש רש"י: לא את האדם:
עבד כנעני העומד לימכר. בגמרא מבואר
שטעם האיסור הוא משום הונאה, והקשו
המפרשים מדוע צריך להגיע לאיסור
הנאה ולא נאסור זאת משום לאו של 'לא
ילבש', ואסור יהיה לספות לעבד איסור
דאורייתא.

והשיב על כך מו"ז מרן הגרי"ש
אלישיב זצ"ל (הובא בהערות על
מסכת בבא מציעא דף ס ע"א) שמדובר שהעבד
קודם טבל, ושבהיותו גוי מותר לו לצבוע
את שיערותיו, עיי"ש.

ובתב מו"ז שליט"א, שלפי היוצא
מדבריו צריך לומר שהגמ' בע"ז
מדברת שהעבד צבע את השיער בצבע
שאינו מתקיים, ולאחר שיטבול השיער
כבר לא ישאר צבוע, אבל אם הגוי צובע
את שיערו בצבע המתקיים, וגם לאחר
שיטבול ישאר שיערו צבוע, לכאורה יהיה
אסור להשאיר את הצבע עליו, למרות
שהוא צבע את השיער בהיותו גוי, ונשאר
בצ"ע.

לעבור על לא ילבש להנצל מקנס גבוה
שאלה מעניינת התרחשה בזמן שנגיף
הקורונה השתולל בעולם. אז
באותם ימים השלטונות חייבו את כל מי
שהסתובב ליד אדם שהתברר כחולה
בנגיף, להיכנס לבידוד של שבועיים, ומי

הגרות להספיק לצבוע את שיערותיו
הלבנות בצבע שחור, שידע שאחרי
שיתגייר יהיה אסור לו לעשות כן. האם
יהיה מותר, כי הצבע יהיה על שיערו גם
אחרי הגירות, והוא יראה כאישה גם אז.

והשיב מו"ז שליט"א שלכאורה היה לנו
צד להתיר ע"פ הגמ' במסכת
עבודה זרה (דף סד ע"א): אמר להו רב
נחמן, מסתברא דמי עבודת כוכבים ביד
עובד כוכבים מותרין, מדהנהו דאתו
לקמיה דרבה בר אבוה, אמר לה זילי
זבינו כל מה דאית לכו ותו איתגירו, מאי
טעמא, משום דקסבר דמי עבודת כוכבים
ביד עובד כוכבים מותרים. ופירש רש"י:
ותו איתגירו: בואו והתגיירו, דלאחר
שתתגירו אסור למכור לכם עבודת
כוכבים שבידכם, אלמא כי מזבין ליה
בהיות עובד כוכבים שרי לאתהנווי בה
כשהוא גר.

כלומר, משמע מדברי הגמ' הנ"ל שדבר
המותר לגוי לפני גיורו יהיה
מותר לו לאחר שיתגייר, ואולי אף כאן
בנידוננו, יהיה מותר לגוי לצבוע את
שיערותיו קודם גרותו, ולא יעבור על
איסור לאחר שיהפך ליהודי.

אך לפי המפרשים דלעיל הסוברים
שעיקר האיסור של לא ילבש הוא
התוצאה שנראים כאשה ולא עצם
הלבישה, אין זה דומה לגמ' שם, ששם
אין כל איסור להחזיק את העבודה זרה
שהתבטלה כדין כשהגר היה גוי, אך
אצלינו שהגוי רוצה להיראות כאשה גם
כשהיה יהודי, אולי יש בכך איסור.

יונתן בן עוזיאל ביאר את הפסוק לא ילבש: לא יהיה גוללין דציצית ותפילין דהינון תקוני גבר על איתא", כלומר שאסור לאשה ללבוש ציצית ותפילין המיוחדים לגברים.

השיב מו"ז שליט"א מדברי האלשיך לח המבאר את הפסוק ברות (פרק א פסוק יט), "ותלכנה שתיהם עד באנה בית לחם ויהי כבאנה בית לחם", ולכאורה המילה שתיהם תמוה, שאין זה לשון זכר (שצריך לכתוב שניהם) ולא לשון נקבה (שצריך לכתוב שתיהן). אלא מתרץ האלשיך שנעמי וערפה חששו ללכת בדרך ארוכה לבד, לכן הן לבשו בגדי גברים כדי שלא יזיקו אותן.

והביא מו"ז גם את דברי הספר חסידים (המובא לעיל) שהתיר לנשים ללכת בבגדי גברים ואף לחגור חרב בשביל שלא יתפסו. וכן כתב שאשת יפת תואר שעשתה משער חברתה זקן והניחה על הפנים שלה, כך שנדמתה לגבר וניצלה, ובחורים שאין להם זקן שמלבישים אותם בגדי נשים (או לכושי נכרים) כדי להטעות את האויבים.

ולבן פסק מו"ז שליט"א, שאם מדובר על סכום קטן יש להחמיר שלא ללבוש אפילו לא לרגע, אף שאין איסור לא ילבש לצורך הצלה. אבל כגון כאן שהסכום הוא גדול מאד, וכבר אמר החפץ חיים שלפעמים חוסר פרנסה של אדם

שיפר את הבידוד, יקנס בקנס כספי גבוה בסך של חמשת אלפים שקלים, לצורך אכיפת החוק הסתובבו שוטרים ופקחים וצדו אנשים שהפרו את ההוראות. מעשה ביהודי בשם ראובן שהתברר שהוא מחויב בבידוד, כי האדם שלצידו שהה נדבק וחלה. ראובן ידע שהוא לא באמת שהה ליד החולה, אלא רק הפלאפון שלו היה שם (השלטונות ידעו מי הסתובב ליד החולה באמצעות מכשירי הפלאפון), וההוראה להיכנס לבידוד הייתה בטעות גמורה.

לבן ראובן לא נכנס לבידוד והלך להתפלל בבית הכנסת, ואת הפלאפון הוא השאיר בבית. בשעה שהוא היה בתפילה, התקשרו השלטונות לפלאפון שלו, ובקשו שראובן יעמוד בחלון הבית, כדי שיוכלו לראות אם באמת הוא נמצא בבית או שהוא הפר את ההסגר.

אשתו של ראובן שפחדה מהקנס הגבוה, הגתה רעיון. היא לקחה את הטלית של בעלה ונתעטפה בטלית על ראשה, כך שממרחק הרחוב לבית, קשה היה לראות שבאמת מדובר באשה. השלטונות ראו ש'ראובן' אכן בבית, ופטרוה לשלום.

בעת הסתפקה האשה האם היא עברה על איסור לא ילבש, שאיסור לא ילבש נאמר גם על ציצית ותפילין, שבתרגום

השואל, האם השימוש במקדחה נחשב 'לכלי גבר' שיהיה אסור לאשה להשתמש בו, כיון שרוב המשתמשים במקדחה אלו גברים ולא נשים.

השיב מו"ז שליט"א, שבבינת אדם (סימן עד) דייק מהרמב"ם (עבודת כוכבים פרק יב הלכה י) שכתב וז"ל: לא תעדה אשה עדי האיש, כגון שתשים בראשה מצנפת או כובע או תלבש שריון וכיוצא בו, או שתגלח ראשה כאיש. ולא יעדה איש עדי אשה, כגון שילבש בגדי צבעונין וחלי זהב במקום שאין לובשין אותן הכלים ואין משימים אותו החלי אלא נשים, הכל כמנהג המדינה. איש שעדה עדי אשה ואשה שעדתה עדי איש, לוקין.

דייק הבינת אדם, מזה שהרמב"ם כתב שאשה לא תלבש עדי איש, ולא כתב חידוש יותר גדול, שאשה אף לא תקח כלי זיין בידה, משמע שדווקא דרך לבישה אסור, אבל לקיחה בידיים אינו בכלל האיסור. וכן דייק מהחינוך (סימן תקמב) שכתב וז"ל: ואשה העוברת על זה ולבשה המלבושים המיוחדים לאנשים לבד, חייבת מלקות. משמע שרק דרך לבישה אסורה.

ובך גם דייק הסביב ליראיו (על היראים מצוה צו), והקשה על הרמב"ם והחינוך מדברי הילקוט שמעוני הנ"ל, (האומר שיעל לא הרגה את סיסרא כדי לא לעבור על לא יהיה כלי גבר על אשה), ולכאן לפי הרמב"ם והחינוך האיסור הוא דווקא לבישה, ואילו להחזיק סתם אינו אסור.

גובל בפיקוח נפש, לכן היה מותר לאשה ללבוש את הטלית.

אמנם הביא מו"ז שליט"א שהילקוט שמעוני (שופטים רמז נו) ביאר את הפסוק "ידיה שלחה בכישור" – זו יעל שהרגה את סיסרא ביתד ולא בכלי זיין, מפני לא יהיה כלי גבר על אשה - כמו שכתוב "ידה ליתד תשלחנה", ולכאורה זה היה בזמן סכנה, ואף לא היה כוונתה להדמות לגבר (כדברי הב"ח שהתיר לאשה ללבוש בגדי גבר אם אינה מתכוונת להדמות לגבר) מכל מקום היא מסרה את נפשה שלא להשתמש בכלי זיין.

ועיין בשו"ת מהרש"ם (ח"ב סימן רמג) שתמה על דברי הש"ך שהתיר ללבוש בגדי נשים כדי להגן מפני הגשמים או מפני החום, והרי יעל יכלה להרוג את סיסרא בחרב שהרי גם זה היה כדי להגן על עצמה, ונשאר בצ"ע.

וכתב מו"ז שליט"א, דיתכן שכוונת המהרש"ם שזה רק איסור דרבנן, ובכל זאת יעל סכנה את עצמה. ובשו"ת אגרות משה (או"ח ח"ד סימן עה ענף ג) חילק בין לבישת בגדי גברים כדי להגן מפני חום וקור לנשיאת נשק ע"ש.

האם במקדחה יש משום לא ילבש

נשאל מו"ז שליט"א באשה 'בעלת ידיים טובות' הרוצה לתקן כמה דברים בביתה, ולצורך כך היא זקוקה להשתמש במקדחה כדי לקדוח חורים בקיר, גם בדברים שצריך איש מקצוע. ושאל

בוודאי שהייתה עוברת על האיסור, שדרך התשמיש של החרב הוא לאחזו ביד, שאם הייתה חוגרת אותו דרך לבישה לא הייתה יכולה לעשות פעולתה. והרמב"ם דייק בלשונו וכתב 'או תלבש שריון' שדרך השתמשות בשריון הוא על ידי שלובשו, ואם רק אוחזים בו בידים, אין זה דרך תשמישו. וכן החינוך כתב 'ואשה העוברת על זה ולבשה המלבושים וכו', כיון שמדובר על מלבושים צריך בהם דווקא דרך לבישה.

הבינת אדם הקשה על דברי הב"ח
(המתיר לאדם ללבוש בגדי אשה וכן להפך בשביל להנצל מגשמים, שסובר שכל האיסור הוא רק משום לבישה לצורך נוי וקישוט) שאם מותר ללבוש בשביל להינצל מגשמים, למה לאשה אסור להחזיק חרב ושריון בשעת מלחמה, והרי גם זה לצורך הגנה בלבד להינצל ממכת חרב וחנית וחיצים, ולא לנוי ולקישוט, ומה שונה גשמים ממכת חרב.

ותירין הסביב ליראיו שלהינצל מגשמים
זה דרך האשה בדיוק כמו שזה דרך הגבר, שגם דרך האשה לעשות פעולה כדי להינצל מהם, ולכן אפילו שלבשה לצורך זה בגד של גבר אין איסור, שלא את הבגד אסרה התורה אלא הדימוי לגבר הוא זה שאסור, אבל כשלבשה שריון וחרב במלחמה, שעצם פעולה זו של לעמוד בקשרי מלחמה ולהינצל הוא דרך הגבר, דאין דרכה של אשה לעשות כן דכל כבודה בת מלך פנימה להסתיר עצמה ולא לצאת למלחמות, ואם כן פעולת ההצלה הזו

לבן מפרש שבאיסור להחזיק כלי זיין יש שני ענינים. א. כששתמש בכלי זיין בשעת מלחמה להכות חרב על ירך שונאו, ב. שלא בשעת המלחמה, כשלוכשו לתכשיט (כמשנה בשבת דף סג ע"א האומרת: לא יצא האיש לא בסייף וכו' רבי אליעזר אומר תכשיטין הן לו), ושני ענינים אלו הם רק דרך הגבר ללבוש הכלי ולא דרך האשה. ויעל שהרגה את סיסרא היה זה בשעת המלחמה, ולכן אפילו אם רק אחזה את החרב בידה עברה על האיסור של לא יהיה כלי גבר על אשה, שרק דרך הגבר להשתמש בכלי זיין בשעת המלחמה, ודברי הרמב"ם נאמרו דווקא שלא בשעת המלחמה, שאז האיסור הוא רק משום תכשיט של גבר שאסור בדרך לבישה.

והוסיף שלא משנה אם אוחזת את הסייף בידה ולא משתמשת בו כלל
שאין בזה שום איסור (לא משום תכשיט ולא משום השתמשות) אלא אפילו אם מחזיקה את הסייף לחתוך בו גם לא שייך האיסור, שמה שאסרה תורה הוא רק השתמשות בסייף בדרך מלחמה שהיא דרכו של האיש, אבל השתמשות אחרת לא נאסרה, שלחתוך הוא גם דרכה של האשה, וגם מצד תכשיט אין את האסור, שתכשיט אסור רק בדרך לבישה.

ובלאו הכי נמי אין שום סתירה בין הרמב"ם והחינוך לילקוט, שכלי זיין שונים בתשמישן, יש שתשמישן ביד כגון חרב וחנית, ויש שהתשמיש שלהם הוא בלבישה כגון שריון העשוי להגן. ויעל אם הייתה לוקחת את החרב להרוג

עצמה היא לא דרכה של האשה ולכן
אסור עי"ש.

ופסק מו"ז שליט"א, שלכל השיטות
נראה שמותר לאשה להשתמש
במקדחה, שלא רק לפי שיטת הב"ח
והבינת אדם שהאיסור הוא בלבישה בלבד
מותר, אלא אפילו לפוסקים האוסרים אף
השתמשות מותר, כיון שכל איסור

השתמשות הוא להשתמש בדבר המיוחד
לגבר ושהאשה מופקעת מזה, (וכמו שאמרו
בקידושין דף ב ע"ב, דרכו של איש לעשות מלחמה
ואין דרכה של אשה לעשות מלחמה, ולכן
השתמשות בלי זיין אסורים), אבל בכלי עבודה,
אין האשה מופקעת מזה, אלא אין דרכה
להשתמש בכלים אלו, וזה אינו מנוגד
לדרכיה של האשה ובזה לא מצינו איסור,
ואין לנו להוסיף על מה שאמרו חז"ל.

סימן י ע

בעניין לא בשמים היא

גער בהם רבי יהושע, אמר להם, אם תלמידי חכמים מנצחים זה את זה בהלכה, אתם מה טיבכם, לא נפלו מפני כבודו של רבי יהושע ולא זקפו מפני כבודו של רבי אליעזר. חזר ואמר להם אם הלכה כמותי מן השמים יוכיחו, יצאתה בת קול ואמרה, מה לכם אצל ר"א שהלכה כמותו בכל מקום. עמד רבי יהושע על רגליו ואמר "לא בשמים היא", מאי לא בשמים היא, אמר רבי ירמיה, שכבר נתנה תורה מהר סיני, אין אנו משגיחים בבית קול, שכבר כתבת בהר סיני בתורה "אחרי רבים להטות" (ומכיון שרבו חכמים על רבי אליעזר, הלכה כמותם).

ופסק הרמב"ם (יסודי התורה פרק ט הלכה א): ונאמר לא בשמים היא, הא למדת שאין נביא רשאי לחדש דבר מעתה, לפיכך וכו'.

ביאור הגמרא במס' בבא מציעא

רב ניסים גאון (ברכות יט ע"ב, הובא בשיטה מקובצת ב"מ נו ע"ב) תמה על הגמ' בב"מ, כיצד סוף סוף כן יצאה בת קול מן השמיים, והרי אין לנו לפסוק על פיה. וביאר בשני אופנים, א. שההכרזה הזו מן השמיים לא אמרה שהלכה כרבי אליעזר,

לשמור שבת ע"פ רוח הקודש

הסתפק מו"ז שליט"א, שהשו"ע (סימן שדמ ס"א) פסק שהטועה במדבר ולא יודע מתי שבת, עושה כל יום כדי חייו ולא עושה במלאכה שאינה צריכה לאותו יום, והסתפק לפי זה, בצדיק שטעה ויכול לדעת ע"פ רוח הקודש מתי שבת, האם יכול לסמוך על הרוח הקודש ולעשות מלאכה בשאר הימים.

והנה, בטרם נביא את תשובת מו"ז שליט"א, נציג לפני המעיינים את הסוגיא לפרטיה:

מקור הדין

בגמרא במסכת בבא מציעא (דף נט ע"ב) מצינו שהתווכחו רבי אליעזר וחכמים בהלכה: אמר להם רבי אליעזר אם הלכה כמותי חרוב זה יוכיח, נעקר חרוב ממקומו מאה אמה, ואמרי ליה ארבע מאות אמה, אמרו לו אין מביאין ראיה מן החרוב, חזר ואמר להם אם הלכה כמותי אמת המים יוכיחו, חזרו אמת המים לאחוריהם, אמרו לו אין מביאין ראיה מאמת המים, חזר ואמר להם אם הלכה כמותי כותלי בית המדרש יוכיחו, הטו כותלי בית המדרש ליפול,

רבי ישמעאל אפשר ואילו רבי עקיבא חלק וסבר שאי אפשר, ורבי אליעזר סבר כרבי ישמעאל, ואילו חכמים חלקו עליו ונקטו כשיטת רבי עקיבא שאין הנביא רשאי לחדש כלום. ועיין ירושלמי (מועד קטן יב ע"א) במה שיישב.

חילוק בין בירור מציאות לבירור דין

בגמרא בשבת (דף קח ע"ב) מובא: בעא מיניה מר בריה דרבינא מרב נחמן בר יצחק, מהו לכתוב תפילין על גבי עור של דג טהור. אמר ליה, אם יבוא אליהו ויאמר – שאליהו יפסוק לנו האם מותר או אסור. מאי אם יבוא אליהו ויאמר – מסביר רש"י, שהרי אליהו לא יכול לפסוק לנו דיני איסור והיתר, שהרי 'לא בשמים היא'. – אילמא אי דאית ליה עור אי דלית ליה עור – אם נגיד שאליהו לא יפסוק דין אלא מציאות, ויגיד לנו אם יש לדג עור או שאין – הא חזינן דאית ליה עור. ועוד התנן, עצמות הדג ועורו מצילין באהל המת. אלא אם יבוא אליהו ויאמר, אי פסקא זהומא מיניה אי לא פסקא זהומא מיניה אם פוסק הזוהמה מהדג לאחר עיבודו או שלא, שזוהי בעצם ספק במציאות, שאת זה אליהו יכול לפסוק.

אלא רק אמרה שהלכה כמותו בכל מקום, כלומר, ההלכה כמו ר"א בכל מקום חוץ ממחלוקת הזו, וא"כ אין זה פסיקה מן השמיים. ב. שמהשמיים באו לנסות את החכמים האם הם יחזרו מפסיקתם מחמת הבת קול הזו או שלא, ואכן, בא רבי יהושע והכריז כנגדה שלא בשמיים היא, כי תורת ה' תמימה וכבר נמסרה לעם ישראל ולא ישתנה ממנה שום דבר, ולא נשאר ספק בשום דבר שנזדקק בעבורו לאות או מופת מן השמיים.

הר"ן (בדרשות דרוש ז) ביאר, שחכמים על פי שכלם ראו שצריך לטמאות, אע"פ שהעידה הבת קול כדברי רבי אליעזר, ההלכה נמסרה כדי שיכריעו אותה לפי השכל, ומכיון שהם היו הרוב נשארה ההלכה כפי הבנת הרוב, ומה שיסכימו הוא אשר ציוה ה' לט.

החתם סופר (מגילה ב ע"ב ד"ה אלה) יישב, שבחגיגה (דף ו ע"א) יש מחלוקת בין רבי ישמעאל לרבי עקיבא, האם בסיני נתנו תרי"ג מצוות באופן כללי והרבה פרטים וכללי נוספו אח"כ על ידי משה באוהל מועד, או שכל תרי"ג המצוות עם כללותיהן ופרטיהן נאמרו בסיני. נפק"מ גדולה למחלוקת הנ"ל, אם נביא רשאי לחדש פרטים של מצוות או שאינו, שלפי

■ ציונים והערות ■

לט. וז"ל: הנה ראו כולם שרבי אליעזר מסכים על האמת יותר מהם, וכי אותותיו כולם אמתיים צודקים, והכריעו מן השמיים כדבריו, ואע"פ כן עשו מעשה כהסכמתם, שאחר ששכלם נוטה לטמא, אע"פ שהיו יודעים שהיו מסכימים הפך מן האמת, לא רצו לטהר, והיו עוברים על דברי תורה אם היו מטהרין, כיון ששכלם נוטה לטמא, שההכרעה נמסרה לחכמי הדורות, ואשר יסכימו הם הוא אשר צוהו ה' יתברך.

להלכה את דברי רבי יוחנן, על אף דברי יהושע בן נון.

אך מהרמב"ם (בהקדמה לפירוש המשניות) נראה שפירש כן באופן שלא נקבל את דברי יהושע משום לא בשמים היא, שהרמב"ם הביא את הגמ' בחולין כדוגמא לדין שלא בשמים היא ואין סומכין על הנביא בנבואתו להכריע את הדין.

הגמרא ביומא (דף עה ע"א) מביאה טעם מדוע קראו למן 'גד' (כפי הנאמר בתורה [שמות פרק טז פסוק לא] "ויקראו בית ישראל את שמו מן והוא כזרע גד לבן"). תניא אידך, שמגיד להם לישראל אי בן תשעה לראשון ואי בן שבעה לאחרון (אשה שנתגרשה מבעלה ונשאה לבעל אחר ונולד ולד ולא יודעים מאיזה בעל הוא, הוכיחו ע"פ המן, שאם הבעל הראשון היה מקבל יותר מן, מוכח שהולד ממנו – שהמן הגיע לכל אחד בדיוק כפי מספר ילדיו 'עומר לגולגולת', ואם לא מוכח שהיה של הבעל השני) וכו'. תניא, רבי יוסי אומר כשם שהנביא היה מגיד להם לישראל מה שבחורין ומה שבסדקין, כך המן מגיד להם לישראל מה שבחורין ומה שבסדקין. כיצד שנים שבאו לפני משה לדין זה אומר: עבדי גנבת, וזה אומר: אתה מכרתו לי. אמר להם משה: לבוקר משפט. למחר אם נמצא עומרו בבית רבו ראשון - בידוע שזה גנבו, אם נמצא עומרו בבית רבו שני בידוע שזה מכרו לו וכו', כלומר שמשה היה פוסק על פי המן מי צודק.

הקשה התוספות **יום הכיפורים** קצת תימה איך ספק זה דבן שבעה לראשון שהוא ספק לכמה ענינים חמורים,

כלומר, משמע מרש"י שסבר שכל מה שאלהו יכול לפשוט זה רק ספק דמציאות, אבל ספק דדין אליהו לא יכול לפסוק משום לא בשמים היא. וכן כתב המשנה למלך (אישות פרק ט הלכה ו).

המהרש"ל (ים של שלמה ביצה פרק א סימן מג) חולק על פירוש רש"י זה, וסובר שאלהו כן יכול לפסוק בספק איסור, שכל תיקן הניחו חכמים בספק עד שיבוא אליהו ויפשטם. וכן כתב הסמ"ע (בסימן רמח ס"ק מא) שכל ספק דדינא, אם יבוא אליהו יוכל לפשוטו.

הכפות תמרים (בספרו שמות בארץ יומא עה ע"א ד"ה תניא) נקט שגם בבירור מציאות אומרים לא בשמים היא. **הברכי יוסף** (או"ח סימן לב אות ד) הביא ראיה לדבריו מהגמ' בחולין (דף קכד ע"א) שגם בבירור מציאות אומרים לא בשמים היא ואין לנו לקבל בזה את דברי הנביא, שהגמ' שם מספרת שרבי אמי נשבע ואמר שאפילו אי אמר לי יהושע בן נון משמיה (של רבי יוחנן) לא ציינתא ליה, שכוונת רבי אמי היא, שגם אם יאמר לנו יהושע בן נון בנבואה את דברי רבי יוחנן, לא היינו מקבלים את דבריו, משום שלא בשמים היא, אפילו שאין זה אלא רק בירור המציאות לדעת איך אמר רבי יוחנן (ע"ש בסוגיא).

אך הברכי יוסף דחה לבסוף את דבריו ואמר, שאין בזה ראיה, שיתכן שבאמת כוונת רבי אמי היא שבאמת נאמין ליהושע בן נון שכך אמר רבי יוחנן, רק באופן זה עדיין לא נקבל

שנעשה רפוי מחמת שהמת צף וזעזע את הקרקע, רשב"י ציין את מקומו, וכל נטהר כל המקום הסביב למת.

והקשה התוס' יום הכיפורים, איך רשב"י סמך על נס ועל פיו טיהר את הקרקע². ויישב על מה שסיימו שם מדרש, שרשב"י נשבע ואמר יבוא עלי אם אין בידי הלכות כשער ראשי על טבריא שהיא טהורה חוץ מזה ומזה, יוצא שרשב"י לא סמך על אותם אותות ומפותים שעשה, אלא על ההלכות שהיו לו, אלא שכהנים היו מחמירים בדבר והיו מפקפקים על סברת רשב"י, וכדי להוציא מליבם עשה את אותם אותות ומפותים.

לבן צריך לומר, שאף מהמן אי אפשר לפסוק אם הוא בן שבע לראשון או בן תשעה לאחרון, או על אותו העבד אם היה של ראובן או של שמעון וכו', אלא באמת משה היה פוסק את הדין מכח ההוכחות וההלכות, ורק כדי להוציא מלבם, עשה להם אותו ומופת של עומר. וכך גם צריך לפרש את דברי הגמ' במכות (דף כג ע"ב) האומרת שבשלשה מקומות הופיע רוח הקודש, בבית דינו של שם, בבית דינו של שמואל, ואצל שלמה, ולכאורה איך אפשר לפסוק ע"פ רוח הקודש, אלא צריך להגיד שהדיינים

כגון אם הכה את אביו שחייב סקילה, ולעניין ערוות אשת אביו היו פוסקים אותו ספק ע"י עומר של מן שנמצא בבית הראשון או השני, והלא אפילו נביא גמור שיאמר אני ידעתי בנבואה שפלוגי הרג את הנפש או חלל שבת, או בעניין הספיקות פלוגי הוא בן פלוגי, בוודאי שלא יעשו של פיו, כי על פי שני עדים יקום דבר, ודוגמא לזה בענין ספיקות התורה דלא יכול הנביא לומר נאמר לי בנבואה שכך הלכה וכו'.

ובן התקשה על הגמ' בשבת (דף לד ע"א) המספרת שרבי שמעון בר יוחאי רצה לתקן דרך שיש בה ספק טומאת מת, ולכהנים של אותו מקום היה צער בכך, שהוצרכו לעשות עיקוף רב כדי לא לעבור במקום זה. אמר איכא איניש דידע דאיתחזק הכא טהרה היודע שאותו מקום לא היה בית קברות גמור שאי אפשר לפנותו אמר ליה ההוא סבא, כאן קיצץ בן זכאי תורמסי תרומה שתל את התורמוסים ועקרן לאחר גידולן, ומוכח שמקום טהור זה, שהרי אסור לטמאות תרומה עבד איהו נמי הכי, ונעשה נס והמת צף לכיוון הקרקע וכל היכא דהוה קשי טהריה, וכל היכא דהוה רפי, צייניה כל מקום שנשאר קשה טהרו וכל מקום

■ ציונים והערות ■

מ. אמנם התוס' שם (ד"ה כל היכא) לא פירש שמדובר בנס, אלא בעיצה לבדוק מקום טומאה, כעין הגמ' בנדה (דף סא ע"א) המספרת שפעם הוחזק טומאה בסלע גדול ולא ידעו חכמים כיצד לבדוקו, והיה שם זקן אחד ושמו רבי יהושע בן חנניא, שלקח סדינים והרטיבם במים ופרס אותם על גבי מקום הספק. המקום שהיה בלי קברים וטהור נשאר יבש, שמכיון שלא חפרו שם מעולם, הקרקע הייתה קשה ולא נספג בה מים, ואילו מקום הטומאה, שהיו שם קברים, נעשה לח, שהקרקע שחפרו בה בעבר, הייתה רכה וספגה את המים.

רוח הקודש מי מהעופות טריפות. וכתב ה"ד אליהו, שמהגמ' בב"מ (במעשה דרבי אליעזר וחכמים) אי אפשר להוכיח לכאן שאין מכריכים מן השמים, שדווקא שם שמדובר במחלוקת 'דאלו ואלו דברי אלוקים חיים', לא שייך הכרעה מן השמים נגד הרוב, אבל לברר את העוף הכשר מן הטריפה, דהוי גילוי מלתא בעלמא, אפשר לסמוך על זה.

ורצה להוכיח מהגמ' בעירובין (דף סד ע"ב) האומרת שאי אפשר לברר ברוח הקודש גם על דברים של מציאות, שהגמ' מספרת, מעשה ברבן גמליאל שהיה רוכב על החמור, והיה מהלך מעכו לכזיב, והיה רבי אילעאי מהלך אחריו. מצא גלוסקין (ככרות לחם) בדרך, אמר לו – רבן גמליאל לרבי אילעאי – אילעאי, טול גלוסקין מן הדרך. מצא – רבן גמליאל – נכרי אחד, אמר לו, מבגאי (כך שמו של הנכרי) טול גלוסקין הללו מאילעאי. ניטפל לו רבי אילעאי, אמר לו מהיכן אתה, אמר לו מעירות של בורגנין. ומה שמך, מבגאי שמני. שאלו רבי אילעאי – כלום הכירך רבן גמליאל מעולם, אמר לו לאו.

אומרת הגמ', באותה שעה למדנו שכיון רבן גמליאל ברוח הקודש (שקרא שם הגוי מבגאי, אע"פ שלא הכירו מעולם), ושלושה דברים למדנו באותה שעה וכו', שהולכין אחרי רוב עוברי דרכים (בדרך, אם רוב עוברי הדרכים נכריים, הפת שנמצאת בדרך אסורה, ואם רוב ההולכים יהודים הפת מותרת), ושאל ה"ד אליהו, צ"ע מה הראיה

היו פוסקים ע"פ פסק עם הוכחות וכו', רק כדי שלא יגמגמו על אותו הדין הופיע רוח הקודש.

מבל מקום מהתוס' יום הכיפורים משמע שלא בשמים היא קיימת אף בספק של מציאות.

הברבי יוסף (או"ח סימן לב ס"ק ד) הביא את התוס' יום הכיפורים וחלק עליו (כמבואר לעיל שנקט שבבירור מציאות לא אמרין לא בשמים היא) והביא ראיות לדבריו עי"ש.

והקשה על שיטתו מהגמ' בזבחים (דף סב ע"א) האומרת: שלשה נביאים עלו עמהם מהגולה, אחד העיד על המזבח ואחד העיד על מקום המזבח, ואחד העיד שמקריבין אע"פ שאין בית. והרי דברים אלו הם בירור מציאות ולמה היו צריכים שהנביאים יעידו על כך ולא יגידו ברוח הקודש שלהם. ודחה שאי אפשר להביא ראיה משם, כיון שבאמת אה"נ הנביאים יכלו לפסוק ע"פ רוח הקודש שלהם, אך במקום שאפשר להעיד עדיף לעשות כן.

המשנה למלך (אישות פרק ט סוף הלכה ו) חלק וכתב שבין ספק במציאות אין דין שלא בשמים היא, משום שאין בזה חידוש דין אלא רק גילוי המציאות, אבל בספיקא דדינא אי אפשר לחדש ע"פ שמים, משום לא בשמים היא.

ה"ד אליהו (סימן מג) הסתפק במעשה שהיה באיש חסיד גדול מפורסם, שבא לפניו מקרה של עוף טריפה שהתערבב בין עופות כשרים, והכריע ע"פ

הגמ' בחולין (דף מד ע"א) שואלת, שבתחילה נאמר בגמ' שהלכה כדברי בית הלל, ואח"כ הגמ' כותבת, והרוצה לעשות כדברי בית שמאי יעשה, ומקשה הגמ' כיצד ניתן לעשות כדברי בית שמאי אחרי שנפסקה ההלכה בבית הלל. ומתוצאת הגמ', לא קשיא, מתי שנאמר שאפשר לעשות כדברי בית שמאי, היה זה קודם שיצא בת קול שפסקה הלכה בבית הלל, ומתי שנפסק בבית הלל, היה אחרי הבת קול. ואי בעית אימא, אף לאחר בת קול, ומשום רבי יהושע היא (בב"מ), דאמר אין משגיחין בבית קול.

ומקשה שם התוס' (ד"ה ורבי), שהרי מבואר ביבמות (דף יד ע"א) שהלכה בבית הלל משום שיצאה בת קול ופסקה כמותם, ואם אין הלכה כרבי אליעזר כי לא משגיחים בבית קול, איך אנו פוסקים כב"ה, ותירץ התוס' שבאמת כן משגיחים בבית קול, ורק לגבי רבי אליעזר שיצאה הבת קול לכבודו (בזה שאמר מן השמים יוכיחו) לכן לא פוסקים, ועוד תירץ, שבית הלל היו הרוב והלכה כמותם בזה שכתוב 'אחרי רבים להטות' והבת קול רק סייע להם, אבל במחלוקת רבי אליעזר וחכמים, רבי אליעזר היה יחיד מול רבים, והבת קול לא יכלה לפסוק כמו המיעוט.

ושואל תוס' על תירוצו, שאם כן למה הגמ' בחולין הביאה את רבי יהושע, והרי ר"י אמר שדין לא בשמים היא קיים רק או שיוצאת הבת קול לכבודו או מתי שמסייעת למיעוט ובשאר האופנים מודה רבי יהושע שמשגיחים

שהולכים אחר רוב עוברי דרכים, אולי לא הולכים באמת אחריהם, ורבן גמליאל ראה ברוח הקודש שגלוסקא זו נפלה מנכרי, ומוכיח מכך שאפילו לברר דבר שבמציאות אי אפשר ברוח הקודש, ועיי"ש במה שדחה זאת.

ורצה להוכיח ממה שאמר הקב"ה לאבימלך (בראשית פרק כ פסוק ז) "ועתה השב אשת האיש כי נביא הוא ויתפלל בעדך וחייה וכו'" ונאמר במדרש שהקב"ה אמר לו שאברהם נביא והוא יודע שלא נגע בשרה, הרי לך שאע"פ שאברהם היה כהן ושבוי מלכות הם שבויים גמורת ומן הדין אסורה לבעלה, אך אברהם סמך על רוח הקודש להחזירה. ודחה היד אליהו, א. מכיון שהקב"ה הבטיחו ששרה תלד בן לעת חיה מאברהם, אי אפשר להגיד ששרה תהיה אסורה על ידי טומאה. ועוד דחה ששונה הגמרות כאן ממעשה דאברהם ואבימלך, שאצל אברהם היה זה לפני מתן תורה, והתורה הייתה אז בשמים ואם כן היה אפשר לסמוך עז על השמיים.

ורצה מו"ז שליט"א להוכיח ממה שנאמר בתורה (שמות פרק יח פסוק כא) "ואתה תחזה מכל העם אנשי חיל יראי אלוקים אנשי אמת שונאי בצע וכו'", ופירש רש"י: ואתה תחזה: ברוח הקודש שעליך. מוכח שסומכים על רוח הקודש. אך יעוין בשפתי חכמים בשם הגור אריה, שביאר שמדובר שבני ישראל בחרו את האנשים ורוח הקודש רק הסכימה עמם.

והשיב, שבתענית (דף כד ע"ב) מבואר שרבא קיבל שלום גם בימי רצון אחרים, ולכן הוא לא יכל לסמוך על הדרישת שלום, שמא זה עת רצון אחרת, וע"פ יש לדון האם אפשר לסמוך על רוח הקודש.

ומרן הגר"ח קניבסקי זצ"ל השיב, שבשמיים שלחו לרבא את השלום לפי היום כיפור שלו, ומאחר וחשש ליומיים, הוא קיבל בערב יום כיפור שלו. ועוד אפשר ליישב ע"פ היד אליהו (המובא לעיל) הסובר שאין הולכים אחרי רוח הקודש לקבוע דינים, וא"כ גם רבא לא סמך על השלמא מהשמיים מהסיבה הזו. ולפי דברי מרן הגר"ח צריך לומר שגם בענייננו אי אפשר לסמוך על רוח הקודש לקבוע מתי שבת.

והסתפק מו"ז שליט"א באדם הרואה את נהר הסמבטיון נח בשבת, או הרואה את שורו של יוחנן בן תורתא המסרב לעבוד, האם יוכל להוכיח ששבת היום, ונשאר בצ"ע.

להכריע אם הוא מהול, ע"פ ארון הברית

ספק מעניין הסתפק מו"ז שליט"א מהמסופר במדרש משלי (פרשה א), שמלכת שבא בחנה את שלמה בדברים שונים, ואחד מן הדברים היה, וז"ל המדרש: ועודדוגמא אחרת עשתה, הביא ערלים ומהולים, אמרה לו הפרש לי

בבת קול, וכאן אין את אלו, ותירצו שמדברי ר"י שאמר לא בשמים היא משמע שבכל מקום אין משגיחים בבת קול.

והקשה המהרש"א על תירוץ התוס', דהוה סתירא בין תחילתו לבין סופו, ומתריך, שבהתחלה התוס' כתבו ליישב את השאלה, כיצד אנחנו פוסקים כמו בית הלל ולא פוסקים כמו רבי אליעזר, ועל זה הם תרצו שאנחנו סוברים שמשגיחים בבת קול רק אם היא לא מסייעת למיעוט ואם היא לכבודו, ולבסוף אנחנו אומרים שרבי יהושע עצמו סובר שבכל מקום אין סומכים על הבת קול כלל, ולכן הגמ' אמרה שסוף הברייתא סוברת כרבי יהושע.

תשובת מו"ז שליט"א

מו"ז שליט"א הביא קונטרס שיחות תלמיד חכמים (להרב שמואל שוימר, חוברת שישית תמוז תשי"א סימן לח) שהקשה על הגמ' בראש השנה (דף כא ע"א) המספרת: רבא הוה רגיל שהוה יתיב בתעניתא (של יום כיפור) תרי יומי, וזה משום ספיקא דיומא (ואכן, זימנא חדא אשתבח כוותיה). וקשה שהרי בתענית (דף כא ע"ב) מבואר ששלחו לרבא שלמא ממתיבתא דרקיעא בכל מעלי יומא דכפורה, ואם כן מתי שרבא היה מקבל את דרישת השלום מהשמים היה זה ערב יום כיפור האמיתי, ולמה צם יומיים בגלל הספק.

והביא את המחלוקת של התוס' יום הכיפורים והברכי יוסף האם בספק מציאות אמרינן לא בשמים היא או שלא, ולא פשט.

לתקן ספר תורה ע"י מת

בספר אוהב ישראל (בסוף הספר ליקוטים ד"ה ותען) מובא סיפור נורא שנמסר מאב ובנו שהתרחש בימי רב שרירא גאון, שהיה בימיו עשיר מופלג שהיה לו ספר תורה יקר ונדיר שנכתב על ידי עזרא הסופר. לאותו עשיר היו שני בנים ולאחר פטירתו הייתה מחלוקת גדולה בין הבנים מי יקבל את הספר התורה, כל אחד ואחד מהם היה מוכן לוותר על כל הכסף והזהב בשביל לקבלו. האחים הגיעו לדין תורה והפסק דין קבע שיעשו גורל, ואכן כך עשו ואחד מהאחים זכה בספר התורה.

האח הזוכה היה בשמחה עצומה ואילו האח השני היה ביסורים גדולים, על אף שלקח כנגד הספר תורה הרבה כסף וזהב, אך כל אלו לא היו שווים לו מגודל התשוקה שלו לספר תורה זה.

באותו עיר התגורר אדם רשע וצר עין, וכששמע שיהודי מוכן לוותר על הון עתק בעבור הספר צורה, הגה רעיון נורא. הוא התגנב לבית הכנסת באישון ליל והוציא את הספר תורה, ופתחו בפסוק (שמות פרק כד פסוק כה) "ועבדתם את

המהולים מן הערלים. מיד רמז לכהן גדול ופתח ארון הברית, מהולים שבהן כרעו בחצי קומתן ולא עוד אלא שנתמלא פניהם מזיו השכינה, וערלים שבהן נופלים על פניהם (מאימת השכינה, זרע אברהם, ועי"ש), מיד אמר לה אלו ערלים ואלו מהולים, אמרה לו וכו'.

הסתפק מו"ז שליט"א במקרים שהסתפקו ונחלקו הפוסקים אם המילה כתיקונה או שלא [נגון המובא בבאר היטב (יו"ד סימן רסד סק"ד), לגבי ציצים המעכבים את המילה, וז"ל: בבית יוסף מביא מחלוקת איזה מקרי עטרה, אם הבשר אשר בראש הגיד כולו או אם הוא לבד החוט הגבוה הסובב אשר בין אותו הבשר והגיד, יעו"ש]. אם יבוא לפנינו כהן שנשאר לו עור החופה רק את החוט הגבוה הסובב בין הבשר לגיד, שאנחנו מסופקים אם הוא ערל ואסור בעבודה או שאינו, האם נוכל לקבלו לעבודה בבית המקדש על ידי שנעשה לו בדיקה זו כפי שעשה שלמה, או שאמרינן לא בשמים היא.

והשיב מו"ז שליט"א שלגבי המחלוקת מה נחשב לציצין המעכבין אי אפשר להכריע, כמובאר בגמ' בבבא מציעא דלעיל, אך עדיין יש לדון האם כשיש ספק במציאות, אם נשאר לאדם ציצין המעכבים או שלא, האם אפשר להכריע ע"פ סימן זה.

הסתפק מו"ז שליט"א, הרי תיקון ספר תורה צריך להתבצע ע"י יהודי חי החייב במצוות, והרי עזרא הסופר לאחר פטירתו הרי הוא בבחינת במתים חופשי, וכיצד הוא יכול לתקן ספר תורה.

ורצה מו"ז לפשוט מהגמ' בבבא מציעא (דף פד ע"ב), המספרת שרבי אלעזר ב"ר שמעון היה מושכב בעלייתו עשרים ושתים שנים לאחר פטירתו, וכאשר באו שני אנשים לדין, היו עומדים בפתח הבית וכל אחד מבעלי הדין היו אומר את טענותיו, והיה יוצאת קול מעליית הגג האומרת, איש פלוני אתה חייב, איש פלוני אתה זכאי.

וקשה והרי לא בשמים היא, ואיך היה אפשר לפסוק ע"פ אינו חי. המהרש"א תירץ שרבי אלעזר היה מגלה האמת מי הזכאי ומי החייב, וע"י כך לא היו באים לידי שבועת שוא, ומשמע שסובר שבגילוי מציאות לא אמרין תורה לא בשמים היא.

המהרי"ן חיות תירץ ששונה דיני ממונות משאר הדינים, שבדיני ממונות בעלי הדין קיבלו על עצמם לקיים את כל מה שיפסוק רבי אלעזר ב"ר שמעון, וממון הוא דבר שניתן למחילה, לכן יכולו להתדיין אצל ראב"ש, ובכה"ג לא אמרין לא בשמים היא.

ומו"ז שליט"א רצה לתרץ ע"פ הגמרא בכתובות (דף קג ע"א) המספרת שרבינו הקדוש היה בא כל ערב שבת

ה' אלוֹקֵיכֶם ובירך את לחמך ואת מימך", ובמילה 'ועבדתם' מחק את האות ע' וכתב במקומה את האות א' רח"ל, כך שכביכול האח 'השוטה' איבד את הכל, גם את הכסף וגם את הספר.

בשבת, כאשר באו לקרוא בספר וגילו את הטעות הנוראה, תמהו המתפללים כיצד יתכן שטיפול שגיאה כ"כ חמורה בספר תורה שכתבו עזרא הסופר. למעשה, הם החזירו את הספר התורה לארון והחליטו לתקנו לאחר השבת. האח בעל הספר התורה הצטער צער רב לשמוע על הטעות הזו, ומגודל היסורים נחלה מאד, ואף שהיה אפשר לתקן את הספר התורה, אבל זה כבר לא יקרא ספר תורה של עזרא הסופר.

בלילה, בא אביו הנפטר אליו בחלום ואמר לו, דע לך בני יקירי, שבספר התורה כלל לא הייתה טעות, אלא אדם רשע ורע מעללים שלח בו יד, וכבר נענש כדינו, עין תחת עין, הוא מחק את האות 'עין' וכבר נתעווור בעיניו. ובעניין הספר עצמו ציווה האב שלא יגעו בו, כיון שהחליטו בשמיים לשלוח את עזרא הסופר בעצמו לתקן את הס"ת.

הבן קם נרעש וסיפר את החלום לחבריו. הם הלכו לבית הכנסת ופתחו את הספר תורה, והנה הטעות הייתה מתוקנת. ביצאתם הם ראו את אותו רשע כשהוא עיוור בשתי עיניו.

יפסיקו בי עוברי דרכים. ואמר לי, היה לך להתפלל תפלה קצרה. באותה שעה למדתי ממנו שלשה דברים. למדתי שאין נכנסין לחורבה, ולמדתי שמתפללין בדרך, ולמדתי שהמתפלל בדרך מתפלל תפלה קצרה.

נתקשו המפרשים איך אפשר היה ללמוד הלכה על פי אליהו, והרי אין ללמוד תורה מפי נביא הנמצא בשמים והרי תורה לא בשמים היא^ב, ואם כן האין רבי יוסי פסק הלכה מפי אליהו, וכן יש להקשות שבכל מקום שהגמרא נשארה בספק והעמידה ב'תיקו', איך ניתן יהיה לפשוט את הספק מפי אליהו, והרי לא בשמים היא.

המהר"ן חיות יישב, כל מה שאנחנו אומרים שאין ללמוד תורה מפי אליהו, זה דווקא אם אליהו אמר את הדין מצד הנבואה, אבל אם אליהו אמר את הדין שיש בו טעם, וכפי ששמע מפי חכמים אחרים, אז מותר.

החתם סופר (בשו"ת חלק ו סימן צח) ביאר, שמי שאלהו מתגלה בתוך נשמתו (כמו בשעת הברית) אז הוא איננו חייב במצוות, ואף על פי שהוא מלמד תורה, מכל מקום אי אפשר לקבוע הלכה על ידו כי לא בשמים היא והדברים

לביטול גם לאחר פטירתו, וכתב רבי עקיבא איגר (בגיליון הש"ס) בספר הספר חסידים (סימן תתשכט): והיה נראה בבגדי חמודות שהיה לובש בשבת, ופוטר את הרבים בקידוש היום, ולא כשאר מתים שהם חופשיים ממצוות, כי צדיקים חיים ופוטרים בקידוש.

ויתכן שכמו שצדיקים לאחר פטירת נחשבים חיים ויכולים להוציא את הרבים ידי חובתם, כך הם יכולים לדון דיני תורה, וכך הם יכולים לתקן ספרי תורה, שנחשבים כחיים.

לחדש הלכה ע"פ אליהו הנביא

הגמרא במסכת ברכות (דף ג ע"א) אומרת^א: תניא אמר רבי יוסי, פעם אחת הייתי מהלך בדרך ונכנסתי לחורבה אחת מחורבות ירושלים להתפלל. בא אליהו זכור לטוב ושמר לי על הפתח עד שסיימתי תפילתי. לאחר שסיימתי תפילתי אמר לי: שלום עליך, רבי, ואמרתי לו שלום עליך, רבי ומורי, ואמר לי, בני, מפני מה נכנסת לחורבה זו, אמרתי לו להתפלל. ואמר לי, היה לך להתפלל בדרך, ואמרתי לו: מתירא הייתי שמא

■ ציונים והערות ■

מא. גמרא זו אחת מני רבות, המביאות דינים שנאמרו מפי אליהו. חשוב להדגיש שלא כל התשובות שנאמרו כאן מיישבות את כל הגמרות. **מב.** כמבואר בגמרא שבת (קח ע"א, וברש"י ד"ה ומאי אם יבוא) וכבר נפסק ברמב"ם (יסודי תורה פרק ט הלכה א): דבר ברור ומפורש בתורה... ונאמר לא בשמים היא, הא למדת שאין נביא רשאי לחדש דבר מעתה.

נחשבים לחלום וכרוח נבואה, אבל לחדש ויחשב מגדולי חכמי ישראל, ואז כשאליהו מתגלה בגופו, אז הוא יכול יתרץ על הקשיות ואיבעיות שבש"ס בנ.

■ ציונים והערות ■

מג. וראיתי בספר 'קובץ יסודות הש"ס' שכתב, שלפי דברי החתם סופר מובן לשון 'תיקו' – תשב"י יתרץ וכו', כלומר שגם לעתיד לבוא תשב"י יקרא על שם עירו, שיחשב כאחד מגדולי חכמי ישראל ונשמתו תהיה בתוך גופו. והביא את דברי המבי"ט (בית אלוקים שער היסודות פרק ס) שתמה, מדוע דווקא אליהו הוא זה שיפשוט קושיות ואיבעיות, והרי משה רבינו הוא זה מוסר התורה. ויישב, שמשנה רבינו מכיון שנשמת כבר נפרדה מגופו ועלתה לשמיים, אז לאחר תחיית המתים דיבורו יהיה כמדבר מן השמים, אבל אליהו שתמיד היה קיים בגוף ובנפש, לכן הוא יוכל לפשוט את ספיקותיה וסודותיה של התורה. ובספר משמר הלוי (סימן טו אות א) הביא את דברי הרשב"א (במסכת מנחות דף מה ע"א ד"ה אליהו) על הגמרא שם, שמקשה שבתורה כתוב (במדבר פרק כח פסוק יא) 'ובראשי חדשיכם תקריבו עולה לה' וכו'', ואילו ביחזקאל (פרק מה פסוק יח) כתוב 'כה אמר ה' אלוקים בראשון באחד לחדש תקח פר בן בקר תמים וחטאת את המקדש', רואים שמקיריבם עולה לחטאת. ואומר שם רבי יוחנן, פרשה זו אליהו עתיד לדורשה. ושואל הרשב"א, למה אליהו הוא זה שידרשנה לעתיד לבוא, ולא יחזקאל הוא שידרשנה. ומתרץ שם בתירוץ השני, שכוונת הגמרא לומר שאלהו יפרשה בימנו קודם ביאת המשיח, דהיינו מתי שהוא יתגלה לחכמים בבתי המדרשות וילמדם תורה, (כמו שמצינו בבבא מציעא (דף פה ע"ב) שהגמרא שם מספרת שאלהו היה מצוי במתיבתא דרבי כל יומא). והקשה עליו במשמר הלוי מהגמרא בשבת (דף קח ע"א) ששאל שם מר בריה דרבינא מרב נחמן בר יצחק, מהו לכתוב תפילין על גבי עור של דג טהור, ואמר לו רב נחמן בר יצחק, שאם יבוא אליהו ויאמר לנו, אז נדע אם מותר או אסור, ושואלת הגמרא, מה אם יבוא אליהו ויאמר, כלומר, מסביר רש"י, שהגמרא שואלת שאיסור והיתר אין תלוי באלהו, שהרי לא בשמים היא. וקשה מדוע הגמרא לא תתרץ שאין הכוונה שלעתיד לבוא אליהו יתרץ את הבעיה, אלא עוד לפני תחיית המתים אליהו יגיע בגופו וילמד את החכמים.

סימן יא ע

בענין חיוב תענית לחתן ביום חופתו

להתענות כדי שלא יאמרו שהחתן השתכר ואז הקידושין יהיו קידושין טעות ושאר חששות, וגם כשיראה את מי הוא מקדש על פי הגמרא בקידושין (דף מא ע"א) שמצווה לראותה לפני שיקדשה, לכן צריך שיהיה צלול בדעתו^מ.

ועוד כתב טעם, על פי הירושלמי (בכורים פרק ג הלכה ה) ושם נאמר שהמתעלה, עוונותיו נמחלים. וכיון שהחתן עולה לגדולה, חוששים אולי יגרום החטא ויתבטל, לכן מתענה ומקבל עליו תשובה. **ומעם** שלישי כתב על פי הגמרא בשבת (דף קל ע"א) ששם נאמר: תניא, רבן שמעון בן גמליאל אומר, כל מצווה שקיבלו עליהם בשמחה כגון מילה דכתיב וכו' עדיין עושים אותה בשמחה, וכל מצווה שקבלו עליהם בקטטה, כגון עריות דכתיב (במדבר פרק יא פסוק י) "וישמע משה את העם בכה למשפחותיו על עסקי משפחותיו" עדיין עושין אותה בקטטה, דליכא כתובה דלא רמו בה תיגרא ע"כ. ולכן חתן צריך להתענות ביום החופה, שיש בה פורענויות, ולכן הוא מתענה כדי לבטל את הפורענות.

לכבוד הגאון רבי גמליאל רבינוביץ שליט"א,

בעמח"ס גם אני אודך ושאר ספרים,

ומגדולי מזכי הרבים בדורינו.

דבר מה ששאלתם, על חתן ביום חופתו, האם יוכל להיפטר מהתענית על ידי שיעשה סיום מסכת.

שאלתי את מו"ז מרן הגר"י זילברשטיין שליט"א שאלה זו, והשיב לי:

אם החתן תכנן לצום כרגיל, אך ביום החתונה היה לו סיום מסכת, אז הוא יכול להיפטר מן התענית ולאכול. אך אם הוא סיים את המסכת לפני כמה ימים, אך הוא שייר כמה שורות ליום חתונתו במיוחד בשביל להיפטר מן הסיום, הוא אינו נפטר וחייב להתענות.

וארחיב בס"ד את הסוגיא על פי דבריהם של רבותינו מאורי הגולה:

טעמי המנהג שחתן מתענה ביום חופתו **המהר"י מברונא** (סימן צג) כתב ג' טעמים. טעם ראשון הביא, שצריך

שהבעיה היא בדעת המקדש שתהיה ברורה וצלולה.

אבל לפי הטעם השני שצריך להתענות כיון שלא יגרום החטא, והרי תורה מכפרת על העוונות כמבואר בגמרא במסכת ברכות (דף ה ע"ב): תני תנא קמיה דרבי יוחנן: כל העוסק בתורה ובגמילות חסדים וקובר את בניו, מוחלין לו על כל עונותיו. ובהמשך, דכתיב "בחסד ואמת יכפר עון", חסד זה גמילות חסדים, אמת זו תורה שנאמר וכו'.

ובינא (דף פו ע"א) הגמרא מביאה את סוגי העוונות ותשובתם: שאל רבי נתיא בן חרש את רבי אלעזר בן עזריה ברומי: שמעת ארבעה חלוקי כפרה שהיה רבי ישמעאל דורש, אמר שלשה הן, ותשובה עם כל אחד ואחד. עבר על עשה ושב, אינו זו משם עד שמוחלין לו, שנאמר וכו', עבר על לא תעשה ועשה תשובה, תשובה תולה ויום כיפור מכפר, שנאמר וכו', עבר על כריתות ומיתות בית

המהר"ם מינץ מה (סימן קט) הביא עוד טעם שהיום הזה הוא יום דין לגבי החתן, ולכן הוא צריך להתענות בו כמו ביום כיפור, וכמו שדרשו על הכתוב (בראשית פרק כח פסוק ט) "ויקח את מחלת וגו'" מלמד שנמחלו לו כל עוונותיו מ'.

הרוקח (הלכות אירוסין ונישואין סימן שנג) כתב על פי אגדה, שהטעם הוא 'מפני שמצווה חביבה עליהם, כדרך שעושין חסידים הראשונים, שהיו מתענין על מצווה החביבה, כגון לולב ושאר דברים מ'. **וכן התשב"ץ** (סימן תסה) כתב שהיה כמו שהתענו ישראל במתן תורה, כך יתענה החתן שבמתן תורה בני ישראל היו נשואין, דכתיב "אהבת כלולותיך".

ולכאורה היה נראה שתלוי מה הטעם שחתן מחוייב להתענות, שבזה תלוי האם הוא יכול להפטר מן התענית על ידי סיום. לפי הטעם של שמא ישתכר, לכאורה לא נראה שיועיל סיום מסכת,

■ ציונים והערות ■

מה. טעם זה הביא המהר"י מברונא והוסיף שזה על פי הירושלמי (ראש השנה פרק א הלכה ג, ושם נאמר) שמלך נידון בכל יום, והרי חתן דומה למלך, ויום זה הוא יום דין לגביו. אך דחה טעם זה, משום שאם כן היה צריך להתענות עד צאת הכוכבים. **מו.** הבאר היטב (אבן העזר סימן סא ס"ק ה, וכן שאר פוסקים) הביא את הטעמים (דהוה כיום סליחה, וכן שלא ישתכרו) וכתב נפק"מ ביניהם. נפק"מ אחת שלפי הטעם שהוה יום סליחה, ראוי להשלים את התענית אם לא עשאה, משא"כ לפי הטעם שלא ישתכרו. ועוד, אם האב מקבל קידושין בשביל בתו הקטנה, לפי הטעם שלא ישתכרו האב צריך להתענות (וכבר הזכיר נפק"מ זו המהר"י מינץ). ואולי אפשר לכתוב עוד נפק"מ, שלפי הטעם הראשון שהוה יום סליחה הכלה גם היא צריכה לצום, משאין כן על פי הטעם שחוששים שישתכר הכלה לא צריכה להתענות. **מז.** ועיין בשו"ת לבושי מרדכי (אבן העזר מהדורה תניינא סימן מז).

מכפרת עוון. וישנם עוד מקורות לכך
אכמ"ל.

והטור (או"ח סימן תקפא) מביא את המנהג
שנוהגים להתענות בערב ראש
השנה, ומסביר שהטעם שמתענים הוא
לצורך כפרה. וכתב במטה אפרים (שם
סעיף לט): נראה לכאורה שהוא הדין בערב
ראש השנה דמותר לאכול בסיום מסכתא
אף מי שנוהג להתענות, וכן ראיתי למורה
אחד שהורה כן, עכ"ל. רואים שסעודת
סיום מועילה לפטור מן התענית שנועדה
לכפרה, וכמו שתענית ערב ראש השנה
נפטרת על ידי סיום, כך גם תענית חתן.
ולפי הטעם השלישי שצריך להתענות כדי
לבטל הפורענות, והרי מצינו בכמה
מקומות שלימוד התורה מצילה מפני
הפורענויות^{מח}, ואולי על ידי לימוד התורה
חתן יפטר מן התענית מהטעם הנ"ל.

אמנם נראה לי להוסיף דבר חדש, שאף
שהחתן נפטר מן התענית על ידי
סיום מסכת, מכל מקום יש לו להימנע
מריבוי אכילה ושתייה וזאת על פי הבאר
היטב (אבן העזר סימן סא ס"ק ה) שכתב לגבי
חתן שמתחתן בימים אשר אסור להתענות
בהם (כגון איסור חג וראש חודש) וז"ל:
ובימים שאין מתענים צריך לזהר שלא
יהיה רודף אחר מותרות מאכל ומשתה
[שלא ישתכר].

דין ועשה תשובה, תשובה ויום הכיפורים
תולין, ויסורין ממרקין, שנאמר וכו'. אבל
מי שיש חילול השם בידו, אין לו כח
בתשובה לתלות, ולא ביום הכיפורים
לכפר ולא ביסורין למרק, אלא כולן תולין
ומיתה ממרקת, שנאמר וכו'.

אבל רבינו יונה **בשערי תשובה** (שער ד
אות טז) הביא שיש תשובה
שמועילה על חילול השם וז"ל: והנה
הקדמנו כי יש לו רפואות וכו', עוד תמצא
לו כפרה בהגיונו תמיד בתורה ויגיעתו
בה, כאשר אמרו רבותינו זכרונם לברכה
(ראש השנה יח ע"א – ושם הגמרא מבארת את
הפסוק בשמואל א, פרק ג אות יד) "אם יתכפר
עון בית עלי בזבח ובמנחה", בזבח
ובמנחה אין מתכפר, אבל מתכפר בדברי
תורה וכו', והנה כי התורה רפואה לכל
מכה נחלה מאד וכו'. מוכח שאפילו
עברה חמורה כזו של חילול השם שאין
עליה כפרה מלבד מיתה, התורה מכפרת
עליה.

ובן מבואר **במדרש משלי** (פרק ו סימן ג)
על הפסוק "עשה זאת אפוא בני
והינצל כי באת בכף רעך, לך התרפס
ורחב רעיק": ואבות העולם משיבין להם
לישראל ואומרים להם, הואיל ונתפשטם
במצודת יום הדין, אין לכם אלא לישב
ולהתעסק בדברי תורה, למה, שהתורה

סימן יב

בענין טבילת קופסאות שימורים

ואל תעשה הוי, ולא נקרא שימוש. ומדובר שם שלא הניח בידים את המשקה בתוך הכלי, אלא המשקה כבר היה מונח שם ואין צריך להוריקו ואז לטבול אותו, אלא יכול לאכול ללא טבילה. ומשמע שבמקרה כמו שלנו, שרוצה לעשות שימוש חוזר בכלי, יהיה אסור מ^ט.

שו"ת פרי השדה (חלק ג סימן קט) כתב עוד סברא להתיר את הכלי מטבילה, שהרי הקונה שקנה את הכלי לא התכוון לקנות את הכלי, כי לא רצה לעשות איסור בהשתמשות בלי טבילה, וכמו שכתב הט"ז (או"ח סימן תמח סק"ג) לענין גוי שהכניס חמץ לרשות היהודי בפסח, שלא נח ליהודי לקנות אותו כדי שלא יעבור על איסור חמץ.

שו"ת שרידי אש (חלק ב סימן כט) הביא את דבריו, וכתב: וכן אני אומר בקופסאות שאחר השימוש משליכים אותם, מסתמא אין דעת הקונה לקנות אותם אלא משתמש בהם דרך שאלה ולא דרך קניה.

שאלה: ישנם אנשים שאחרי שגמרו להשתמש בקופסאות השימורים (העשיות פח) הם לא זורקים אותם אלא שומרים אותם לשימוש חוזר, כגון לבשל בהם ביצים קשות וכדו'. השאלה היא האם הקופסאות האלו צריכות טבילה לפני השימוש הרגיל שלהם, ואם לא האם כשמשתמשים בהם שימוש שלא לכך הם נועדו, האם אז הם כן יצטרכו טבילה?

תשובת מו"ז שליט"א:

הגוי שייצר את הקופסא התכוון לשימוש חד פעמי, ושימוש חד פעמי לא צריך טבילה, ומה שאחר כך היהודי החליט להשתמש בו מעבר לזה, זוהי החלטתו של היהודי, וכלי של יהודי לא צריך טבילה.

ביאורים והוספות:

המהרי"ל דיסקין (קונטרס אחרון סימן ה קלו) כתב לענין הקונה כלי שיוצר על ידי גוי ויש בו משקה, שאינו צריך לשפוך את המשקה ואז להטבילו, דשב

■ ציונים והערות ■

מט. והגר"מ שטרנבוך שליט"א בספרו תשובות והנהגות (יו"ד סימן תמו) כתב ששמע בשם המהרי"ל ראייה מהגמרא בעירובין (דף כז ע"ב) שהגמרא שם אומרת, שמעות מעשר שני שצריך לקחת מהם דווקא אוכל, ואפילו הכי לוקחים בהן קנקן על גב יין, ולכן לא נקרא כלי גם לטבילה, שאינו עשוי אלא להחזיק את היין, והוי טפל למה שבתוכו.

ועוד, שהרי כתוב בהגהות הגרע"א (יו"ד סימן קכ) שיש סוברים שחביות של יין נחשבים ככלי סעודה וצריכים טבילה. אבל חילק שאין זה דומה, כי בחביות של יין, החביות ראויות לשימוש תמיד לקחת מהם יין לסעודה, אבל קופסאות שימורים אינם ראויות לשימוש כזה כלל כל עוד הם סגורים, וגם כשפותחים אותם, על פי רוב מוריקים מיד את כל המאכל, כדי שלא יתקלקל. ומה שיש מיעוט שרוצים אחר כך להשתמש בזה ככלי, נחשב זאת כאילו המיעוט הישראלי הזה הוא שבא וקובע על זה ברשותו ובמחשבתו ובמעשהו, והוכיח על פי הפרי חדש ועוד עיי"ש.

האגרות משה (יו"ד חלק ב סימן מ) פסק שמסתבר שאינם צריכים טבילה, כיון שהכלי מתבטל למשקים. והוכיח מהמשנה במעשר שני (פרק א משנה ג): הלוקח בהמה לזבחי שלמים או חיה לבשר תאווה, יצא העור לחולין, אע"פ שהעור מרובה על הבשר. כדי יין סתומות, מקום שדרכן למכור סתומות יצא קנקן לחולין. כלומר, המשנה אומרת שהעור או לחילופין הקנקן יצא לחולין, כיון שהם טפלים לבשר או ליין, ואם כן גם לעניין טבילה, שהקנקן טפל למשקה ואם כן כלי הוא לא קנה מהעכ"ל, שרק אצל הישראלי נעשה כלי. וגם עם הכלי לא נמכר בשביל המשקה למוכרן יחד, ורק אח"כ הכניס לתוכן את המשקה וסגרם, גם כאן נגיד שהכלי בטל למשקה.

בשו"ת ציץ אליעזר (חלק ח סימן כו) נשאל בדבר השאלה, אם שמשמשים בכלי שיוצר בבית חורשת של נכרים, האם מותר לקחת רק חלק מהאוכל שבתוך הכלי ואת השאר להחזיר, או שאסור. לשואל היה פשיטא שאסור להחזיר, וכן היה לו פשיטא שאסור לאכול ישירות מתוך הכלי שלא עבר טבילה. אך בנוגע לקופאות שימורים, היה לו היתר על פי החזו"א (או"ח סימן נא) שכתב לגבי שבת, שאסור לפתח את קופסת השימורים בשבת, כיון שהיה יצירת כלי, שקופסאות סגורות אינן נחשבות לכלי, ואם כן לענין טבילה, שהישראל פתח את הקופסא, נחשב שהוא עשה את הכלי ולא יצטרך בטבילה.

ופסק הציץ אליעזר כחזו"א על פי המשנה בכלים (פרק טז משנה ה): חותל סל קלוע מחירות דקל, והם הענפים הגסים שבדקל, שחותלין וסוגרים אותו סביב לתמרים שלא נתבשלו באילן, שתולשין אותן בתחילת ימות הגשמים וסוגרים אותן זמן מה תוך סל כזה, ויתבשלו יפה (תפארת ישראל – יכין) שהוא נותן לתוכו ונוטל מתוכו טמא ואם אינו יכול עד שיקרענו או עד שיתירנו טהור. פירש הרא"ש: אם יכול ליטול הפירות מתוכו וישאר בשלימותו חשיב כלי ואם צריך להתירו או לקרעו טהור עכ"ל. כלומר כל שאינו יכול ליטול ממה שבתוכו וישאר בשלימותו לא חשיב כלי, ואם כן גם קופסאות שימורים לא חשיב ככלי.

ובכתב, שמסתבר שגם ה'צלוחיות של קאפא' וכדו', אף שאפשר לתת אותם בנייר, מכל מקום כיון שהם ניתנים בצלוחיות ונמכרים דווקא עם הצלוחיות, הוא כמו צלוחיות של משקין. ועיי"ש מה שהרחיב.

ובשו"ת אור לציון (או"ח חלק א סימן כד) כתב, שבמקומות שלאחר השימוש אין בית החורשת מקבלים את הצנצנות בחזרה, שהם נועדו לשימוש חד פעמי, אינם צריכים טבילה. ואפילו אם לוקח זמן עד שמסיים את כל תכולתם, ואפילו אם בדעתו להשתמש בקופסא אחרי שיגמור את תכולתה, גם נראה שאין צריך טבילה, שבשעת היצור אינו נחשב לכלי, ורק בשעה שחושב הישראל הקונה להשתמש בו ולעשותו כלי, רק אז חל עליו שם כלי, ואז כבר אינו צריך טבילה.

שו"ת דברי יציב (חלק יו"ד סימן לו) הביא ב' ראיות למה אין צריך טבילה (מדבר על צלוחית חלב) א. הכלי לא עומד לקיום אלא רק לשתייה, ב. הוא עומד רק לסחורה.

באורחות רבינו (חלק ג עמוד פה אות נו) כתב שדעת החזו"א שמיד לאחר שפתח את הכלי צריך לרוקן התוכן לכלי אחר. וראיתי שכך כתב הג"ר יצחק אוהב ציון שליט"א בשם מרן הגר"ח קנייבסקי זצ"ל, שכתב, 'נכון לרוקן וצ"ע'.

ובספר שמירת שבת כהלכתה (הערות פרק ט הערה מד) כתב ששאל את מרן הגרש"ז אויערבך זצ"ל שפסק בתחילה שאמנם כשפתח את הכלי הוא אינו צריך להוציא את תוכנה ולהטבילה, אך אם הוציא קצת מן המאכל לחוץ, יהיה אסור להחזיר בחזרה כל עוד לא טבלה, אך לאחר מכן חזר ופסק שמסתבר שגם בכה"ג כשמחזיר את העודף, לא נחשב עדיין כשימוש בכלי הסעודה להצריך הטבילה, אלא רק כהמשך המצב הקודם, וכאילו הוא מחזיר לתוך ערימת קפה שבתוך עטיפה של נייר.

אבל להשתמש בקופסה אחר כך, כתב דנראה שצריך לטבולה בלא ברכה, והביא מסגרת השולחן (על הקשו"ע סימן לו ס"ק ו) כתב שצלוחית שאין משתמשים בה ככוס וגם אין מבשלים בה, י"ל דלא חשיב ככלי סעודה ואין לברך על טבילתה, ולכן כשעומד להשתמש בה אחר כך להחזיק בה קפה או כל שאר צרכי הסעודה, יטבילנה בלא ברכה. וכתב שאם מדובר על קופסת קפה נמס, לכו"ע היא טעונה טבילה כשתרוקנה והוא רוצה להשתמש בה שימוש נוסף, ואפילו אם ירצה להכניס לתוכה רק קפה נמס עיי"ש.

ובתשובות והנהגות (יו"ד סימן תמו) פסק שאסור להשתמש בכלי שוב נא, וכתב: וצריך ביאור בקידוש מצוי שנשאר יין, ומוסיפין עליו עוד יין לתקן

■ ציונים והערות ■

נ. התפרסם בקובץ 'צהר' (יז, שעט - שפה). נא. על פי המהרי"ל דיסקין עיין בתחילת התשובה, וכן בהערה 1.

הקופסא, נחשב שהכלי נעשה על ידי ישראל ולא טעון טבילה, משום שהחזו"א כותב (או"ח סימן נא ס"ק יא) שכלי שסתום מכל הכיוונים אינו נחשב כלי. ומוסיף הגר"נ קרליץ זצ"ל שאולי החזו"א (לעיל) שאומר צריך לרוקן ולטבול, מדובר בקופסאות עם פקק שמחובר לקופסא, וממילא לא נקרא שהיהודי עושה את הכלי, ולכן צריך לטבול.

שלא יהיה פגום, ושוב מכניסים לבקבוק שקנו מייצרי היין מנכרי שלא טבלוהו, וכה"ג צריך טבילה כיון שמשמש גם להכנסת היין בתוכו, ולכאורה משתמש בכלי דעכו"ם בלי טבילה.

בחומ"שני (טבילת כלים עמוד לב) פסק שקופסאות שימורים העשויות מפח שסתומות מכל צד והיהודי פותח את

כארי יתנשא

שו"ת מרתקות ממו"ז
מדרן הגר"י זילברשטיין שליט"א

כארי יתנשא

שו"ת מרתק ממו"ז מרן הגאון רבי יצחק זילברשטיין שליט"א

3- החולה שילם על תרופת דמה, מאות שקלים §

שאלה:

מעשה באדם שהגיע אל הרופא, כשהוא מתלונן על כאבים חזקים שיש לו בחזה. הוא סיפר שהוא עבר אתמול חיסון נגד שפעת, ומאז הוא לא מרגיש טוב. הרופא בדק אותו בדיקה יסודית, והוא ראה שהאיש בריא לחלוטין, ליתר ביטחון הוא בדק אותו שוב, אך גם הבדיקה הזו חיזקה את דעתו שהחולה אינו סובל משום בעיה כזו או אחרת.

האיש היה נראה לחוץ מאוד, וסיפר לרופא, שהוא התוודע לפרסומים של אנשים שמתנגדים לחיסונים, והיו שאמרו לו שאם הוא יתחסן אז יוכל להיות שיהיה לו כאבים חזקים בחזה.

הרופא כבר לא היה זקוק יותר להסברים. הוא הבין מיד, שהאיש אינו סובל באמת מכאבים בחזה, והוא בריא ללא שום חולי, וכל הכאבים מקורם בפחד, שהכאב הוא פסיכולוגי. הוא ידע, שאם הוא יגיד לחולה שהכאבים האלו הם כלום, והכל יעבור ברגע שהוא יכניס לעצמו בשכל שלא יקרה לו כלום בגלל החיסונים האלו, אז האיש לא יאמין לו, ויסבול עוד.

לכן עלה במוחו של הרופא רעיון גאוני, כיצד הוא ירפא את הכאבים הפסיכולוגים של האיש. הלך הרופא, וקנה בבית המרקחת, כדורי דמה (פלצבו), שהם כדורים שאין בהם שום חומר תרופתי פעיל, ומסר אותם לחולה החושש, ואמר לו שאלו כדורים תרופתיים יקרים מאוד, 'ואין שום סיכוי שאתה לא תתרפא מזה'. ומכר לו את כל החפיסה ב 400 ש"ח.

המטופל מאד שמח שנמצאה תרופה לכאביו, ושילם את הכסף לרופא. ואכן לא עברו מספר שבועות, והחולה בישר לרופא, שהוא אסיר תודה על כך שהתרופה

עזרה לו מאוד, וכעת הוא לא חש בשום כאב, והוא בריא כאחד האדם, וכל שקל היה שווה בשביל להשיג תרופה כה מוצלחת...

מיד אחרי שיצא החולה מהמרפאה, פנה הרופא אל מו"ז שליט"א, ושאלו, שהרי הכדורים האלו לא באמת אמורים לעזור לאיש, שהרי אלו כדורי דמה, וכל כדור באמת עולה כמה שקלים בודדים, וזה שהוא אמר לו סכום כל כך גבוה, זה בשביל שהדבר ייתן 'אפקט' של כדורים יוקרתיים.

כעת נשאלה השאלה, האם אכן הרופא יצטרך לשלם לחולה את ההפרש בין המחיר האמיתי, לבין המחיר שהוא גבה מהמטופל?

תשובה:

השיב מו"ז שליט"א שמותר היה לרופא להטעות את החולה, ולבקש ממנו מחיר שהוא פי כמה גדול מהמחיר האמיתי, כיון שההטעיה היא התרופה למחלתו. אבל הרופא אינו רשאי להחזיק את הכסף ברשותו, כי הוא מקבל משכורת מבית החולים, והרופא צריך למצוא פתרון איך הוא יחזיר לחולה את הכסף, בלי לגלות לו שרימה אותו.

אך כשהציע מו"ז את השאלה בפני גיסו מרן הגר"ח קניבסקי זצוק"ל, השיב לו שהרופא יכול להשאיר אצלו את כל הסכום. וטעם הדבר, משום שהרופא דאג לחולה, וגרם לו להאמין ב'תרופה' שהוא נתן לו, והחולה באמת חושב שזה מה שהציל אותו מהכאבים, ולכן מטעם זה מגיע לרופא לקבל את כל הסכום, כי חוכמתו ותושייתו להביא לחולה את מה שירפא אותו, אכן שווים את הסכום יי.

■ ציונים והערות ■

נב. ויש להוסיף את הירושלמי (ברכות פרק ז הלכה ב) המספר שבימי שמעון בן שטח עלו שלוש מאות נזירים אליו כדי שיתיר להם את נזירותם. למאה חמישים מהם מצא פתח להתיר, אך למאה חמישים אחרים לא מצא. הגיע שמעון בן שטח לגיסו ינאי המלך ואמר לו יש כאן שלש מאה נזירים הזקוקים לתשע מאות קורבנות (נזיר בגמר ימי נזירותו זקוק להביא ג' קורבנות כדי לסיים נזירותו), תביא אתה חצי ואני חצי. ינאי הסכים ושלח ארבע מאות חמישים קורבנות, שמעון בן שטח לא עשה מאומה, כי כבר התיר להם נזירותם. הגיע לשון הרע לינאי המלך על כך שגיסו לא הביא כלום וכעס. שמעון בן שטח ברח מאימת גיסו המלך. לאחר זמן כשנרגע ינאי מכעסו, הגיע שמעון בן שטח ופנה אליו ינאי ואמר לו למא רמיתני, ענה לו לא רמיתך, אתה הבאת את ממוןך ואני הבאתי את חכמתי, כמו שנאמר (קהלת פרק ז פסוק יב) **בצל החכמה בצל הכסף**, ולכן גם בעניינינו חכמת הרופא שרימה את החולה שווה את הכסף שהחולה משלם על רפואתו.

וראה ברמב"ן (יבמות דף קו ע"א ד"ה ודאמרינן) שכתב וז"ל: ושמעינן מינה, דמי שהוא חולה וסמנין ביד חבירו שוין עשרים, והתנה עליו ליתן הרבה בדמיהן מחמת אונס חליו, אין לו אלא דמיהן. אבל רפאהו, יש לו שכרו משלם, שחכמתו מכר לו, והיא שוה דמים הרבה, עכ"ל.

כלומר, אם הרופא נותן רק תרופה בלבד ודורש על זה ממון רב, אז יכול החולה לומר לו לאחר מכן 'משטה אני בך'. אבל אם הרופא הגיע וריפא את החולה ודורש על זה ממון רב, אז מגיע לו את כל התשלום, כי החכמה שלו שווה הרבה כסף, ואת חכמתו הוא מכר לו, ועל זה הוא יכול לדרוש כסף כאוות נפשו²².

וכן הדין בענייננו, אמנם הרופא מכר לו תרופת דמה ששויה מועט, אבל התשלום שאמור החולה לתת, הוא תשלום על חכמת הרופא, ששווה הרבה כסף.

ועוד כתב מו"ז, שמאחר שהריפוי תלוי בכסף שהוא שילם, שעל ידי הסכום, הוא נתן אמון ברופא, שאם זה היה סכום נמוך, החולה היה אומר, שבטח זו תרופה שאינה מועילה, אז כל הרפואה שלו הגיעה בגלל התשלום הגבוה.

לסיכום: הרופא יכול לקבל את הכסף, אך לפני משורת הדין, טוב שהוא יחפש דרך להשיב לחולה את הכסף.

■ ציונים והערות ■

נג. וכן כתב הריטב"א (קידושין דף ח ע"א סוד"ה לעולם) וז"ל: ושמעינן מינה שכל המתנה בשכירות יותר מכדי דמים מפני האונס ודוחק השעה שלו יכול לומר משטה אני בך, ומכאן ללוקח סמנין בדמים יקרים הרבה מפני חולי הדוחק דלא מחייב אלא בדמיהן וכן כל היוצא בזה, מיהו אם התנה בשכר הרופא הרבה, חייב ליתן, שחכמתו מכר לו ואין לה דמים, וכן כתב אדונינו הרמב"ן ז"ל, וכן שמעתי מפני מורי נר"ו. עכ"ל.

3 סטירת לחי אחת או כמה מכות רגילות 4

שאלה:

כ"ק האדמו"ר מקאליב זצ"ל היה נוהג לארגן מדי שנה 'בר בי רב', שהוא יום שכולו לימוד תורה. באחת השנים פנה האדמו"ר למפקד המשטרה, וביקש ממנו לארגן 'בר בי רב' עבור השוטרים. בתחילה כל מי ששמע על כך לא האמין שהוא יצליח, אך פליאתם הייתה רבה, שלשיעור הגיעו כמאה חמישים שוטרים!

האדמו"ר זצ"ל הזמין את מו"ז שליט"א למסור שם שיעור. כמה דקות לפני השיעור פנה קצין בכיר מאד אל מו"ז, ושאלו שאלה שהתעוררה אצלו.

מעשה ובאחד הימים, התקבלה קריאה לשוטרים בתחנת הדלק. השוטרים הגיעו למקום, ואחד העובדים סיפר להם, שבאמצע שהוא תדלק ניגש אליו אדם וגנב ממנו את האקדח. השוטרים מיד יצאו לחפש את הגנב, ובאמת לא עברו מספר שעות ונמצא הגנב. הקצין לקח את הגנב, והחל לחקור אותו היכן האקדח, בהתחלה הגנב אמר שהאקדח נמצא ברעננה... השוטרים יצאו לחפש את האקדח בכתובת שהוא אמר, אך האקדח לא נמצא. הקצין חקרו שוב, והגנב אמר שהוא התבלבל, האקדח בכלל נמצא בתל אביב... השוטרים חזרו גם משם בידיים ריקות.

הקצין החל לחוקרו שוב, וכשהגנב אמר שהאקדח בעצם נמצא ברמלה... פה כבר לא האמין לו הקצין, ונתן לו סטירה מצלצלת. לאחר מכן 'חזר לגנב הזיכרון', ופתאום הכתובת שהוא מסר, באמת שם היה האקדח.

כעת שואל הקצין שומר התורה ומצוות, שהרי כתוב בתהילים (פרק ג פסוק ח), 'קומה ה' הושיעני אלוקי, כי הכית את כל אויבי לחי...', ופירש רש"י 'כי הכית. מכת בזיון היא'. ומבואר כאן שסטירת לחי זה דבר מבזה מאד.

וממילא השאלה היא האם הוא נהג כדין, שהרי הוא יכל להכות אותו כמה מכות אחרות, במקומות אחרים בגוף, ואז הגנב היה מודה היכן האקדח. אבל הוא העדיף להכותו מכה אחת של בזיון בלחי.

האם הצדק עמו או לא?

תשובה:

מו"ז שליט"א הציג את השאלה בפני מו"ז מרן הגרי"ש אלישיב זצ"ל, וענה לו הגרי"ש שאם בסטירת לחי ישבר מהר, ואילו במכות רגילות יצטרכו להכותו מכות רבות עד שיכנע ויראה היכן הטמין את האקדח, אז עדיף להכותו במכת בזיון כדי למעט בהכאות אחרות, כי על כל הכאה עוברים על שני לאווין של 'לא יוסיף' – פן יוסיף. ואילו סטירת לחי שהיא בזיון וחרפה, אמנם היא חמורה יותר מהכאה רגילה, אבל מאידך אין בה תוספת לאוין, לכן עדיף לתת סטירת לחי אחת שזה רק לאו אחד, מאשר הרבה מכות רגילות.

מו"ז שליט"א הסביר את פסקו של מרן הגרי"ש זצוק"ל, מדברי הר"ן המפורסמים בסוף מסכת יומא (דף פג ע"א, ד"ה וגרסינן), שכתב שאם יש חולה מסוכן שזקוק לבשר לצורך פיקוח נפש, ויש אפשרות או לשחוט בהמה או להאכילו בשר נבילה שחווטה. מצד אחד שחיטה זה חילול שבת שזה עבירה חמורה יותר שעונשה סקילה, ומצד שני אכילת נבילה זה איסור קל יותר, שזה רק עונש לאו.

ומכריע הר"ן, שעדיף לשחוט בהמה לחולה, ואמנם זה עבירה חמורה יותר, אך סוף סוף הוא עובר עבירה רק פעם אחת. מה שאין כן אם יאכל נבילה, אמנם זה עבירה יותר קלה, אך עובר איסור על כזית וכזית שמכניס לפיו. ולכן עדיף לעבור על עבירה אחת חמורה, מאשר על הרבה עבירות קלות יי.

ואם כך גם בנידוננו, עדיף היה לשוטף להכות פעם אחת את הגנב, מכת בזיון, מאשר להכות כמה פעמים מכות חלשות.

לסיכום: השוטר נהג כדין כשהיכה בפעם אחת, מכה שהיא מבוזה.

■ ציונים והערות ■

נד. וביאר מו"ז שליט"א את דברי הר"ן, שהרי כל עבירה שאדם עושה הוא מורד ומכעיס את הקב"ה, ולכן עדיף להכעיס ולמרוד בהקב"ה פעם אחת, למרות שזה מרידה חמורה יותר, מאשר להמרות את פי ה' פעמים רבות.

רופא העוסק במלאכתו ואימו ברגעיה האחרונים

שאלה:

ביום שני א' שבט תשפ"ב, הלכה לעולמה מרת בתיה מרים בת נתן ע"ה. מרת בתיה סבלה מייסורים קשים שנגרמו לה בשל גידול בלבלב, ולאחר פטירתה פנה בנה פרופ' סודי נמיר שיחי', אל מו"ז שליט"א ובפיו כמה שאלות שהתעוררו בעקבות פטירתה.

פרופ' סודי נמיר, עובד בבית החולים כרופא מומחה, לכן כשקראו לו לעבר מיטתה של אמו, יחד עם כל בני המשפחה להגיד עמה פסוקים של יציאת נשמה, הסתפק מה לעשות, מצד אחד הוא יכול לקרוא לאחד הרופאים שיחליף אותו, ואז הוא יוכל להיות עם אימו ברגעיה האחרונים, אך הרופא שיגיע אינו משתווה לו בידע ובניסיון, משום שהרופא שיגיע הוא פחות מומחה ממנו, או מצד שני עדיף שישאר לטפל בחולים.

למעשה הפרופסור כבר החליט שהוא נשאר עם החולים, וכך באמת היה. דקות לאחר מכן, פנו אליו והודיעו לו בצער, שאימו נפטרה לבית עולמה. לאחר מכן הסתפק הפרופסור בשאלה נוספת, מאחר והוא כרגע נהיה אונן, האם להמשיך לעבוד ולרפא את החולים, או שבגלל שהוא אונן הוא הרי פטור מכל המצוות, וממילא הוא גם פטור ממצוות טיפול בחולים?

תשובה:

על השאלה הראשונה, האם ללכת להגיד עם אימו פסוקים, ענה מו"ז שליט"א כך: להגיד פסוקים עם חולה הנוטה למות, זה אמנם דבר מאד גדולה, אך אלו רק 'עניינים', שהרי זה לא מוזכר בתורה במפורש¹.

■ ציונים והערות ■

נה. מו"ז שליט"א אמר בשם זקננו מרן הגה"צ רבי אריה לוי זצוק"ל, שלהגיד וידידי עם גוסס, זה סגולה מאד גדולה לאריכות ימים. ומעלת הוידוי כבר מפורשים בספרים (ראה פלא יועץ (עמוד קלד), וספר מנחם אבליים (אות וידוי דף עד ב), וספר שיירי כה"ג (סימן שלח) מה שכתב בשם ספר הזכרונות, וכן בשא"ס). נו. אמנם יעויין בשו"ע (יו"ד סימן שלח ס"ב) שכתב, שצריך להגיד עם אדם ההולך למות וידידי [ומבואר שם גם שעדיף להגיד את הוידוי כמה שעות לפני פטירתו, שאז דעתו צלולה, ויוכל להתוודות כראוי], אך מכל מקום בתורה זה לא כתוב מפורש.

אמנם מוזכר בשו"ע (יו"ד סימן שלט ס"ד) שאדם ההולך למות, אין רשאים להיפרד ממנו, שלא תצא נשמתו והוא יחיד. וכתב הרמ"א, שמצווה לעמוד ליד האדם בשעת יציאת נשמה, שנאמר (תהילים, פרק מט פסוק יא) "ויחי עוד לנצח לא יראה השחת כי יראה חכמים ימותו וגו'".

אך אע"פ כן, ראוי יותר שהרופא יישאר בבית החולים לטפל בחולים, משום שרופא המסוגל להתגבר על רגשותיו בשעה קשה זו, ולהמשיך לטפל בחולים שצריכים את עזרתו – אשריו ואשרי חלקו, ויכוון הרופא בליבו שמצווה זו תגן על אמו, ובין לבין הטיפולים שמטפל בחולים, יגיד את פסוקי הווידוי, ובוודאי זה יעלה לאמו לרצון. אך זה ודאי, שאם הוא יכול למצוא מחליף ראוי מומחה כמותו שיחליף אותו, ודאי יעשה כן, וילך לאימו.

ובנוגע לשאלתו השניה, האם אונן יכול להמשיך לטפל בחולים. השיב מו"ז שליט"א, שאמנם אונן פטור מכל המצוות, אך פיקוח נפש דוחה את כל התורה כולה, ובפרט שהרופא התחיל לרפאות עוד לפני שהוא נעשה אונן, וממילא ימשיך הרופא במצווה זאת. אך אם יוכל הרופא למצוא מחליף ברמה שלו, יקרא לו וילך לטפל בקבורת אימו.

אך הדגיש מו"ז שליט"א שאם ירצה הרופא לאכול משהו שיחזק את ליבו כדי שיוכל לטפל כראוי בחולים, יאכל אך לא יברך על המאכל. ואמנם היה צד לומר שכל מה שפטרו אונן מכל המצוות, זה משום שהוא עסוק בקבורת המת, וממילא כאן שהוא לא עסוק בקבורת המת, אין דינו אונן, ואולי הוא יהיה חייב במצוות, ויצטרך לאכול עם ברכה.

אך פסק מו"ז שליט"א שהדין שאונן פטור מכל המצוות, טעמו הוא משום שראשו טרוד בקבורת המת, אז לכן פטרו אותו מכל מצווה, כדי שלא תהיה לו טירדה אחרת, ולא פלוג רבנן, וממילא גם אותו רופא שממשיך בעבודתו, היות ויש לו דין אונן, יאכל בלי ברכה.

3 להשאיר שולחן יוקרתי בבית או לא 4

שאלה:

מעשה בבעל ואשה שהגיעו אל מו"ז שליט"א ובפיהם שאלה: האשה היא בת יחידה, המגיעה מבית מיוחס, אשר אביה היה דיין מפורסם, שבעלי דינים רבים היו מגיעים אליו לדיני תורה, אך רצה הקב"ה ואביה הסתלק לבית עולמו.

האב השאיר לה בירושה, שולחן מפואר ומכובד, עם כסאות יוקרתיים, ששימשו אותו בבית הדין. הבעל ראה את השולחן הענק ונרתע, הוא טען שהוא לא רוצה כזה שולחן גדול בביתו, כי אמנם יש מקום בביתו לשולחן הגדול, אך עבורו שולחן ענק ומפואר שכזה אינו מתאים לביתו הפשוט וזה בגדר 'מותרות', ואולי אם היה אב בית דין היה מתאים שיהיה לו שולחן כזה, אבל בביתו שלו הוא אינו רוצה להכניסו.

אך האשה טוענת כנגדו, זה מזכרת שלי מבית אבא, כשאני רואה את השולחן הזה אני נזכרת באבי, שדן את רבבות האנשים על השולחן הזה, ואני מעוניינת שהשולחן הזה יהיה בביתנו¹.

הם החליטו לשטוח את שאלתם בפני מו"ז שליט"א, עם מי הדין?

תשובה:

השיב מו"ז שליט"א על פי המשנה במסכת כתובות (פרק ח' משנה ה'), שם המשנה דנה בכל מיני ירושות שנופלים לאשה נשואה, וזה לשון המשנה: **נפלו**

■ ציונים והערות ■

נז. ועל מעלת חפץ ששימש את גדול הדור, יעויין בחשוקי חמד (פסחים דף מה ע"ב) שדן מו"ז שליט"א על אדם שקיבל בירושה כיסא ישן שהיה של גדול הדור האם יש ענין לשפצו, והביא מו"ז תוספתא במסכת כלים (בבא בתרא פ"ב ה"ג), שם כתוב וז"ל: 'היה רבי אלעזר ברבי צדוק אומר שתי כתפים היו בבית אבא, אחד טמא ואחד טהור, אמרתי לפני אבא מפני מה זה טמא וזה טהור, אמר לי זה שהוא חקוק טמא, וזה שאין חקוק טהור, ועליו יושב חגי הנביא'. עכ"ל. ומשמע משם שיש עניין לשמור כסא של אדם גדול, שאם לא, למה הם שמרו בביתם כסא כל כך ישן. לכן אולי אפשר לומר בענייננו, שיש עוד סברא שהאשה צודקת, שזה זכות שיהיה בביתם שולחן שדנו בו דיני תורה, והשתמשו בו ללימוד התורה שנים רבות.

לה עבדים ושפחות זקנים, ימכרו, וילקח בהן קרקע, והוא אוכל פרות – כלומר, אשה נשואה שירשה עבדים ושפחות זקנים, מוכרים אותם, ובכסף שנכנס קונים קרקע שתהא הקרן של האשה, והבעל אוכל פירות מהקרקע.

רבן שמעון בן גמליאל אומר: לא תמכור, מפני שהן שבח בית אביה – אין האשה מחוייבת למכור את העבדים והיא יכולה לעכב אותם אצלה, מפני שקיום גוף העבדים והשפחות, זה כבוד לאשה ולבית אביה. והוא הדין כשהאשה ירשה שאר נכסים כמו זיתים וגפנים זקנים, שגם בהם דעת רשב"ג שעצם השארת הנכסים אצלה, זה כבוד לאשה ולבית אביה.

כך גם בענייננו, האשה צודקת בטענתה, שהיא רוצה לראות את השולחן שבה אביה דן דיני תורה והורה הוראות לישראל, ולכן אין הבעל יכול למנוע ולסרב לאשתו.

3 לימוד לעילוי נשמת גויה שהצילה את חייו §

שאלה:

מעשה ביהודי תלמיד חכם, שבאחד הימים חש כאבים בליבו. לאחר שהכאבים התחזקו והוא אינו היה יכול יותר לסובלם, פנה היהודי בהוראת רופאו לבית החולים.

בבית החולים בדקו אותו, וגילו, שלאותו תלמיד חכם, ישנה בעיה חמורה בליבו, ואם הוא היה מגיע מספר דקות לאחר מכן, הכל היה יכול להיגמר אחרת.

הרופאים אמרו למשפחה המודאגת, שאביהם יכול להינצל אך ורק אם יקבל תרומת לב, כי עם הלב שלו הוא אינו יכול להמשיך עוד לחיות זמן רב. מיד יצאו בני המשפחה לברר היכן ניתן להשיג לב חדש.

כידוע, תרומת לב אפשר לבצע רק מאדם שעומד למות, משום שאחרי התרומה, התורם ימות על שולחן הניתוחים, ולאחר המוות כבר לא ניתן לקחת את הלב ולהשתילו בגוף אחר. וישנה בעיה, שהרי אסור להרוג שום יהודי אפילו גוסס, בשביל להציל חיים של אדם אחר, לכן צריך למצוא גוי שעומד למות, ובני משפחתו מוכנים לתת את הלב, למי שזקוק לו.

והנה, לא עברו כמה שעות ולפתע התקשרו אליהם מבית החולים, ואמרו להם, שיבואו מהר, כי יש תרומת לב. לפני כמה דקות – סיפרו מבית החולים – אירעה תאונה, אשה גויה הלכה ברחוב, ופגע בה רכב ופצע אותה אנושות, האשה הגיעה לבית החולים כשהיא בין החיים למוות, וליבה עדיין פעם, והוא ראוי להשתלה בגוף אדם אחר.

בני המשפחה משני הצדדים נתנו את הסכמתם, והניתוח עבר בהצלחה גמורה, כשחייו של אותו תלמיד חכם, ניצלו. ואילו אותה אשה מתה.

התלמיד חכם שהבריא והתאושש, פנה למו"ז שליט"א ושאל, הרי האשה הגויה הצילה את חיי, בכך שהיא תרמה לי לב, שבלעדיו הייתי בסכנת חיים ממשית, האם יש עלי חוב להכיר לה טובה, או שמא אין הכרת הטוב לגויים.

שאלה נוספת, אם באמת יש ענין של הכרת הטוב לאותה גויה, האם שייך להכיר לה טובה על ידי שאלמד תורה, ואגיד קדיש לעילוי נשמתה, או שאין

ראוי להגיד קדיש לעילוי נשמת גויה אפילו שהצילה חיי יהודי.

תשובה:

פסק מו"ז שליט"א שיש מצוות הכרת הטוב גם לגויים, וממילא אותו תלמיד חכם יכיר טובה לגויה שתרמה לו לב, ולכן הוא יכול ללמוד לעילוי נשמתה, ואף להגיד עליה קדיש.

והוכיח מו"ז שליט"א שיש חיוב הכרת הטוב לגוי, ואין בזה חשש של 'לא תחנם', מיוסף הצדיק, שהוא אמר לכל המצרים שאם הם רוצים אוכל בשנות הרעב, שימכרו לו את ארץ מצרים, חוץ מהכומרים של מצרים (אדמת הכהנים) שלהם הוא נתן אוכל בחינם ללא תמורת קרקע, וכמבואר בתרגום יונתן בן עוזיאל (בראשית פרק מז פסוק כב) שהכומרים הצילו את יוסף בכך שהוכיחו שהוא לא חטא עם אשת פוטיפר, ולכן יוסף הכיר להם טובה על כך. ומבואר שגם לגוי יש חיוב הכרת הטוב, ואין בזה חשש של 'לא תחנם'.

והוסיף מו"ז שליט"א, לאחר שהוכחנו מיוסף שאין איסור של 'לא תחנם' בהכרת הטוב לגוי, יש להטעים את הדברים, מה באמת הענין להכיר טובה לגוי, שהרי ידוע שמושה לא היכה בעצמו את היאור במכת דם צפרדע וכינים, אלא אהרן

■ ציונים והערות ■

נח. ושמעתי ממו"ז שליט"א דבר נפלא, שהרי מצאנו בהגדה של פסח, שאומרים 'ואילו לא הוציאנו הקב"ה ממצרים, הרי אנו ובנינו ובני בנינו משועבדים היינו לפרעה במצרים'. ומקשים העולם, הרי יתכן שגם אם הקב"ה עצמו לא היה מוציאנו ממצרים, פרעה היה מחליט ביום מן הימים לשחרר אותנו מעבדות לחירות, ומניין הקביעה שאילו ה' לא היה מוציא אותנו, היינו עד היום משועבדים. **ורבינו אליעזר אשכנזי זצ"ל** בהגדה של פסח 'מעשי ה' החדש' מפרש, שבאמת יתכן שפרעה היה מוציא אותנו מעצמו, אבל אז היינו משועבדים אליו, להודות לו על כך, ולהכיר לו טובה, וכמו עבד שאדונו שחררו, שלמרות השחרור כל חייו הוא משועבד להכיר לו טובה. ולכן הקב"ה עצמו שחרר אותנו, כדי שנהיה משועבדים אליו, ונכיר טובה אליו. ומבואר מכאן, שבעצם אין איסור להכיר טובה לגוי, ולכן אם באמת פרעה היה משחרר אותנו בעצמו, היינו מכירים לו טובה, ורק אנחנו באים ומודים להקב"ה שהוא זה שהוציא אותנו, ושאנחנו מכירים טובה אליו, ולא לפרעה. (כי אם באמת היה איסור להכיר טובה לגוי, אז לא היה צד שנכיר טובה לפרעה). **וגיסי הרב חיים מלין שליט"א** בקונטרס 'חמדת חיים' (עמוד רי), הביא שכך כתוב מפורש בשל"ה הקדוש (ספר בראשית, דרך חיים, פרשת ויגש) שלא יהיה האדם כפוי טובה, אלא ישלם טובה תחת טובה, ואפילו לגוי, והוכיח שם מזה שהכומרים של מצרים עשו טובה ליוסף, ויוסף הכיר להם טובה. ועוד הוכיח מהספר **חסידיים** (סימן תשצ) שמותר לבקש מהקב"ה שיקל בדינו של נכרי שעשה טובות ליהודי.

הוא זה שהיכה, וזאת משום שהיאור הציל אותו בעודו קטן, וכן האדמה הצילה אותו כשקבר בה את המצרי, לכן הכיר טובה. ולכאורה קשה, שהרי בדומם לא שייך 'הכרת הטוב' שאינו אדם שמבין.

וביאר המכתב מאליהו (חלק ג עמוד 101), שאמנם נכון שהדומם לא מבין, אבל האדם עצמו צריך להכיר טובה לדומם, כדי שלא יתרגל להיות כפוי טובה, וכדי להשריש בנפשו את מידת הכרת הטוב (ולכן גם מצאנו בחז"ל בכמה מקומות^נ, ששייך הכרת לבהמה). ולפי זה יש מקום לומר, שגם בגוי יש ענין להכיר טובה כדי להשריש בעצמו את מידת ההכרת הטוב.

■ ציונים והערות ■

נט. כמו שמצאנו בירושלמי במסכת תרומות (פרק ח הלכה ג): חד בר נש זמין חד רבן ואייתיב כלבא גביה, א"ל ביזיון אנא חייב לך, א"ל רבי, טיבו אנא משלם ליה. שביין עלון לקרתא, עאל חד מינהון בעא מינסב איתני ואכל ביציו (ביאר הפני מנשה: הזמין לרב אחד לסעוד אצלו, וכשבאו להסיב על השולחן הושיב הבעה"ב את הכלב אצל האורח וא"ל וכי ביזיון אנא חייב לך שאתה מבזה אותי להושיב הכלב בצידי, וא"ל רבי ח"ו, אלא טובה אני חייב להכלב שעשה עמדי ואני משלם לו לעשות עימו הכבוד הזה, מפני שהשבאים שחוטפין בני אדם לשביה נכנסו כאן לעיר ובא אחד מהם ורצה לקחת אשתי, ובא זה הכלב ואכל ביציו וסירסו והניחה בשלום).

3 מתנות לאביונים ולא לגנבים

שאלה:

מעשה ביהודי תושב חו"ל, שתכנן לחגוג את פורים בארץ ישראל. כמה ימים לפני פורים, אירגן היהודי מזוודות, ובא לצאת לכיוון שדה התעופה. שכנו העשיר של היהודי, ראה ששכנו נוסע לארץ ישראל, מיד פנה אליו בבקשה.

הוא סיפר, שיש לו קרוב משפחה עני בשם שמעון, שגר בארץ ישראל, והוא רוצה לתת לו מתנות לאביונים. האם יוכל להעביר דרכו כספי צדקה. היהודי הסכים בשמחה, ואכן הוא קיבל לידו את המעטפה מלאת השטרות, והכניסה לתוך חליפתו, ותכנן שבפורים הוא ימסור את הצדקה אל העני.

הגיע פורים, היהודי מתפלל שחרית בבית הכנסת באיזור מגוריו של העני, ותכנן שמיד לאחר התפילה ילך אל העני וייתן לו את הכסף. אבל כשהוא מסיים את התפילה, הוא מכניס את ידו לכיסו, ועוצר ולא מאמין. המעטפה מרובת השטרות נעלמה.

היהודי נבהל, ומיד בלי להתמהמה יצא לחפש אחר מעטפת הכסף. בכל דקה הגנב יוכל להעלם, והמעטפה לא תחזור אליו לעולם. לפתע חייך היהודי בהקלה, הוא שם לב שבקיר בית הכנסת, עומדת מצלמה נסתרת.

מיד פנה היהודי אל גבאי בית הכנסת, וביקש ממנו אם יוכל להראות לו את ההסרטה של הדקות האחרונות, כך יוכל לבדוק מי גנבו. אך כשהביט היהודי במצלמה, עצר בתדהמה ולא האמין למראה עיניו...

מי שגנב את המעטפה, היה לא פחות ולא יותר מאשר שמעון העני! אותו קרוב משפחה עני של העשיר מחו"ל. מיד פנה היהודי אל הרב ושאלו האם קיים העשיר מצוות מתנות לאביונים, שהרי אמנם הכסף הגיע אל העני, אבל לא במתנות לאביונים, אלא בדרך גניבה?

תשובה:

הביא מו"ז שליט"א נידון שדן בו מרן הגרש"ז אויערבאך זצוק"ל בספר 'הליכות שלמה' (פורים, עמוד שמב), לגבי מלווה שהלווה לחברו העני סכום כסף, ובפורים

רצה המלווה למחול ללווה על פירעון החוב, ובכך לקיים מצוות מתנות לאביונים, והסתפק האם יוכל לעשות זאת או לא.

והשיב הגרש"ז: הלווה אינו יצא ידי חובתו. שהרי כלל בידינו שמלווה להוצאה ניתנה, כלומר שמעות ההלוואה ניתנו ללווה כדי להוציאן ולהשתמש בהם, ונחשבות כאילו כבר אינם 'בעין'. ואם כן, אין כאן נתינה ממשית של כסף לעני, ולכן לא יוצא המלווה ידי חובת מתנות לאביונים.

ולכאורה גם בעניננו, הגם שהבעלים מוחל לגנב על הכסף בפורים, מכל מקום אין כאן נתינה ממשית של כסף לאביון, וכמו שלגבי הלוואה אומרים שלהוצאה ניתנה, כך גם כאן כשגנב ממון, להוצאה ניתנה, ונחשב כאילו כבר אינו 'בעין', ולכן אי אפשר לקיים בזה מתנות לאביונים.

ועוד שחז"ל תקנו שהעני יקבל את הכסף בדרך הרגילה של נתינה, כמו שנותנים צדקה לעני, אבל חז"ל לא תקנו שעני יקבל את המתנות לאביונים בדרך גניבה, ואם כן אין כאן כלל קיום מצוות מתנות לאביונים.

§ האם חלב אם נחשבת למנה למשלוח מנות §

שאלה:

מעשה באשה שילדה בן כמה ימים לפני פורים, בשעה טובה ומוצלחת. כמה שעות לאחר הלידה, התברר לאשה שהיא סובלת מבעיה רפואית, כך שהיא אינה יכולה לתת לבנה חלב אם. האשה לא ידעה מה לעשות, עד שעלה במוחה רעיון. בעיתונים רבים קיים מדור 'רשות הרבים', ששם אנשים כותבים מכתבים, והמערכת מפרסמת אותם. האשה כתבה מודעה, שהיא זקוקה בדחיפות לחלב אם, ולכן כל מי שיש ברשותה, שתתקשר אליה, והיא כבר תבוא לקחת.

ביום הפורים, התקשרה אליה אשה, ואמרה לה שיש ברשותה חלב, והיא תיכף מביאה אליה את החלב עד לביתה. כשהאשה הביאה לאם הבן את החלב, ראתה האם, שיחד עם החלב היה גם חבילת שוקולד, והיה גם פתק 'הרי זה משלוח מנות'.

ונשאלת השאלה, האם משלוח של 'חלב אם' הראוי למאכל תינוקות בלבד (אמנם מן הדין מותר לכל אדם לשתותו, ורק לינוק אסור, כמבואר בשולחן ערוך יו"ד סימן פא סעיף ז, אבל למעשה בני אדם אינם שותים אותו כלל), מצטרף לשתי מנות בכדי לקיים מצוות משלוח מנות?

תשובה:

השיב מו"ז שליט"א, שהנה כידוע ישנם שני טעמים למצוות משלוח מנות, התרומת הדשן (סימן קיא) כותב שהטעם הוא כדי שיהיה לכל אחד אוכל לסעודת פורים, אך בספר מנות הלוי (מגילת אסתר, פרק ט פסוק יט) כתב שהטעם הוא כדי להרבות שלום ורעות.

ולכאורה לפי זה, שאלתנו תלויה בשני הטעמים, לפי הטעם של המנות הלוי שטעמו הוא משום שלום ורעות, אם כן בוודאי שיצאה ידי חובת משלוח מנות, מכיון שסוף סוף הרבתה בין אם הילד לבינה (שהרי האמא חיפשה זמן רב חלב אם לבנה, ולכן המשלוח מנות הוא גם לאמא), אבל לפי הטעם של התרומת הדשן שהמשלוח מנות מיועד לסעודת הפורים, יש לדון ולהסתפק, שכן מצד

ק"ב. _____ • שאלת הבין

אחד החלב מותר לבני אדם, אך מצד שני אין מצוי שאדם יאכל חלב אם לסעודת הפורים.

והכריע מו"ז, שיצאה ידי חובתה, וכמו אדם שהביא משלוח מנות של דגים ובשר לסעודת הפורים, והמקבל נתן את זה לבניו הקטנים לאכול, שבוודאי יצא ידי חובתו, והוא הדין בשאלתנו.

3 נתן מעות לאביונים, ואמר 'הרי את מקודשת לי'... 4

שאלה:

מעשה שהיה לפני כמה מאות שנים, באדם עשיר, שביום הפורים חילק מתנות לאביונים בביתו, וכל עני שפשט את ידו קיבל מתנת יד נדיבה.

והנה, נכנסה לבית בחורה עניה, כדי לקבל צדקה עבור משפחתה. בהגיע תורה, פנה אליה העשיר, ובשעה שנתן לה את המטבע אמר לה, לאחר שקיבלה אותו, הוא אמר לה בפני שני עדים שהכין שם מראש בחדר 'הרי את מקודשת לי במטבע זו כדת משה וישראל'.

הבחורה הייתה בתדהמה גמורה, ולא ידעה מה לעשות. בני משפחתה פנו לאחד מגדולי הדור שהיו באותו דור, בעל ה'קול אליהו' ובפיהם השאלה, האם קידושיו של אותו עשיר חלים או שאינם חלים?

תשובה:

והשיב על כך בשו"ת קול אליהו (אבן העזר, סימן ח), שהקידושין לא חלים, שהרי כשהעשיר הביא לה את המטבע, הוא התכוון לתת לה מתנות לאביונים, ואף אמר לה 'קחי מעות פורים', וממילא העשיר התחייב לתת לה את המטבע הזו לצדקה. ומה שהוא אמר אחר כך 'הרי את מקודשת', לא תופס כלל, שהרי המטבע לא הייתה לקידושין.

וכלשון הקול אליהו: 'אלא דכיון דמתחילה אמר לה קחי מעות פורים, אם כן לאו כל כמיניה למיהדר ביה, ולמימר בתר הכי שתקבלם בתורת קידושין, ויכולה למימר אין שקלי וידיי שקלי, עכ"ל.

ונשאל מו"ז שליט"א האם יצא אותו גביר ידי חובת מתנות לאביונים, והשיב שבוודאי יצא ידי חובתו, מאחר ואותה נערה לא התקדשה אליו כלל, והכסף הרי נשאר אצלה, ולכן קיים מצוות מתנות לאביונים.

3 מנהל מוסד הציג לפני תורם, המחאה שקיבל מאדם גדול כתרומה, והוא שקר {

שאלה:

מעשה בראש כולל חשוב באחת הערים בארץ ישראל, שלצורך המשך קיום הכולל נסע לפנמה בשביל להתרים נדיבי עם. העשירים שהוא נפגש עימם, אמנם תרמו לו צדקה, אך היה זה סכומים קטנים שאינם מספיקים. הוא חיפש רעיון, איך משכנעים את העשירים לתת לו סכומים כאלו שהוא יוכל לממן את הכולל ברווח גדול.

והנה עלה בו רעיון מקורי, פנה ראש הכולל לרבה של פנמה, הגאון רבי ציון לוי זצוק"ל וביקש ממנו בקשה. בראשית השיחה הוא הציג את עצמו, שהינו ראש כולל בארץ ישראל, ובא לכאן בכדי לאסוף כסף עבור אברכי הכולל, אך התורמים שתורמו לו, הביאו לו את הכסף במזומן. ומאחר שיש באמריקה הרבה גויים שלא יהססו לשדוד ממנו את כל הכסף שאסף, הוא מבקש לתת לרב את כל הכסף שהוא אסף, והרב ייתן לו בתמורה צ'ק של הסכום הזה.

הרב הסכים בשמחה, ואכן ראש הכולל הביא לו את כל הכסף שהיה עמו, שהסתכם בסך חמשת אלפים דולר, והרב ציון לוי נתן לו בתמורה צ'ק של הסכום הזה.

כעת יצא ראש הכולל מביתו של הרב, ופנה אל אחד מבתי העשירים, וביקש מהעשיר תרומה. העשיר הוציא צ'ק בסך חמש מאות דולרים, ונתן לו. הלך ראש כולל והוציא את הצ'ק שנתן לו הרב ציון לוי, ואמר לעשיר כך: 'וכי אתה נותן לי רק חמש מאות דולר?!', והרי אפילו המרא דאתרא, נתן עבור הכולל שלי סכום גבוה שכזה'...

העשיר שראה את הצ'ק, התרגש, ומיד קרע את הצ'ק שהוא נתן, ובמקומו כתב צ'ק חדש, ובמקום 500 דולר, הוא הוסיף עוד ספרה אחת 5,000 דולר. באמרו שאם מורו ורבו הגר"צ לוי נתן סכום גדול שכזה, סימן הדבר שהכולל הזה הוא כולל חשוב מאוד, וצריך לתרום לו תרומה נכבדה.

לאחר מעשה הגיע ראש הכולל לפני מו"ז שליט"א, ושאלתו בפיו, האם עשה כהוגן, שהרי לכאורה יש כאן גניבת דעת של העשירים, שאם היו יודעים שהרב ציון לוי כלל לא נתן תרומה אלא רק הופקד אצלו סכום זה, לא היו נותנים

סכום גבוה שכזה. ולכן שואל, האם הוא חייב להשיב את התרומות שקיבל מתוך גניבת דעת?

תשובה:

נאמר במסכת בבא מציעא (דף צו ע"א), אדם ששאל פרה מחבירו להיראות בה, כלומר, שרצה להיראות עשיר וחשוב, כדי שיתנו לו הלוואות בהקפה וכדומה. ודנה הגמרא האם השואל חייב באונסין, שהרי הדין הוא שסתם שואל חייב באונסין משום שרק הוא נהנה (כי למשאל אין הנאה). והנידון כאן הוא שאינו נהנה מגוף הפרה (כמו חרישה וכדומה), אלא רק משהו עקיף, שעל ידי זה נראה חשוב ונותנים לו הלוואות, האם גם זה נחשב ש'כל הנאה שלו'.

בכל אופן, מבואר בגמרא שמותר לאדם לקחת פרה, כדי שיראה חשוב ועשיר, למרות שיש בזה גניבת דעת של הבריות. ואם כן אולי גם בענינו, היה מותר לראש הכולל לקחת את הצ'ק מהרב ציון לוי, בכדי להיראות כולל חשוב שנותנים לו תרומות גדולות.

אמנם חילק מו"ז שליט"א שלגבי פרה, ההשואל אינו משקר בפיו ואינו אומר לכולם שזה הפרה שלו, רק הולך עם הפרה ואנשים אחרים חושבים מעצמם, ושם הם אמורים לחשוב שהוא שאל או שכר פרה, ולכן אין כאן גניבת דעת. אבל כאן הוא לא היה אמור להעלות על דעתו שהצ'ק אינו אמיתי, ולכן יש בזה גניבת דעת.

ושאל מו"ז שליט"א את חמיו מו"ז מרן הגרי"ש אלישיב זצ"ל, והשיב שאם אותו גביר לא נתן מעשר כספים, אז בית דין יכולים לכפות אותו לתת מעשרות. ואם כן, למרות שראש הכולל לא נהג כשורה, בכל זאת אנו רואים את הדבר כמו כפיה על צדקה, ולכן ראש הכולל לא צריך להשיב לגביר את התרומה.

והוסיף מו"ז שליט"א ואמר, שיתכן לומר שאפילו אם הגביר כבר נתן מעשר כספים, בכל זאת אולי ראש הכולל אינו צריך להשיב לו את התרומה, כי מן הסתם בדיעבד התורם מוחל, אף על פי שראש הכולל גנב את דעתו, וצ"ע⁵.

■ ציונים והערות ■

ס. אמנם הסתפק מו"ז שליט"א, לו יצויר שהמעשה היה מתרחש בפורים, שהגביר היה נותן את הצ'ק לראש הכולל כמתנות לאביונים, ונתן כן בזכות הצ'ק של הגאון רבי ציון לוי זצ"ל,

3 בני ברקי שהזיק ירושלמי ביום פורים דמוקפים 8

שאלה:

מעשה בבחור בשם ראובן המתגורר בעיר בני ברק. ביום פורים דפרזים הבחור חגג את חג הפורים, בשמחה ובששון. בצאת יום הפורים, ראובן החליט, שלא היה די לו רק בפורים אחד, לכן החליט לנסוע לעיר הקודש ירושלים תובב"א, שם חוגגים את יום פורים דמוקפין.

ראובן התארח אצל משפחה ירושלמית, שם שר ורקד, והיה שרוי בשמחה גדולה. במהלך הסעודה, ראובן תפס בידו של שמעון חברו, והחל לרקוד עמו. באמצע הריקוד, ראובן כנראה רקד יותר מדי חזק, והפיל את שמעון חברו שהשתטח על הרצפה. כששמעון קם מהרצפה, גילה שמשקפיו היקרות התנפצו כליל, באופן שאי אפשר לתקנם, אלא צריך לקנות משקפיים חדשות.

במוצאי פורים, פנה שמעון אל ראובן ודרש ממנו, שישלם לו על משקפיו. השיבו ראובן, אני פטור מלשלם, והראה לו את פסק הרמ"א (או"ח סימן תרצה סעיף ב) שאדם שהזיק בגלל שמחת הפורים, פטור מלשלם.

שמעון ששמע את סברת ראובן, התפלא ושאלו, הרי כל מה שמדבר הרמ"א זה על אדם שהזיק מתוך שמחת פורים כשאצלו זה פורים, מה שאין כן אתה שהנך גר בבני ברק, ואצרך כעת זה לא פורים, והשמחה שלך היתה אתמול, ממילא הפטור לא שייך בך בכלל. ראובן טוען כנגדו, אמת הדבר, אבל הנזק נעשה בירושלים, ושם אכן היה פורים באותו הזמן, ואין זה משנה היכן אני גר.

פנו השניים למו"ז שליט"א, ובקשו שיכריע להם, עם מי הדין?

תשובה:

השיב מו"ז שליט"א שדין זה שהמזיק את חברו מתוך שמחה פטור, נאמר אף בשמחת חתן וכלה, כמו שפסק הרמ"א (חו"מ סימן שעח סעיף ט) שבחורים שרכבו לקראת חתן וכלה והזיקו אחד את השני דרך שמחה ושחוק, מכיון ונהגו כך, הם פטורים.

וביאר הפרי מגדים שם שישנם שני טעמים לדבר, או משום שמן הסתם הניזק מוחל, או שהמזיק נחשב כמו אנוס קצת.

ואמר מו"ז לדון, אם אדם זר שאינו מבני המשפחה, נכנס לאולם שמחות והזיק תוך כדי שמחת חתן וכלה, מסתבר שגם יהיה פטור, משום שסוף סוף הוא השתתף בשמחת חתן וכלה ושימחם, והוא נכלל בפטור של המזיק מתוך שמחה. ומצד שני, אם אדם יחליט לשמח חתן וכלה ברחוב ולא באולם השמחות, והזיק תוך כדי השמחה, מסתבר שיהיה חייב, משום שאין לו רשות להזיק שם.

ממילא הוא הדין לגבי פורים, בפורים דמוקפים (בירושלים), שיש מצוה לכולם לשמוח ולהשתתף בשמחה שלהם, אז ראובן המזיק יהיה פטור. כי הולכים תמיד אחרי מקום הנזק, ואם במקום שהוא הזיק היה פורים, הרי שהוא פטור. כי הכל הולך אחרי מקום הנזק, ואם במקום הנזק היה פורים הרי שהוא פטור, ואם במקום הנזק לא היה פורים, אפילו שאצל המזיק זה פורים, הרי שהוא חייב.

וחידש מו"ז, שכל הנידון הוא רק בבחור שנסע לירושלים כדי לצאת מידי הספק (שהרי החזו"א סבר שבני ברק ויפו זה נקרא אותה העיר, ומכיוון שכך, גם בני ברק נקראת מוקפת חומה), והוא נסע והיה בירושלים בזמן החיוב, וכעת הוא התחייב לשמוע מגילה ולקיים את שאר מצוות היום, בכה"ג יהיה פטור, שאצלו זה כמו פורים ממש. מה שאין כן אם הבחור נסע לאחר זמן החיוב והגיע לירושלים רק בשביל להשתכר ולרקוד ולהשתולל ברחובות, ולא בשביל מצוות היום, הוא ודאי יהיה חייב לשלם^א.

■ ציונים והערות ■

האם יצא ידי חובת מתנות לאביונים. והשיב מו"ז שליט"א, שהעשיר שתרים לו, הרי תרים מתוך טעות, שאם היה יודע שזה מה שעשה ראש הכולל [שהצ'ק של הגאון רבי ציון לוי, לא היה כלל תרומה], הוא בוודאי לא היו נותן יותר ממנה שרצה בתחילה, ומכיוון שכך הוא נתן את הצ'ק בטעות, ולכן לא יצא ידי חובת מתנות לאביונים. **סא.** והוסיף מו"ז שליט"א, שאם הבחור שהזיק היה בן ספרד, והניזק היה בן אשכנז, אולי יכול הספרדי לטעון 'קים לי כשיטת השולחן ערוך', כי דין זה שהמזיק מתוך שמחה פטור, מובא רק ברמ"א ולא בשו"ע, ויתכן שהשו"ע חולק על כך וסובר שחייב. והביא מו"ז שחמיו מו"ז מרן הגרי"ש אלישיב זצ"ל סובר שבן ספרד יכול לומר קים לי כשיטת הרמ"א, וכן להיפך [יעוין בשו"ת מנחת יצחק (ח"ו סימן קע) שכתב כך].

3 השעה בביתו תרופה עם חמץ לצורך פיקוח נפש, ונתרפא, האם יבערו? §

שאלה:

מעשה בחולה מסוכן אשר היה זקוק בדחיפות לתרופה יקרה ונדירה, אך כעת לא היה באפשרותו לשלם עליה, בצר לו פנה אל חברו שניהל בית מרקחת וביקש ממנו, אם יוכל לתת לו בהלוואה את התרופה, וכשירווח לו ישלם לו את עלות התרופה, ואכן הוא הסכים ונתן לו את הכדורים היקרים, אך הוסיף שאם ישאר לו מהתרופה שיחזיר לו.

בהגיע ערב פסח שם לב החולה שאחד מרכיבי התרופה הוא חמץ (אך הוא פחות משישים משאר המרכיבים), אמנם מאחר והוא חולה מסוכן, והתרופה בשבילו היא פיקוח נפש, על כן בהוראת רבו השעה את התרופה בביתו.

והנה באמצע ימי הפסח הגיעו לרופא התשובות מהבדיקות שעשה החולה, והתברר שהמחלה עברה, ואין יותר צורך בנטילת התרופה.

כעת הסתפק הרופא האם לבשר זאת לחולה או לא, וצדדי הספק הם, שאם יגיד לחולה שהסכנה חלפה לה, נמצא שלחולה יש כעת חמץ בביתו, ומחוייב לשורפו, ויש בדבר הפסד כספי גדול, משום שהרי יכול להחזיר את הכדורים היקרים שנותרו לבית המרקחת. או שלא יגיד לו והחולה לא עובר על איסור חמץ כי בתחילת הפסח התרופה הגיע לו בהיתר.

תשובה:

מו"ז שליט"א דן בשאלה זו, שלכאורה אם יבשר לו, יהיה חייב החולה לשרוף את התרופה שמעורב בה חמץ, אע"פ שמהתורה חמץ זה מותר, כי הוא בטל בשישים, בכל זאת רבנן אסרו להחזיק חמץ כזה בבית וחייבו לשורפו, כמבואר בשו"ע (סימן תמז סעיף א) וז"ל: 'חמץ בפסח אוסר תערובתו בין במינו ובין שלא במינו במשהו' עכ"ל. והוסיף הרמ"א 'וצריך לשרוף הכל, ולא סגי בפדיון דמי חמץ'. וכך גם כתב המשנ"ב (סימן תמב ס"ק א) 'וצריך לבערו קודם הפסח, ואע"פ שההפסד מרובה'.

אמנם אולי אפשר לדמות את שאלתנו למשנה במסכת כלאים (פ"ג מ"ב), גבול שהיה גבוה טפח [כשזרעו בו שנים עשר מיני הזירעונים], ונתמעט, מותרים

הזרוענים שגדלים בו, אפילו לאחר שנתמעט, ואין צריך לעקור משום מקיים כלאים, כיוון שהיה כשר מתחילתו בשעת הזריעה [ומיהו אינו יכול לזרוע בו מתחילתו לאחר שנתמעט, עד שיעמידנו על טפח, יעו"ש].

ומבואר שאם זרע כלאים במרחק טפח, אף על פי שאחר כך נתמעט, והפך להיות כלאים, בכל זאת מאחר ובשעה שזרע היה זה כדין, לא אמרו חכמים שצריך להפסיד את זרעיו, ואולי כך גם בענייננו, מאחר והשהה את החמץ על פי דין שהרי אז היה במצב של פיקוח נפש, אולי לא חייבו אותו לשרוף את התרופה ולהפסיד ממון.

אך יש לחלק, דבכלאים הוא זרע בהיתר גמור בלי שהיה עליו שום איסור כלל, שהרי היה שם מחיצה של טפח, מה שאין כן בענייננו שבאמת בתחילת הפסח היה זה חמץ גמור אלא שהיה אנוס מחמת פיקוח נפש, וממילא היא רק דחוייה ולא הותרה, ובזה לא אמרינן שהואיל והיה מותר לכתחילה נשאר בהיתרו (אמנם נשאר מו"ז שליט"א על חילוק זה בצ"ע).

וציין מו"ז שליט"א לדברי החזו"א (זרעים, סימן ח ס"ק י') שנתקשה, דמה אכפת לי שהירקות נזרעו בהיתר, סוף סוף עכשיו שנתמעט הגבול הם מעורבים, ויש כאן איסור של מקיים כלאים.

ותירץ החזו"א שעל כרחק צריך לומר, דאף שנתמעט, לא הוי כלאים דאורייתא, שניכר הדבר שהיה גבול, וליכא עירבובא. ואמר מו"ז שלפי דברי החזו"א אין ראייה לענייננו, כי זה סברא מיוחדת לגבי כלאיים, ואי אפשר ללמוד מזה לאיסור חמץ בפסח.

ואמר מו"ז שליט"א שאולי בשעת הדחק כזו שהחולה עני, ואם ישרוף לא יהיה לו מהיכן לשלם, אולי אפשר לסמוך על השאילתות שסובר שחמץ בפסח שווה לשאר איסורים והוא בטל בשישים (הובא במשנ"ב סימן תמז ס"ק ב).

אך הנה הוסיף מו"ז, שמסתבר שאפשר להתיר לחולה להחזיק את התרופה בביתו גם לאחר שהבריא, וזאת על סמך דברי התוס' במסכת חולין (דף טו ע"א ד"ה כגון) שכתבו שכל חולה אף על פי שהבריא, מכל מקום הרגילות היא שחוזר לחוליו אחר כך, יעויין שם. וכך גם בענייננו נאמר כיוון שעל האיסור של בל יראה הוא לא עובר בדיינים, כי קנה אותו בהיתר, ורגילות הוא שהמחלה חוזרת, בכזה מקרה לא חייבו רבנן לשרוף, כי יתכן ויחזור להיות חולה ויזדקק לתרופה.

עוד דרך אמר מו"ז שליט"א, שיודיע הרופא לבעל ה'בית מרקחת' שהחולה הבריא, והוא ישלח בריונים שיקחו ממנו את התרופה בכח בניגוד לרצונו, ומנהל בית המרקחת לא חוטא כלל, כיוון שהוא זקוק לתרופה, מאחר ויתכן שיבואו אנשים חולים הזקוקים לתרופה, והבריונים לא יידעו שזה חמץ, והחולה עצמו לא יתן רשות כמובן וממילא לא עובר מאומה על שום איסור.

והטעם הוא, משום שאמנם החולה נהנה מהחמץ, אך הוא לא עשה מעשה בקום ועשה כדי ליהנות מהחמץ. והוכיח מו"ז שליט"א ממה שכתב המקור חיים (סימן תסו ס"ק ב), לגבי אדם שרואה את בהמתו אוכלת חמץ הפקר בפסח, שהדין הוא שאינו חייב לגרשה ולמנוע ממנה לאכול, שהרי כלל גדול הוא שהנאה הבאה לאדם מאליו, אם אינו מתכוון ליהנות אפילו באפשר לו למנוע את ההנאה, אינו מחוייב למנועה, כמבואר בפסחים (דף כו ע"א) אי אפשר ולא מכוון מותר.

ולכן גם בענייננו כך, החולה לא יעשה כלום, והרופא יאמר לבעל ה'בית-מרקחת שהחולה הבריא, וגם יאמר בשורה זו לחולה עצמו, ולא יפריע לבעל המרקחת ליטול את התרופה מעצמו, ואין כאן איסור כי לא החולה נותן את התרופות לבעל המרקחת, אלא הוא נוטלה מעצמו ופורע בכך את חובו של החולה^{סב}.

■ ציונים והערות ■

סב. ויעויין בחשוקי חמד עמ"ס פסחים (דף כב ע"ב עמוד רכח) שהאריך מו"ז שליט"א לדון לגבי הוראת הרב מטשעבין זצ"ל לגבי אחד שגרם לפריץ לגבות את חובו מיהודי שהשאיר חמץ רב בביתו בפסח.

נִיעַר חֻמֶּץ בַּעֲרֵב פֶּסַח עַל מַפֵּת חֲבִירוֹ §

שאלה:

שכן הגר בקומה עליונה, ניער את המפה שאוכל עליה כל השנה חמץ, והפירורים התפזרו על גבי הכביסה הנקייה של השכן בקומה התחתונה, בכביסה היה גם מפה שכובסה לקראת פסח, שיאכלו עליה בפסח מצות.

השכן התחתון רתח מכעס, ואמר שאשתו צדקנית והיא אינה יכולה לאכול על מפה מצות לאחר שהיא יודעת שהיו על המפה פירורי חמץ ולכן היא דורשת לשלוח את הבגד לניקוי יבש בשווי חמישים ש"ח, והשאלה היא האם יכול לדרוש מהשכן העליון דמי כביסה?

תשובה:

מו"ז שליט"א השיב לו שאמנם מן הדין, אם השכן התחתון ניער את המפה היא תהיה כשרה לפסח, משום שבעיניי לא רואים פירורי חמץ אחרי שניער את המפה.

אך אמר מו"ז, שקשה למצוא בת ישראל שתניח מצות על מפה זו גם לאחר הניעור, ולכן מסתבר שבדיני שמים השכן העליון חייב, וזאת משום שיש עליו תביעה מדוע לפני הניעור הוא לא בדק להיכן הוא משליך את הפירורים¹.

אך הוסיף מו"ז שליט"א שקיימת עצה למנוע מריבות ומחלוקות כגון אלו, והיא מה שכתב בספר 'אפיקי ים' (בסוף הספר) וז"ל: 'כלל גדול למי שרוצה לשמור פיו ולשונו באמת, שלא יבוא לידי מחלוקת לשון הרע ורכילות והלבנת פנים ועוד עוונות חמורות וכיו"ב, שיקנה לנפשו בכסף מדת הסבלנות להעביר על מידותיו תמיד, והיינו שיסכים בדעתו להוציא על מידה קדושה זו ג' וד' שקלים לשנה

■ ציונים והערות ■

סג. והוסיף הרה"ג ר' מנחם שטיבל שליט"א, שכעין זה מצאנו שנחלקו הקצות החושן (סימן שסג ס"ק ד) והנתיבות המשפט (סימן שמ ס"ק ד) והחזו"א לגבי אדם שהשחיר כותל של חבירו, אם הוא נחשב אדם המזיק, שהקצה"ח כתב שאינו נחשב אדם מזיק ואינו חייב לשלם לו, והנתיבות חולק שהוא חייב לשלם מדין אדם המזיק, וממילא אולי גם נידונו דומה למחלוקתם.

קמב _____ • שאל' זאבין

(ובעשיר לפי עושרו), כי על פי רוב בא למחלוקת ע"י דבר קטן שנדמה לו ברעיונותיו שפלוני נגע לו באיזה זהוב וכדומה, ואין אדם רואה חובה לעצמו, ומעמיד על קו הדין שלא לוותר כלל, וניצב כעמוד ברזל נגד חברו, וממילא בא לידי מחלוקת, וע"י הלבנת פנים מפסיד כל עולמו, ועלול לבוא לידי עניות. אבל אם יש לו כסף מיוחד לצורך שלום בית, לא יכעס, עכ"ל.

❧ חיפש חמץ ומצא אבידה ❧

שאלה:

מעשה שהיה לפני שנים רבות בליל בדיקת חמץ, דפק אדם בביתו של מו"ז שליט"א בבהילות רבה. מו"ז פתח לו את הדלת ושאלו מה רצונו, אותו יהודי השיב, שהוא היה באמצע בדיקת החמץ, וכשהוא סיים לבדוק את ביתו, הוא ירד לבדוק גם את רכבו. הוא בדק ביסודיות, הוא עבר מושב אחר מושב עם שואב אבק, ושואב את כל הלכלוך. תוך כדי שהוא עובר עם השואב מתחת למושב הרכב, הוא שומע צליל חריג. מסוקרן, הוא פתח את השואב לבדוק ממה נבע הצליל, נדהם לגלות שבין כל הלכלוך, שוכנת טבעת יהלום ענקית, בשווי מוערך של עשרות אלפי שקלים.

הוא הסביר למו"ז, שאת הרכב הזה הוא קנה יד שניה, וגם הוא יהודי שעושה הרבה חסד עם רכבו, ומסיע מדי יום הרבה אנשים שמבקשים ממנו שיסיע אותם לביתם, כך שכדי לגלות למי נאבד כזאת טבעת, ייקח לו הרבה מאד זמן.

כעת הוא שואל, מאחר והוא באמצע בדיקת חמץ, יש לו שני אפשרויות, או להמשיך בבדיקת החמץ ולאחר מכן לעסוק בהשבת הטבעת האבודה, או שמא יעצור כעת מבדיקת החמץ וימשיך לחפש למי נאבדה הטבעת. מה עדיף?

תשובה:

השיב מו"ז שליט"א שמעיקר הדין היה נראה שהוא צריך לגמור את בדיקת החמץ, ורק אחר כך לקיים את מצוות השבת אבידה, שהרי הוא עוסק במצוה ופטור מן המצוה.

אמנם דן מו"ז, מה יהא הדין באופן שעדיין לא התחיל לבדוק את החמץ, אלא רק יצא מבית הכנסת והיה בדרכו לביתו לעשות בדיקת חמץ, ומצא אבידה בדרך, יש לדון במה יעסוק תחילה, האם בהשבת אבידה או בבדיקת חמץ.

ואמר מו"ז שלכאורה יעסוק קודם בהשבת אבידה, ורק לאחר מכן ילך לבדוק את החמץ. וטעמו, שהרי מצוות 'השבת אבידה' היא מדאורייתא, ואילו בדיקת חמץ היא רק מדרבנן, שהרי מעיקר הדין מספיק לבטל את החמץ בליבו (וכמו

שמבואר במסכת פסחים דף ד ע"ב, ובמג"א סימן תלא פסק כן להלכה), לכן עדיף דאורייתא על פני דרבנן.

אך כשהציע מו"ז שליט"א את דבריו לפני חמיו מו"ז מרן הגר"ש אלישיב זצוק"ל, אמר שלדעתו ילך קודם לבדוק חמץ, ורק לאחר מכן ישיב את האבידה, וזאת משום שזמנה של בדיקת חמץ הוא 'אור' לארבעה עשר, וכמו שכתב הביאור הלכה (סימן תלא ס"ב ד"ה ולא יאכל) שזמן בדיקת החמץ הוא בתחילת הלילה, לא רק מדין 'זריזין מקדימין למצוות', אלא שזהו עיקר זמן המצוה. ולפי זה מצוות בדיקת חמץ נחשבת למצוה עוברת, והיא קודמת.

ובפרט שהרי בהשבת אבידה יש כלל 'שלך קודם לשל כל אדם', כלומר שאדם לא צריך להפסיד לעצמו בשביל שחברו לא יפסד, ולכן גם כאן אינו צריך להפסיד את עיקר הזמן של בדיקת חמץ בשביל להשיב את האבידה כמה שיותר מוקדם.

ובנידונינו שתוך כדי בדיקת רכבו מצא אבידה, הוסיף מו"ז שליט"א סברא חדשה, שיש חשש גדול שאם נאמר לו להמשיך בבדיקת חמץ ולא להשיב את האבידה כעת, הוא יבוא להורות היתר לעצמו ולהגיד שמן הסתם הבעלים התייאשו מזמן, והרי הרכב עבר כמה קונים ואיך נדע מי הוא המאבד האמיתי, והוא יאמר עוד לעצמו שיש לו מצווה של 'ושימח את אשתו' והוא ייתן לה את הטבעת... וממילא יש להתיר לו להפסיק באמצע הבדיקה ולברר למי נאבד על פי סימנים.

3 אמירת 'הרי את מקודשת' על ידי אחר כשהחתן מגמגם

שאלה:

מעשה בחתן אשר סבל מבעיית גמגום. אמנם, ביום יום הוא כמעט ולא היה מגמגם, אלא רק באופן קל מאוד. אבל בזמני לחץ הגמגום החריף מאוד, כך שכמעט ואי היה אפשר להבין מה הוא אומר.

כמה ימים לפני חתונתו, החתן היה טרוד מאוד, מאחר והוא ידע שברגע שיעמוד תחת החופה, וכולם יקשיבו לו כיצד אומר 'הרי את מקודשת לי', יפול עליו 'אימתא דציבורא' והוא ינסה ללחץ גדול ויתחיל לגמגם, והבושות יהיו נוראיות, הן מצד אשתו לעתיד והן מצד הוריה ושאר המוזמנים.

לאחר מחשבה מרובה עלה במוחו רעיון. כך, ביום החופה, כשהוא עמד לצד כלתו, וכולם הקשיבו שהוא אומר 'הרי את מקודשת לי', ראו שהחתן מוציא את המילים מפיו בקול ברור ויפה, ולא ראו זכר לגמגום שלו.

כולם שמחו, שהם חשבו שהנה בעיית החתן נפטרה, אך לאחר מכן פנה החתן למו"ז שליט"א, וסיפר לו דברים כהווייתם: 'האמת, שבעיית הגמגום ממשי לא נפתרה, אך בשביל להינצל מהבושות הנוראיות, ביקשתי מחברי (בעל קול דומה לשלי) שיחבר מיקרופון נוסף למערכת, וישב בקצה הרחבה, ובשעה שאני אצטרך לומר 'הרי את מקודשת לי', חברי יגיד ברמקול השני שנמצא אצלו הרי את מקודשת לי, ואני אעשה בשפתי כאילו אני הוא המדבר, וכך לא יהיה לי שום בושה'.

(מלבד הרב שסידר חופה וקידושין שהיה מעורב בסוד העניינים, והחבר שהכריז בקולו, לא ידע שום אדם מהפתרון הנ"ל).

וכעת יש להסתפק, האם קידושי החתן חלו או לא, שסוף כל סוף הוא לא אמר את הנוסח בקול רם, אלא חברו אמר במקומו. ובפרט שהכלה לא שמעה אותו אומר, אלא שמעה את החבר שדיבר ברמקול.

תשובה:

השיב מו"ז שליט"א, דנו הפוסקים לגבי אילם שאינו יכול לדבר, כיצד יקדש את אשתו, ויש כמה אפשרויות, הראשונה היא מה שכתב השלטי גיבורים (גיטין פרק

ז אות ו בשם הריא"ז) שירמז לאשתו שאין זה סתם נתינה אלא קידושין, שהרי כל מה שתקנו חכמים שהחתן צריך להגיד לכלתו 'הרי את מקודשת לי' הוא משום שלא יראה כסתם נתינה, אלא לשם קידושין (האפשרות השניה היא שיקדש אותה על ידי קידושי שטר, ואין צריך אמירה כי השטר עצמו מוכיח שזה לשם קידושין).

והוא הדין בעניננו, שאם החתן רימז לכלתו שהוא נותן לה את הטבעת לשם קידושין, אז גם אם היא לא שמעה את הנוסח מפיו, הקידושין חלים.

והוסיף מו"ז שליט"א שבדיעבד, גם אם החתן לא אמר לכלה כלום בשעת הקידושין, האשה מקודשת, וכמבואר בשו"ע (אבן העזר, סימן כז סעיף א) וז"ל: 'אם היה מדבר עמה תחילה על עסקי קידושין, ונתן לה אפילו בשתיקה, הוי הקידושין, והוא שעדיין עסוקין באותו עניין' עכ"ל.

וכתב בשו"ת דברי מלכיאל (ח"ג סימן קמו) שאין לך עוסק באותו עניין יותר מזה שהעמידום (את החתן והכלה) תחת החופה ובירכו ברכת אירוסין, ובוודאי הוי קידושין.

והדגיש מו"ז שליט"א שאמנם לכתחילה וודאי צריך לומר מפורש הרי את מקודשת לי, ושהעדים ישמעו, ולכן הדבר הטוב ביותר, שהחתן יגיד בפיו מפורש ולא רק יעשה תנועות בפיו ללא קול (והציבור ישמע את החבר, ומה שהחבר אומר לא מזיק כלל לקידושין, שהוא לא התכוון לקדשה והיא לא התכוונה להתקדש לו, ועוד שלא נתן לה כלום) פ"ד.

■ ציונים והערות ■

סד. ודן מו"ז שליט"א, מה יהיה באופן שהכלה שמה לב שהקול שאמר "הרי את מקודשת לי" אינו של חתנה, אלא קול אחר, ולא הבינה מי הוא המקדש ומיהו האומר את האמירה, כך שלא היה כאן כוונה מסודרת לקידושין, האם באמת יחולו הקידושין, שהרי לא הבינה מי בדיוק קידש ומי בדיוק אמר. והשיב מו"ז שליט"א ע"פ מה שאמרו חז"ל (גיטין דף עג ע"א) כל דמקדש אדעתא דרבנן מקדש, כלומר שמכיון שיש רב מסדר קידושין והוא הסכים לפתרון הנ"ל ופיקח על כך מבחינה הלכתית, ממילא גם החתן וגם הכלה כיוונו על דעתו, וקידשו על דעתו, והקידושין חלו בלי שום פקפוק.

חילול שבת, והכין מעות במקום חטאת, ומת

שאלה:

מעשה ביהודי שבשבת אחת פרצה שריפה בביתו. כידוע, בשו"ע (או"ח סימן שלד) כתוב פרטים רבים הנצרכים בשביל שיהיה מותר כיבוי שריפה בשבת, כגון רק אם השריפה יכולה להתפשט לבתי הגויים, או במוצב של פיקוח נפש וכו'. אך היהודי לא חשב פעמיים, ומיהר וכיבה את השריפה תיכף ומיד, למרות שעל פי הלכה לא היה מותר לכבותה.

לאחר מכן שאל את רבו האם נהג כהלכה, ורבו גער בו שעבר על מלאכה בשבת, שלא לצורך פיקוח נפש. ולכן אמר לו הרב דרכי כפרה, וציין לו לעיין ברמ"א (שם סעיף כו) שדן על כך במפורש, שצריך להתענות ארבעים יום וכו' ויתן כסף לצדקה במקום קרבן חטאת, ראה שם כל הפרטים.

ואכן היהודי לקח סכום גדול של כסף והכניסו למעטפה, ורשם עליה עבור קופת הצדקה, במקום קרבן חטאת שהוא חייב. אך הנה לדאבוננו למחרת עוד בטרם הספיק לתת את הכסף לצדקה, לקה בליבו ונפטר האב לבית עולמו.

ככלות השבעה, מצא בנו את המעטפה עם הכסף לצדקה במקום קרבן חטאת, וניגש עם המעטפה למו"ז שליט"א וביקש שינחה אותו מה מוטל עליו כעת לעשות.

תשובה:

השיב מו"ז שליט"א, שאת הכסף ודאי יתן לצדקה, ובכך יעשה עילוי נשמה לאב, שהכסף ילך לצדקה במקום קרבן חטאת, ויתכפר לאביו החטא שכיבה את השריפה שלא כדין.

אך הסתפק מו"ז שליט"א בספק מעניין, שהנה מצאנו במשנה ברורה (שם, ס"ק פ), וזה לשונו: '...וכתבו הספרים שמהנכון שיאמר פרשת חטאת, ויבין אופן הקרבתה. וכבר אמרו חז"ל (מנחות דף קי ע"א) כל העוסק בתורת חטאת כאילו הקריב חטאת', עכ"ל.

וצ"ע בנידון דנן, שהבן נותן את הצדקה שהכין אביו ז"ל, האם יאמר פרשת חטאת כמו שכתב המשנ"ב, או שמא מאחר ואביו הוא זה שחטא, ואביו חייב להביא

קרבן חטאת והכסף הוא במקום החטאת, ויש דין שקרבן חטאת שמתו בעליה לא מקריבים אותה (עי' תמורה דף כא ע"ב, ומעילה דף י ע"ב), וכך גם בענינו, איך יקרא הבן פרשת חטאת, הרי זה מצב של 'חטאת שמתו בעליה', שאי אפשר להקריבה.

3 הרך הנימול הגיע לבדו לבית הכנסת, האם פוטר מתחנון? §

שאלה:

מעשה שהיה באשה שהגיעה עם תינוק לבית הכנסת, ובקשה להודיע לציבור, שהיום לא אומרים תחנון. כששאלו אותה מדוע, הסבירה, שהיום הברית של בנה התינוק, ומכיוון שכך לא אומרים תחנון. וכששאלו אותה היכן אבי הבן, אמרה שבעלה נפטר לפני כמה חודשים.

שאלו את מו"ז שליט"א, האם כשאבי הבן לא נמצא, וכן לא המוהל והסנדק, אלא רק הרך הנימול בעצמו, האם הוא פוטר מאמירת תחנון או לא?

תשובה:

כתוב בתורה (שמות ד, כה) 'ותקח צפורה צור ותכרות את ערלת בנה ותגע לרגליו ותאמר כי חתן דמים אתה לי', ודרשו חז"ל במסכת נדרים (דף לב ע"א): 'ויהי בדרך במלון, רשב"ג אומר לא למשה רבינו בקש שטן להרוג, אלא לאותו תינוק שנאמר 'כי חתן דמים אתה לי', צא וראה מי קרוי חתן? הוי אומר זה התינוק'. ופירש הרא"ש הוי אומר זה התינוק, שמחתנין אותו במצוה ראשונה.

ובשיטה מקובצת שם כתב שהתינוק קרוי חתן, שנתחתן בקב"ה על ידי הברית, ובשם הרא"ם הוסיף שעל שנתחתן שהקב"ה נקרא חתן, על דין ואירשתין לי, יעו"ש.

ויעוין בשל"ה (יומא אות קסג) שכתב ש'מצוה' הוא מלשון צוותא, אם כן כמו שבחיתון נעשה צוותא בין החתן והכלה, אף במצוה הראשונה שעושין נעשה חיתון וצוותא וקירוב בין ישראל והקב"ה.

ויעוין עוד בספר השורשים לרד"ק (ערך חתן) שביאר שיעקר מילת חתן, הוא ענין התחדשות השמחה, שכן מצינו שאף תינוק ביום הימולו נקרא חתן כמו שנאמר כי חתן דמים אתה לי, יעו"ש. [וראה עוד במשנה במסכת נדה (פ"ה מ"ג) 'הרי הוא לכל קרוביו כחתן שלם'].

ולפי כל המקורות שהבאנו, אמר מו"ז שליט"א שמכיון שהתינוק עצמו קרוי 'חתן', ממילא לכאורה לא צריך שהאב דווקא יהיה, אלא מספיק שהתינוק יהיה נוכח שם, שהרי נקרא 'חתן', וגם הוא פוטר את הציבור מתחונן ס"ה.

■ ציונים והערות ■

סה. והעיר גיסי הרב חיים מלין שליט"א מדברי המשנה ברורה (סימן קלא ס"ק כב) שכתב מי נקראים בעלי ברית, וזה לשונו: "ונקראין בעלי ברית אבי הבן, והסנדק, והמוהל. ולא המוציא והמביא התינוק", עכ"ל. ולכא' מכך שלא הזכיר המשנ"ב שהתינוק עצמו נקרא בעל ברית – משמע דלא חשיב בעל ברית, ולא פוטר מתחונן, ומאידך מדכתב שהמוציא והמביא לא חשיבי ולא הזכיר שם תינוק – משמע דלא התייחס לזה כלל, וכנראה כיון דאורחא דמילתא שעם התינוק נמצא אביו – לכן לא דיבר בזה המ"ב להדיא, ואין ראייה מה יסבור המ"ב באופן שנמצא רק התינוק בלא אביו. אך העיר עוד, דהנה במשנ"ב שם (ס"ק כה) אולי יש משמעות שגם התינוק לבד פוטר, דהנה שם כתב הרמ"א דהא דאין אומרים תחונן ביום המילה הוא דווקא בשחרית שמלין אז את התינוק, אבל במנחה – גם אם מתפללים עם התינוק הנימול אומרים תחונן (ודלא כחתן שא"א תחונן כל היום). וכתב ע"ז המשנ"ב שם שדעת המהרש"ל והב"ח והט"ז דכשמתפללים עם התינוק במנחה – גם אין אומרים תחונן. והוסיף ע"ז: 'ובא"ר הכריע דאם מתפללין מנחה בבית התינוק קודם הסעודה או באמצע הסעודה – א"א תחונן, אבל לאחר בהמ"ז אומרים תחונן, וכ"כ בדה"ח. וכתב הח"א דכל זה כשמתפללין אצל התינוק, אבל כשמתפללין בבית אחר אע"פ שהבעל ברית שם אומרים תחונן אפי' קודם הסעודה וכו', עכ"ל. א"כ מדקדוק לשונו נמצא שגם התינוק לבד פוטר מתחונן, ודו"ק. והביא גיסי הרב חיים מלין שליט"א שהגאון רבי מרדכי בונם זילברברג שליט"א (מרא דאתרא דשיכון ה', ב"ב) כתב לו פעם בתוך מכתבו, ששאל את מרן שר התורה הגר"ח קניבסקי זצוק"ל שאלה זו, האם הנימול עצמו נחשב כבעל הברית ופוטר מתחונן, וכגון תינוק לפני המילה הנמצא בביהכנ"ס לפני המילה בלא אביו. והשיב דפוטר שהרי בו נעשה הברית ויו"ט שלו הוא. אולם הוסיף הגרמ"ב ששמע ממורו ורבו מו"ז שליט"א שיש מקום לדון ולצדד, שהתינוק לבד אינו פוטר, כי הוא רק ההיכי תימצי והחפצא של המצווה, אבל אין היו"ט שלו רק של אביו ובעלי הברית. אמנם למעשה הורה מו"ז שליט"א שגם התינוק לבד פוטר, כי הוא נקרא 'חתן דמים'. ולמעשה מו"ז שליט"א דן בחשוקי חמד עמ"ס יבמות (דף לט ע"ב) האם פדיון הבן פוטר מתחונן, שדעת מרן הגרש"ז אויערבאך זצ"ל (הליכות שלמה פ"א ס"ט) שאין אומרים תחונן כשיש פדיון הבן, וביאר שם מרן הגר"ח קניבסקי זצ"ל את דבריו, ששמחים עם התינוק שזכה להפדות כדת וכדין (ולא משום שהאב קיים את מצוותו). ואולי גם כאן נאמר כך, ששמחים עם התינוק שזוכה שמלים אותו מהערלה, כדת וכדין. ואחי הרב משה זילברשטיין שליט"א

אבי הבן שנכנס לביהכ"נ ואינו מתפלל שם, האם פוטר מתחנון?

שאלה:

מעשה שהיה אצל מו"ז מרן פוסק הדור הגרי"ש אלישיב זצוק"ל, שבאחד הימים הגיע אל בית מדרשו אדם, שבאותו יום עתיד היה להכניס את בנו בבריתו של אברהם אבינו.

הברית לא היתה אמורה להערך בבית מדרשו של מרן הגרי"ש זצ"ל, אלא באולם סמוך, ואבי הבן הגיע לבית המדרש כדי לנצל את הזמן ללימוד התורה.

בינתיים, בשעה שאותו אבי הבן למד, התפללו שם אנשים שחרית, וכשהם הגיעו לתחנון, התעוררה שאלה, האם אבי הבן שנמצא במקום פוטר מתחנון, או שמאחר ולמעשה בעל הברית לא משתתף בתפילה, אלא כ'אורח' בלבד, ולכן אינו פוטר מתחנון.

שאלה:

הביא מו"ז שליט"א שמו"ז מרן הגרי"ש אלישיב זצ"ל הכריע, שמכיוון שאותו יהודי לא 'קשור' אל מתפללי בית הכנסת, לכן הוא לא פוטר, שהרי הוא רק לומד שם ואינו שייך אליהם.

אמנם אם אותו יהודי, משלים להם את המניין (כגון שעונה עמם קדיש וכיו"ב), אז הוא פוטר את הציבור מתחנון, למרות שאינו מתפלל עמם את כל התפילה, כיון שסוף כל סוף הוא חלק מהמניין

■ ציונים והערות ■

העיר שלכאורה כלה המתפללת בעזרת נשים לא פוטרת את הקהל מתחנון, משום שאינה מצטרפת למנין בכלל, ואינה שייכת לגוף המניין (ואכן מצאתי בשו"ת שבט הלוי ח"ה סימן יב שכתב שכלה הנמצאת בביהכ"נ בעזרת נשים, אינה פוטרת את הקהל, משום שאינה מצטרפת איתם, יעו"ש. וע"ע שבט הלוי ח"ח סימן כד אות ב), וכך יש מקום לדון שתינוק אינו יפטר את הקהל מתחנון, כי אינו מצטרף למניין עשרה, וצ"ע.

3 האם עזרת נשים נפטרת מתחנון, בגלל המניין המרכזי 3

שאלה:

ניגש בחור למו"ז שליט"א ושאל כך: התפללתי שחרית באחד מימות החול בבית כנסת בעזרת נשים, שהיא בקומה העליונה. כאשר מתחת בבית הכנסת המרכזי התקיים גם כן מנין שחרית ברוב עם, שהתחיל מעט לפנינו.

והנה, כאשר היינו לאחר ברכת כהנים של חזרת הש"ץ, שמענו שהגבאי במניין למטה מכריז שיש כאן חתן ולכן לא אומרים 'תחנון'. והסתפקנו, האם גם אנחנו שמתפללים בעזרת הנשים, לא נאמר תחנון, מכיון שסוף סוף זה בית כנסת אחד, ואנחנו גם לוקחים ספר תורה מארון הקודש למטה, ממילא החתן שם פטור גם אותנו.

או שמא מאחר ואלו שני מניינים שונים, אין החתן למטה פוטר את הציבור שמתפלל למעלה בעזרת נשים?

שאלה:

הראה מו"ז שליט"א את הרמ"א (או"ח סימן קלא סעיף ב), יש אומרים דאין נפילת אפים אלא במקום שיש ארון וס"ת בתוכו, אבל בלא זה אומרים תחינה בלא כיסוי פנים, וכן נוהגים, וחצר בית הכנסת הפתוח לבית הכנסת... אומרים תחינה בנפילת אפים.

וכתב המגן אברהם (ס"ק ז) שהוא הדין כשמתפללים בעזרת נשים, אף על פי שאין שם ספר תורה, אומרים שם תחנון. ועל פי זה כתב במגן גיבורים (ס"ק יד) והובא במשנ"ב (ס"ק כד) שאם יש ברית מילה בבית הכנסת, המתפללים בעזרת נשים אין אומרים תחנון, כיון שנגררין אחרי בית הכנסת כשאין שם ארון ותיבה, אם כן כשם שבביהכ"נ אין אומרים גם הם אין אומרים.

וא"כ הורה לו מו"ז שליט"א שפשוט וברור שאם המנין למעלה לוקח ספר תורה מלמטה, אז הם נגררים אחריהם, ומאחר ושם היה חתן ולא אמרו תחנון, אז גם בעזרת נשים לא יאמרו תחנון.

אך הוסיף מו"ז שליט"א שיש מקום לדון ולהסתפק, מתי שיש מנין שחרית בשעת הנץ בבית המדרש הגדול, ויש מנין שני בעזרת נשים, ובראש חודש שהתפילה

יותר ארוכה, המנין השני בעזרת נשים מתחיל כאשר המניין הראשון עדיין באמצע התפילה.

ויש להסתפק, בראש חודש כשהמנין השני בעזרת נשים הגיע בחזרת הש"ץ של שחרית לרצה, ולא היו שם כהנים, ולכן היה הש"ץ צריך לומר 'אלוקינו ואלוקי אבותינו', ואז אחד המתפללים הבחין שהמנין הראשון בבית המדרש למטה נמצאים בדיוק ב"רצה" של תפילת מוסף, והציע לפתוח את החלונות של עזרת נשים, וכך המתפללים במנין העזרת נשים ישמעו ברכות כהנים מהמנין הראשון שמברכים את הקהל בתפילת מוסף, והש"ץ במנין השני לא יאמר או"א, אלא יצאו ידי חובת הברכה מהמנין הראשון.

והשאלה היא, האם זה נכון לעשות כן. צדדי הספק, מאחר ומדובר בשני מנינים נפרדים שאין קשר בין אחד לשני, לכן אין ברכת הכהנים פוטרת את המנין השני, וזה כאילו שאין כהנים, או שמא, כיון שבכל זאת בדרך כלל עזרת נשים היא חלק מהמנין הכללי, כשיש נשים הם יוצאות ידי ברכת כהנים מהמנין, ורק עכשיו שסגרו חלונות זה הפך למנין שני, אולי הם יכולים להצטרף לכל הפחות רק לברכת כהנים למנין הראשון?

והשיב מו"ז שליט"א, שאולי כמו שמצאנו לגבי תחנון, שאלו שמתפללים בעזרת נשים נגזרים אחרי בית הכנסת, כשאין שם ארון ותיבה, הוא הדין לענין ברכת כהנים אפשר לומר שהמנין של עזרת נשים נגרר אחר המנין של בית הכנסת, ואפשר לצאת ידי חובת ברכת כהנים משם.

ואף ששם מתפללים מוסף, ובמנין של עזרת נשים שחרית, מכל מקום תפילת מוסף היא המשך של שחרית ואינה תפילה חדשה, וראיה לכך, מהמבואר במשנה ברורה (סימן צ"ק ל) שאם מתפלל מוסף בבית הכנסת בשעה שהצבור מתפלל שחרית מיקרי תפלת הצבור.

עוד ראיה הביא מו"ז שליט"א שכתב בשו"ע (או"ח סימן קכו סעיף ג) שאם בחזרת הש"ץ של שחרית שכח ולא הזכיר יעלה ויבא עד שהשלים תפלתו, אין מחזירין אותו, מפני טורח הצבור, שהרי תפלת המוספין לפניו שהוא מזכיר בה ראש חודש.

ומוכח שתפילת מוסף היא המשך של שחרית, ואם כן אולי הוא הדין לגבי ברכת כהנים, שהמנין של העזרת נשים יכולים להגרר באמצע תפילתם למנין של בנית כנסת ולצאת מהם מצות ברכת כהנים.

אמנם שאל מו"ז שליט"א את גיסו מרן הגר"ח קניבסקי זצוק"ל, ולא היה נוח ליה בזה, ואמר שלמעשה כאן במנין אין כהנים, והדין הוא שהש"ץ צריך לומר או"א, ואין להתחכם על הדין הפשוט^ט.

■ ציונים והערות ■

טו. וכן כתב מרן הגר"ח קניבסקי זצ"ל (בתשובות בסו"ס אשי ישראל, תשובה רכו) דגם כשמתפללים בעזרת נשים נגררים אחר ביהכ"נ. אך השיב שם (תשובה רכה) דאם עושין הברית בעזר"נ, אז המנין של ביהכ"נ המרכזי אומרים תחנון, דהם לא נגררים בתר המנין הטפל, וע"ע בס' מאיר עוז (ח"ה עמ' לט). וגיסו הרב חיים מלין שליט"א אמר לי שמרן הגר"ח זצ"ל הורה בביהכ"נ 'לדרמן' שכל ה'בית שני' הסמוכים פטורים מתחנון, כי לוקחים משם ספר תורה, אבל בקומה שניה שיש להם ארון קודש נפרד ולוקחים משם ס"ת – לא נפטרים מתחנון, משום שזה כמו כשני בתי כנסיות נפרדים.

3 כשצריך להשחית פאת זקן, מה יקח – אשה, קטן, או גוי 3

שאלה:

הגאון רבי דוב מאיר אייזנשטיין זצ"ל, מחכמי ירושלים (בעל ה'נטעי אדם'), נתגלה אצלו גידול בסנטר באיזור הזקן. לצורך הניתוח - שהיה בו משום פיקוח נפש – הוצרך על פי דברי הרופאים לגלח חלק מהזקן בתער דווקא (שכן במשחה לא התאפשר כי זה מזהם את המקום, ואמצעים אחרים לגילוח לא משאירים את המקום נקי לחלוטין משערות).

והסתפק ממי לבקש שיגלח לו, וכדרכו בדקדוק ההלכה בירר לעצמו את הסוגיא היטב, והסתפק בין שלושת האפשרויות הבאות:

- א. אשה, שאינה חייבת בהקפת עצמה.
- ב. קטן, שאינו חייב במצוות, כי אם מדין חינוך.
- ג. גוי, שאינו מצווה על כלום.

שאלה:

סיפר מו"ז שליט"א, שהרב אייזנשטיין זצ"ל התלבט בעניין, ועלה לשטוח את ספקו בפני מו"ז מרן הגרי"ש אלישיב זצוק"ל. מרן זצ"ל שמע את שאלתו, והשיב תשובה מפתיעה: תעשה זאת על ידי ישראל גדול וירא שמים'. כשראה מרן הגרי"ש שהרב אייזנשטיין מתפלא על התשובה, ביאר את דבריו: 'כי יהודי יר"ש ידע לדקדק כמה שערות צריך להוריד לרפואתו, ולא יותר'...

ואמר מו"ז שליט"א, נראה שהטעם של חמיו זצ"ל הוא, משום שהגילוח מותר כיון שהוא פיקוח נפש, ואמנם זה רק דחויה ולא הותרה (ולכן היה צד שעדיף לקחת גוי או קטן, כדי למעט באיסור). אך בכל זאת עדיף הישראל, משום שהישראל יודע את חומרת האיסור ולכן ימעט באיסורים וידקדק בדיוק כמה שערות להוריד, מה שאין כן קטן וגוי שאמנם אצלם האיסור קטן יותר, אבל שחש שהם יורידו יותר ממה שנצרך לרפואתו, נמצא שעל ידם נעשתה עבירה רחבה יותר, ויעבור הניקף על איסורים מיותרים, כיוון שהאיסור הוא בין המקיף ובין הניקף.

3 הסבתא של הכלה טוענת שסב החתן היה בעלה לפני השואה

שאלה:

מעשה שהיה בבחור ובחורה שהתארסו בשעה טובה ומוצלחת. הורי החתן וכן הורי הכלה, היו דור שני להורים ניצולי שואה. ביום האירוסין, נפגשו כל בני המשפחה של שני הצדדים, כדי לחגוג את הקמתו של עוד בית נאמן בישראל.

שיא השמחה היה, כאשר הסבים והסבתות הגיעו, געתה ההתרגשות עשרת מונים. והנה כאשר דיברו ביניהם הסבים והסבתות על מוצאם ומקורם, התברר שסבתו של החתן וסביו של הכלה הגיעו מאותה עיר בליטא, ושניהם היו באותה מחנה מוות. כמו כן התברר להם לפי מספר הכתובת הקעקע שעל ידם, שהם הגיעו למחנה מוות באותו יום, וכך התחילו להיכנס לפרטים דקים יותר, עד שלפתע סבתו של החתן התבוננה בפניו של סב הכלה... באותו רגע נפלטה צווחה מפיה, והיא צנחה מעולפת!

כשהתעוררה מהעילפונה, כך היא סיפרה: כמה ימים לפני שהיטלר ימ"ש כבש את העיירה שהתגוררתי בה, התחתנתי בשעה טובה ומוצלחת עם בעלי הראשון. לאחר כמה ימים, במקום השמחה שהייתה אמורה להיות עקב חתונתם, החלה במקום זה דאגה גדולה.

באותו הזמן נכנסו הנאצים ימ"ש לעיירה, ולא עברו מספר שעות עד שכל העיירה נכבשה. בעלה – החתן – יחד עם כל הגברים בעיירה נשלחו למחנות העבודה, ואילו הנשים והילדים, מיעוט החסונות והחזקות נשלחו גם הם למחנות העבודה, ורובן נשלחו למחנות ההשמדה הי"ד.

היא בניסים נשלחה למחנות העבודה, וזכתה להינצל ולהישאר בחיים. לאחר המלחמה, היא לא פסקה מלחפש אחר בעלה, אך למרבה הצער, נעלמו עקבותיו, ושום אדם לא ידע להגיד האם נותר בחיים או שמא לא...

כשהיא פנתה לבית הדין, התירו לה הדיינים להינשא מחדש, לאחר שקבעו שבעלה נהרג במלחמה. והיא אכן התחתנה מחדש, וזכתה להקים דורות ישרים מבורכים.

והנה לתדהמתה, כשהיא הגיעה לשמחת האירוסין, לאחר בירור מעמיק עם סב הכלה, לגודל חרדתה היא מגלה שהסבא של הכלה הוא לא פחות ולא יותר

מאשר בעלה לשעבר!

סב הכלה ששמע את הסיפור, הגיב, שיכול להיות שמה שסיפרה הסבתא אמת, אך הוא אינו יכול להגיד במדויק, ובמיוחד שאין עדים שזוכרים אותם נשואים מלפני השואה.

כעת נשאלת השאלה, האם כל משפחת החתן דינם כממזרים, והאם יש מקום לבטל את השידוך?

תשובה:

מו"ז שליט"א הציע שאלה זו לפניו חמיו מו"ז מרן הגרי"ש אלישיב זצוק"ל, אשר פסק שאם הבנים של הסבתא מאמינים לה בתוך ליבם, וברור להם שהיא דוברת אמת, אם כן הרי הם ממזרים, ואף על פי שאין עדים על כך הרי הם אסורים לבוא בקהל. אך אם הם לא מאמינים לה, וחושבים שהיא מבולבלת וכבר מדמיינת דברים מרוב זקנה, מותר להם להינשא.

והסתפק מו"ז שליט"א לפי דברי הגרי"ש אלישיב, מה הדין כאשר חלק מאמינים וחלק לא, וכגון שהאמא של הכלה מאמינה לסבתא, אולם הכלה עצמה (שהיא נינה של הסבתא) אינה מאמינה, האם אפשר לומר שלאמא יש חשש ממזרות ואסור לה לבא בקהל, והכלה מותרת?

והשיב מו"ז שליט"א, שאם הבת מאמינה לאמה, אך הכלה לא מאמינה, וחושבת שמא היא לא כל כך צלולה בדעתה, ובפרט שזכרונות השואה כעת עולות וצפות לנגד הסבתא רבה, ולפעמים הדמיון והמציאות מתערבבים, מותר יהיה לנינה להחזיק עצמה בחזקת כשרות, כיון שעכשיו יש לה כבר חזקת כשרות מכח עצמה, והאמא נאמנת לפסול רק את עצמה, ולא את בתה.

עוד יש להסתפק כאשר אחד מהצאצאים מאמין לסבתא, ואחת לא מאמינה האם מותר להם להינשא זה לזו. ולכאורה מותר כי למאמין שניהם ממזרים, וללא מאמין שניהם כשרים, וצ"ע.

ג. לגלות את המזיק על ידי פתק שנכתב בשבת ג.

שאלה:

מעשה ביהודי בשם ראובן, בעל מפעל גדול בגבעתיים. העסק היה פועל כל השבוע עד יום חמישי, וביום חמישי היה נסגר עד לשבוע הבא ביום ראשון.

באחד מימי ראשון, הגיע ראובן אל המפעל, והנה הוא רואה, שאחד מרכבי המפעל מרוסק כולו. ראובן ניגש בתדהמה אל הרכב, מנסה להבין מי פגע ברכבו.

והנה הוא רואה פתק שמוצמד אל הרכב המרוסק, וכך היה כתוב בפתק: "לכבוד בעל הרכב. אני הייתי כאן היום בשבת, וראיתי מי הזיק לרכבך, ליצירת קשר על מנת שאבוא להעיד בבית המשפט לטובתך, התקשר אלי למספר - - -".

היהודי לא ידע מה לעשות, מצד אחד מונח לפניו את כל הפרטים שיוכלו להוביל אותו אל המזיק. אך מצד שני, הפתק הזה נכתב בעיצומה של השבת, ואין יוכל להשתמש בדבר שנכתב תוך כדי איסור חמור של חילול שבת, והרי אסור ליהנות ממעשה שנעשה על ידי חילול שבת.

תשובה:

השיב מו"ז שליט"א שלכאורה אין איסור, שהרי לגבי מעשה שבת פסק השו"ע (או"ח סימן שיח סעיף א) שאם אדם בישל מאכל בשבת, לאחרים מותר לאכול במוצאי שבת מיד (בין בשוגג, ובין במזיד). ואם כן בשאלתנו, ההנאה מכתובת הפתק היא רק ביום חול לאחר השבת, ואין חשש. ואמנם המלאכה נעשתה עבור בעל הרכב, מכל מקום מותר, משום שהמשנה ברורה פוסק (שם ס"ק ה) שגם מי שהתבשלה הקדירה בשבילו, מותר לו ליהנות ממנה במוצאי שבת.

והוסיף מו"ז שליט"א סברא נוספת, שמעשה שבת שנאסר בשבת, זה רק בהנאה מעצם האיסור, כגון, מי שמבשל בשבת שהדין הוא שאסור לו לאכול, כי הוא נהנה מעצם האיסור. מה שאין כן בשאלתנו, ראובן לא נהנה מעצם מעשה שבת, כיון שכל מה שהוא נהנה מהפתק, זה רק משום שהוא הגורם להביא לו את הכסף, וזה לא מצינו שנאסר בשבת.

והוסיף מו"ז שליט"א, שהרי אותו נהג שעשה את התאונה, הוא כנראה 'פרא אדם' ויכול להזיק ולסכן אנשים רבים, ולכן גם אם היה חשש של 'מעשה שבת'

בכל אופן יהיה מותר לכאורה להשתמש בפתק זה, כדי לעצור את הנהג ולמנוע ממנו נזקים עתידיים.

אכן אמר מו"ז שליט"א, שאולי יש כאן את דין 'קם ליה בדרכה מיניה', וכמו השורף גדיש של חבירו בשבת, שחייב מיתה על הבערת האש, ופטור מלשלם את הנזק, כמבואר במסכת בבא קמא (דף לד ע"א). ואם כן מאחר ואותו מזיק חילל שבת בנסיעתו ברכב, ולכן יהיה פטור על הנזק הממוני שעשה באותו הזמן.

והנה, פנה מו"ז שליט"א לאותו יהודי בעל המפעל, וביקשו שיברר על פי הפתק מי הוא המזיק, ויפנה אליו, ויברר אצלו מה בדיוק אירע. ואכן, כשאותו יהודי התקשר אל המזיק, התברר, כי רעייתו כרעה ללדת, והוא נסע במהירות לבית החולים, ומתוך בהלה וחפזון הזיק לרכב.

לפי תגלית זו יוצא, שהנהג המזיק כלל לא חילל שבת בנסיעתו, אלא עסק במצוות הצלת נפשות, וממילא כן יתחייב לשלם עבור הנזק, שכן אין לו את הפטור של 'קם ליה בדרכה מיניה'.

אך אמר מו"ז שליט"א שיתכן והמזיק פטור מלשלם, משום שחכמים תיקנו שמי שהציל את חבירו ותוך כדי הזיק, הוא פטור מלשלם, שאילו היה חייב הוא ימנע בעתיד מלהציל שוב, כמבואר במסכת בבא קמא (דף ק"ז ע"ב), וכן מי שרץ בערב שבת בבין השמשות והזיק, פטור, שכן הוא רץ ברשות, להכין לכבוד שבת קודש, כמבואר במסכת בבא קמא (דף לב ע"א). ואם כן גם בשאלתנו, המזיק יהיה פטור, שהרי נאלץ לנסוע במהירות מפני פיקוח נפש, ונחשב לרץ ברשות.

אולם למעשה מו"ז שליט"א חייב את הנהג המזיק לשלם, משום שאמנם מי שרץ להציל פטור, אך כל זה כשהדבר נעשה בדרך מקובלת ונורמלית, אבל מי שנוהג בפרעות ובחוסר זהירות, באופן שרק בדרך נס לא גרם להריגת נפשות, אינו נחשב לרץ ברשות, וחייב לשלם.

3 מי קודם, האוכל לחם או היוצא מבית הכסא 3

שאלה:

בית שיש בו רק ברז מים אחד, ובאו שני אנשים, אחד צריך ליטול ידיו לאחר שיצא מבית הכסא, והשני צריך ליטול ידיו בשביל לאכול לחם. והסתפקו מי קודם לנטילה?

תשובה:

לכאורה אותו אדם שרוצה ליטול ידיו ללחם יטול קודם, מפני שהוא מקיים בנטילה מצוה מדברי סופרים, וגם שהוא מברך 'על נטילת ידיים'. משא"כ מי שהיה בבית הכסא לא מברך ברכת המצוות על עצם הנטילה, רק ברכת 'אשר יצר' כהודאה להקב"ה על יצירת גופו.

אך אמר מו"ז שליט"א שמסתבר שהיוצא מבית הכסא קודם, משום שהסרת הטומאה קודמת, כי אסור להתמהמה ולהשאיר את הטומאה על ידיו ולכן אצלו נקיות הידיים דחופה, משא"כ הנוטל ידיו לסעודה יכול להתמהמה ולחכות מעט.

אמנם כל זה כאשר שניהם באו בבית אחת לברז, אבל אם אותו אחד שרוצה לאכול לחם בא לפניו, וכבר שפך מים לנטילה הרי הוא קודם, כיון שתפס ראשון את תורו. וגם יש בזה זלזול במצווה אם במקום ליטול ידיו ולברך, ימסור את המים לאחר.

ואמר מו"ז שליט"א בשם גיסו מרן הגר"ח קניבסקי זצ"ל, שפעם אחת היה מעשה עם הגה"צ רבי דוד פרנקל זצ"ל שישן בביתו של מרן החזון איש זצ"ל, והחזון איש ביקשו שיוציא לו את הנעליים מתחת למיטה, ונתן לו מקל, והסביר שמאחר והנוגע בנעליו צריך ליטול ידיו, לכן ראוי להימנע מנגיעה מיותרת בנעליים, אלא להרים את הנעליים עם מקל.

וממילא כמו שראוי להימנע מנגיעה מיותרת בנעליים, כך צריך להזדרז ולהסיר את הטומאה מידי, כשיצא מבית הכסא¹.

■ ציונים והערות ■

סז. ולכאורה סברת החזו"א צריכה ביאור, שהרי המשנ"ב (סימן ד ס"ק מא) כתב, שהנוגע במנעליו צריך ליטול ידיו, לא משום רוח רעה, אלא רק משום נקיות, והוסיף המשנ"ב שלכן

והוסיף מו"ז שליט"א לדון, באופן שיש גם כיור בתוך בית הכסא, ויש אפשרות ליטול ידיים שם. אז אולי באופן כזה, נאמר לו שיטול ידיו בתוך בית הכסא ושם יסיר את הטומאה, ואילו בכיור בחוץ נקדים את ההוא שרוצה ליטול ידיו לסעודה.

אך אמר מו"ז שליט"א שליטול ידיים בתוך הכסא זה רק בדיעבד [עיין שו"ת אור לציון (ח"א או"ח סימן א) שסובר שמותר מעיקר הדין ליטול ידיים שבחדרי האמבטיה ובית הכסא של זמננו], ולכתחילה צריכים ליטול מחוץ לבית הכסא, ולכן מי שיוצא מבית הכסא קודם, כי הוא מסיר את הטומאה ממנו.

■ ציונים והערות ■

אין צריך ליטול את ידיו תיכף. ואם כן מדוע החזו"א הורה שראוי להמנע מלגעת בנעל, והרי יש רשות לכל אדם לטנף את ידיו ולאחר מכן לוייטול ידיו. וצריך לומר שהחזו"א נקט כהלבוש (שם) שהנוגע בנעליו צריך ליטול את ידיו משום רוח רעה, ולכן הורה שראוי להימנע מנגיעה בנעל, שכן מביא על עצמו לחינם רוח רעה. [ולפי"ז מובן שהגר"ח זצ"ל שהוא זה שהביא את החזו"א הנ"ל שראוי להמנע מנגיעה בנעל, והוא לשיטתו, וכמו שהשיב לגיסי הרה"ג חיים מלין שליט"א בשו"ת שיח חיים (עמוד רפ"ח) שגם אדם שמודד נעלים בחנות והנעליים חדשות ממש בכל זאת אם נגע בהם צריך ליטול ידיו, וביאור הדבר שאמנם הנעל נקיה ואין כאן שום לכלוך בכ"ז רוח רעה יש.

3 התחייב תשלום על הצלה, והתברר שהמציל הוא האב 3

שאלה:

מעשה בתייר אמריקאי עשיר, שהגיע לטיול בארץ ישראל. התייר באחד מביקוריו נסע אל טבריה כדי לרחוץ בים כינרת. והנה כאשר הגיע לחוף הים, הוא שומע צעקות לעזרה.

הוא רואה שבמעמקי הכינרת, בין הגלים ישנה מערבולת גדולה, ובתוכה ילד שמנופף בידיו, וצועק בשארית כוחותיו שיבואו לעזור לו, כי הוא עומד לטבוע.

על החוף לא היו הרבה אנשים באותה שעה, ואלו שכן נכחו במקום, לא היה להם די אומץ כדי להיכנס אל המערבולת ולהציל את הילד הטובע.

העשיר שחרד מפני טביעתו של הילד, הרים את קולו וצעק: 'מי שיאזור אומץ ויכנס אל המים ויציל את הילד, יקבל ממני עשרת אלפים דולרים!'

אחד האנשים שהיו שם, לא חשב הרבה, פשט את חולצתו וקפץ אל המים, ולאחר מאמצים מרובים הצליח לתפוס את הילד, ובשארית כוחותיו האחרונים, הצליח להגיע אל החוף יחד עם הילד, תוך שהוא צונח מעולף על החוף.

כשהתעורר ובחן את הילד שזה עתה הציל, כמעט והתעלף שוב... הילד שהוא הציל, היה הבן שלו!

כעת פונה המציל – אבי הבן – אל העשיר ומזכיר לו שהוא הבטיח למי שמציל עשרת אלפים דולר...

אך העשיר לא הופתע, וטען כנגדו שהוא הבטיח לאדם זר שיציל את הילד, אבל כאן שהתברר שהצלת את הבן שלך, ואילו היית יודע מראש שזהו בן שטובע בים, היית קופץ לים ללא הכסף שהבטחת...

תשובה:

נחלקו הפוסקים לגבי אדם ששכר את חברו לעשות מצוה שהוא בכל מקרה חייב בה, וכגון אדם שאמר לחתנו העשיר "תלמד את בןך תורה, ואני אשלם לך", שפסק הרמ"א (חו"מ סימן פא ס"א) שהוא פטור מלשלם, כיון שהחתן עשיר ובכל מקרה חייב ללמד את בנו תורה, ולכן יכול לומר משטה הייתי בך.

הקצות החושן כתב (ס"ק ד) שכל דברי הרמ"א שהסבא פטור מלשלם לחתנו, זה במקום שאמר כן לשטות בעלמא ולא התכוון לשכירות כלל, אבל במקום שהתכוון לשכירות אמיתית, אע"פ שהחתן בכל מקרה חייב ללמד את בנו, מכל מקום הסבא חייב לשלם, מכיון ששכירות נקנית בדיבור.

אמנם **הנתיבות המשפט** (שם סק"ב) חולק וסובר, שלא שייך שכירות על דבר שאדם בכל מקרה מחויב לעשותו, כגון אחד שאומר לחבירו 'עשה לך סוכה' או 'תניח תפילין לעצמך' שאין בזה משום שכירות.

ולכאורה בענינו, הגביר שאמר שכל מי שיקפוץ להציל את הילד יקבל סכום כסף, בוודאי לא כיון סתם לשטות אלא ברצינות, א"כ הדבר תלוי במחלוקת הקצוה"ח והנתי"מ, שלדעת הקצות כיון שהגביר שכר מציל לילד, אף שלבסוף האב הצילו, והוא בכל מקרה חייב לעשות זאת, מכל מקום צריך הגביר לשלם את שכרו, כי יש כאן שכירות. אבל לפי הנתיבות אינו חייב לשלם, כיון שהאב בכל מקרה מחויב בדבר, ולא שייך שכירות על דבר שהשני חייב לעשותו בכל מקרה.

אמנם אמר מו"ז שליט"א, שבשאלתנו גם לשיטת הנתיבות, הגביר צריך לשלם לאבא מדין שכירות פועל, משום שהאב לא היה חייב לקפוץ לים כדי להציל את בנו, כי הרי היה מערבולת ויש בדבר סכנה, ואדם לא חייב להיכנס לספק סכנה כדי להציל אדם אחר, וכמו שפסק המשנה ברורה (סימן שכט ס"ק יט).

ולמעשה פסק מו"ז שליט"א שהגביר ישלם לאבא כמו שהבטיח, אך לאחר מכן יכול הגביר לתבוע את האב שישב לו את הסכום הנ"ל, כדי שיחזיר לו מה שהוציא עבור הצלת בנו.

ומקור לדבר, על פי מה שכתב **הרא"ש בסנהדרין** (פ"ח סימן ב) שהניצול חייב לפרוע ולשלם למציל את כל ההוצאות שהוציא עליו להצלתו, משום שאין מחויב להציל את חבירו בממון שלו אם יש לניצול כסף.

ומאחר שבלאו הכי האבא יצטרך להשיב את הכסף לגביר, א"כ 'אפוכי מטרותא למה לי', והגביר מתחילה ישאיר את כספו אצלו.

3. האריך את דרכו, או ידרוס את הכלב

שאלה:

מעשה ברופא שבמהלך השבת קיבל קריאה דחופה להציל נפש ביישוב בו הוא מתגורר, הרופא עלה לאמבולנס ודהר במהירות לכיוון החולה. והנה תוך כדי הנסיעה, הבחין הרופא, שבאמצע הכביש יושב לו כלב, ואינו נותן לו להמשיך לנסוע, ואם ימשיך הרופא בנסיעה, הוא ידרוס את הכלב למוות.

כעת עומדות לפניו שתי אפשרויות, או לדרוס את הכלב, או להאריך את נסיעתו ולבצע עיקוף לא גדול¹, ובכך יציל את הכלב. אך העיקוף הוא עוד חילולי שבת שאינם לצורך החולה כלל². ושאלתו כעת, האם מותר לעשות את העיקוף, או שצריך לנסוע ישר אע"פ שידרוס את הכלב?

תשובה:

מו"ז שליט"א מרבה להביא את חידושו העצום של המהרש"ג (או"ח ח"ב סימן יד), שחולה מסוכן שצריך בדחיפות תאנה לצורך רפואתו בשבת, וישנה תאנה שהיא כבר תלושה שאפשר להציל אותו בה, ובא אדם ותלש תאנה אחרת מהאילן ונתן לחולה, פסק המהרש"ג שאותו אדם שתלש אמנם לא עשה כדין, אבל הוא לא עבר על איסור דאורייתא, דסוף סוף הוא עשה את המלאכה בשביל חולה שיש בו סכנה, א"כ למרות שהיה יכול להצילו בדרך של היתר, בכל זאת אינו חייב חטאת על מלאכה זו.

אמנם אמר מו"ז שליט"א שחמיו מו"ז מרן הגר"ש אלישיב זצוק"ל אמר לו שדברי המהרש"ג תמיד הם 'קילורין' לעיניים, אך בדבר זה נראה שאין הדין כך, אלא שיהיה חייב חטאת על שתלש את התאנה מהאילן לחינם. משל למה הדבר דומה, לאדם שיש לו חולה בביתו, והחולה נזקק לתרופה, ויש לו בביתו על שולחנו את

■ ציונים והערות ■

סח. אך כמובן מדובר כאן, שדקת העיכוב הזאת, היא לא תזיק לחולה, שאם לא כן, יהיה אסור לעקוף. **סט.** מו"ז שליט"א סיפר שהוא שאל פעם מומחה, כמה הצתות יש בדקה באוטובוס, והשיב לו, שבדקה יש בין ארבעת אלפים לחמשת אלפי הצתות! והשאלה של אותו רופא, האם מותר לעשות את כל ההצתות האלו, שכל אחת היא איסור דאורייתא, בשביל לא לדרוס את הכלב?

התרופה, והוא נכנס לרכבו ונוסע להביאה ממרחקים, הרי בוודאי שזה נסיעה מיותרת לגמרי, והיא נחשבת לטיול בעלמא וחילול שבת דאורייתא, ולא לנסיעה של הצלת נפשות.

וממילא לכאורה שאלתנו תלויה במחלוקת המהרש"ג והגרי"ש אלישיב, שלפי סברת המהרש"ג שמאחר והתולש תאנה הציל בסוף את החולה, א"כ הוא פטור מחטאת למרות שהתלישה היתה מיותרת, הכא נמי נהג האמבולנס אם הוא מקיף את דרכו כדי לא להרוג את הכלב, אף שהעקיפה מיותרת ואינה נצרכת להצלת החולה, בכל זאת מאחר ובסוף מטרת נסיעתו היא להצלת החולה, אינו חייב על תוספת זו. [אמנם לכתחילה אסור לעשות זאת]. אמנם לפי שיטת הגרי"ש אלישיב, כמו שהתולש תאנה לחינם חייב חטאת, גם כאן הנהג שעוקף ומאריך את דרכו לחינם, יהיה חייב חטאת.

אך אמר מו"ז שליט"א שבענינו נראה שגם לשיטת הגרי"ש"א הנהג יכול לעקוף ולא לדרוס את הכלב, משום שהעיקוף הוא לצורך ואין זה 'טיול בעלמא', כי בדרך כלל אם הנהג יסע ישר וידרוס את הכלב, כל הנסיעה שלו לאחר מכן וכל הטיפול בחולה יהיו בחוסר יישוב הדעת, כי נפש האדם אינה מסוגלת לראות אפילו בצער של בעלי חיים, ובפרט אדם שמקדיש את זמנו בשביל השני להצלת חיים, בוודאי כואב לו לראות הריגה של בעלי חיים.

וממילא פסק מו"ז שליט"א, שהעיקוף אינו בשביל הצלת הכלב, אלא בשביל שהנהג יהיה רגוע אחרי זה, וגם יהיה לו יישוב הדעת להציל, ולכן העקיפה אינה לשם טיול, אלא לשם צלילות הדעת, ומסתבר שמותר לכתחילה.

■ ציונים והערות ■

ע. והוסיף מו"ז שליט"א לספר, שפעם נסע עם ראש ישיבת מיר מרן הגאון רבי חיים שמואלביץ זצוק"ל באוטובוס, ובסיבוב של רחוב ירושלים בבני ברק, ניגש אליו ורצה לדבר עמו בלימוד. אך הגרי"ח שמואלביץ אמר לו: 'אין דעתי צלולה כעת, כי ראיתי את הנהג דורס כלב, ואין לי צלילות הדעת לדבר בלימוד'.

3 חידה: אסור לאדם לעשות דבר, כיוון שאינו ת"ח, היתכן? 4

חידה:

כיצד יתכן, שישנו מנהג בעם היהודי, שלעיתים ליהודי שאינו תלמיד חכם יהיה אסור לקיימו, אך אם אותו יהודי תלמיד חכם, יהיה מותר לו לקיימו?

תשובה:

כתב הרמ"א (או"ח סימן רצו ס"א) שבהבדלה נוהגים לשפוך את יין ההבדלה, על הרצפה, וז"ל: 'ונוהגין לשפוך מכוס של יין על הארץ, קודם שסיים בורא פרי הגפן, כדי שלא יהיה הכוס פגום. וטעם השפיכה, דאמרינן: כל בית שלא נשפך בו יין כמים אין בו סימן ברכה, ועושין כן לסימן טוב בתחילת השבוע'. עכ"ל.

וכתב על כך מרן הגרש"ז אויערבאך זצוק"ל (הליכות שלמה מועדים, פסח, עמוד רמד), דביום טוב שחל במוצאי שבת, שעושים יקנה"ז (יין, קידוש, נר, הבדלה, זמן) - אסור יהיה לעשות את אותו מנהג, משום שאין זה כבודו של יום טוב, וכיון שהסימן ברכה הוא להרוויח כסף, אין זה כבודו של יו"ט לעשות סימן זה.

והוסיף על כך מו"ז שליט"א, שאם אותו יהודי הוא תלמיד חכם שתורתו אומנותו, יהיה מותר לעשות כך, בגלל שסימן ברכה אצל יהודי כזה, זה לא תוספת כסף, אלא ריבוי תורה, ולכן יהיה מותר לעשות את אותו מנהג ולכוון שתשרה הברכה בחידושי תורתו ע"א.

■ ציונים והערות ■

עא. וסיפר מו"ז שליט"א שמרן הסטייפלער זצוק"ל היה סנדק בהרבה בריתות, ושאלוהו הרי סנדקאות זה סגולה לעשירות, ומדוע לא רואים שהתעשר. והשיב, שאצלו העשירות זה לא כסף, אלא ספרי 'קהילות יעקב' שכתב על כל הש"ס, כי זו העשירות האמיתית. וכמו כן סיפר מו"ז שליט"א על הרה"ק רבי הלל מקולמייא זצוק"ל שביליל הסדר הוציא את חידושי תורתו והניחם על השולחן, משום שהמהרי"ל כתב שצריכים להניח על שולחן ליל הסדר כלים נאים, ואמר ר' הלל "אין לי כלים נאים יותר מחידושי התורה שכתבתי"...

3 חידה: דירה כשרה שאסור לקנותה, היתכן? 4

חידה:

איך יתכן שיש דירה שהיא כשרה לחלוטין, אך יהיה אסור לקנותה, ואף למתווך יהיה אסור לתווכה?

תשובה:

השיב מו"ז שליט"א שנאמר בתורה, בפרשת מוציא שם רע (דברים פרק כב, פסוק כ- כא) "ואם אמת היה הדבר הזה, לא נמצאו בתולים לנערה: והוציאו את הנערה אל פתח בית אביה, וסקלוה אנשי עירה באבנים ומתה, כי עשתה נבלה בישראל לזנות בית אביה, ובערת הרע מקרבך".

כלומר, נערה שחטאה ובית דין חייבוה סקילה, היו מוציאים ומעמידים אותה בפתח בית אביה ושם היא הייתה נסקלת. וטעם הדבר מדוע דווקא במקום זה, פירש שם רש"י 'ראו גידולים שגידלתם', וכוונתו שמענישים את האבא ומבזים אותו על כך שלא חנך אותה כראוי.

ואם כן זהו הפתרון לחידה, שאם היה אדם שבתו חטאה, וצריכים לסוקלה, אך הוא לא רוצה להתבזות, ולכן הוא מוכר את הדירה לאדם אחר, כדי שלא ידעו שבתו חטאה. מסתבר שהדין הוא שאסור לקנות ממנו את הדירה, או לתווכה למשהו אחר, משום שהדבר נגד רצון התורה, שרוצה שהאבא יתבזה שהכל יודעים שזוהי דירתו, ולכן סוקלים את בתו שם.

זקנך וּיאמרו לך

שו"ת מכת"י ק של מו"ז שליט"א
וכן מכתבים מרבנים גדולי תורה שליט"א

זקניד ויאמרו לך

תשובות בכת"ק ממו"ז שליט"א

(א)

לשמור לעצמו ספר של ביהכ"נ, שמא יצטרך לו בהמשך

לנכדי המצוין הרודף אחר התורה אריה נ"ו

שאלה. אדם שהשתמש בספר, אך כעת הוא מעוניין ללמוד דבר אחר אך אינו מעוניין שיתפסו לו את הספר, האם מותר לו לשמור לעצמו את הספר (כשהספר ניתן בתרומה לבית מדרש)?

תשובה. ודאי שאסור, ואם יעשה כן הריהו גנב, שלוקח ממון הציבור ורוצה להשאירו לעצמו, גם כשאין משתמש בו.

(ב)

להשאיר ספר פתוח לכמה רגעים, כדי שלא יתפסוהו

שאלה. אדם למד בספר אך הוא יצא לצורך חשוב, האם הוא יכול להשאיר את הספר פתוח כדי שלא יתפסו לו אותו?

תשובה. אם זה רק לרגע או שתיים מותר, ואם יותר מכך אסור וכנ"ל.

(ג)

נצרך לספר נוסף רק מדי פעם, האם חברו קודם לו?

שאלה. אדם שלומד בספר ולצורך הלימוד הוא משתמש בספר נוסף (מצוי כשלומד גמרא ומשתמש בספר של מפרש), אך בספר הנוסף הוא לא לומד תדיר, אלא מדי פעם בפעם הוא מסתכל לזמן מה. האם אדם אחר שמעוניין ללמוד בספר השני כל הזמן, קודם ללמוד לעיתים?

תשובה. צורך חברו להרבה זמן קודם לצורך מי משתמש לזמן קצר.

(ד)

להתפלל מההתחלה ולצאת באמצע, או להיכנס באמצע ולהישאר עד הסוף?

שאלה. אדם שעומדות לפניו שתי אופציות. א. להתפלל במניין שמתחיל מתחילתו, אך הוא יצטרך לצאת באמצע התפילה בגלל תור לרופא שאינו סובל דיחוי, ב. להיכנס למניין שכבר התחיל (עומדים בסוף פסוקי דזמרה) אבל הוא ישאר עד סוף התפילה, מה עדיף?

תשובה. האפשרות השניה עדיפה.

(ה)

3 להתפלל במקום קבוע, או במקום שלא מדברים שם בשעת התפילה

שאלה. אדם שמתפלל כהרגלו בבית כנסת הקבוע לו, אך מקומו נמצא באזור שיש שם אנשים שמדברים באופן קבוע בשעת התפילה רח"ל. שואל אותו אדם מה עדיף, האם להמשיך להתפלל במקום הקבוע שלו, או שיילך להתפלל בבית הכנסת אחר (כשאינן לו אפשרות לעבור מקום)?

תשובה. יעבור לבית הכנסת אחר, כי בבית כנסת שמשוחחים בשעת התפילה, זהו חילול השם להיות שם.

(ו)

3 להגיע לתפילה בישיבה באיחור, או מחוץ לישיבה בזמן

שאלה. בחור שקם מעט מאוחר בבוקר, ורוצה להתפלל שחרית, ויש לו ב' אפשרויות. או להתפלל במקום הקבוע שלו בישיבה, אבל אז הוא יגיע קצת מאוחר. או ללכת למקום שהוא לא רגיל להתפלל שם, אבל אז הוא יגיע מוקדם?

תשובה. ילך לבית כנסת האחר שיהיה שם מתחילת התפילה עם גמירה, אבל לבוא לאמצע התפילה הוי חילול השם, הגע עצמך, אילו היה מוזמן למלך בשעה 7:00, האם היה מעיז לבוא ב 7:15.

קנ _____ • שאל זבין

(ז)

3 טבילה במקווה לפני התפילה, כשיאחר עי"ז לתפילה בישיבה 8

שאלה. בחור שמנהג אבותיו לטבול במקווה לפני התפילה, אך הוא רואה שאם הוא יטבול, הוא יגיע קצת מאוחר לתפילה בישיבה, מה עדיף?

תשובה. לבוא מאוחר לתפילה הוי חילול השם, ואילו לוותר על טבילה לא הוי חילול השם.

ברכת השי"ת תחול על נכדי האהוב למטה ונחמד למעלה

מהסבא יצחק זילברשטיין

(ח)

3 בעשרה ראשונים, האם יש ענין להיות ג"כ מהראשונים 8

שאלה. אדם שרוצה להגיע ולהיות מעשרה ראשונים בתפילה, ושואל: האם יש ענין להיות הראשון או השני או השלישי וכו', חוץ מהענין להיות מעשרה ראשונים?

נפק"מ מצויה באחד שיכול ללכת למניין ששם יש 9 מלבדו, והוא יהיה העשירי, או לקבץ מניין חדש (באופן שוודאי יהיה לו מניין ולקבץ מניין חדש זה לא טירחה מרובה) ולהיות הראשון?

תשובה. אין חילוק.

זקניך ויאמרו לך • _____ קנא

(ט)

מעלת עשרה ראשונים כשעוברים מחדר לחדר

שאלה. לפעמים קורה שמתחילים להתפלל בחדר אחד וממשיכים בחדר שני, האם אדם שבחדר הראשון היה מעשרה ראשונים אך בחדר השני הגיע אחרון, האם יש בו את המעלה של ' ראשונים? וכן אדם שהגיע ראשון רק בחדר השני, האם הוא גם במעלה הזו?

תשובה. את המעלה של עשר אי אפשר לקחת מזה שבא הראשון לחדר הראשון. ולשני שבא ראשון לחדר השני אין כלום.

(י)

שניים אומרים קדיש, ואחד סיים קודם, על מי יענה

שאלה. מצוי בבתי כנסיות שישנם ב' אנשים האומרים קדיש, ספרדי ואשכנזי. לספרדי יש קדיש יותר ארוך, כך שהאשכנזי מסיים את הקדיש שניה אחת לפני שהספרדי סיים. השומע מסתפק איזה אמן לענות האם על הקדיש של שניהם או רק הקדיש הראשון או האחרון?

תשובה. לראשון, כי עונים אמן על אותו דבר, ואם הוא ענה, קיים את המצווה.

(יא)

3 להרים כיפה שנפלה לילד באמצע השינה 3

שאלה. ילדים שהכיפה שלהם נופלת כשהם ישנים, האם צריך להרים את הכיפה ולכסות את ראשם?

תשובה. מסתבר שמצווה לכסות אותו כי זה מוסיף יראת שמיים, ומסתבר שגם שהוא ישן, יש הרגשים של יראת שמים, והנשמה לא ישנה, והוא הדין למבוגרים.

(יב)

3 האם ראוי שהאב יכתוב דברי שבח לגנות 3

שאלה. הנוהג הוא, שילדים בגן מביאים כל שבוע דף המסכם מה הם למדו במהלך השבוע, וההורים חוזרים עם ילדיהם על החומר הנלמד בשבת, וביום ראשון הילד מחזיר את הדף עם פתק שאחד מן ההורים כתב ובו נהוג לכתוב תודה לגנות. האם לאבא מותר לכתוב לגנות שבחים או שאסור משום צניעות?

תשובה. עדיף שהאמא תשיב.

(יג)

3 עוד בענין הנ"ל – לגבי כתיבת דברי שבה לגגנת 4

שאלה. שאלתי את סבא, האם מותר לאבא לכתוב מכתב תודה לגגנת, וסבא השיב לי שעדיף שהאמא תשיב (כנראה משום צניעות). ורציתי לשאול, מה הדין כשהאמא אינה יכולה (כגון שהיא יולדת או שהיא לא נמצאת וכו'), האם לאבא כן מותר לכתוב, ואם התשובה היא שכן, האם הוא צריך להמעיט בכתיבה?

תשובה. האבא יכול לכתוב, ולחתום את שם האמא כאילו האמא כתבה.

(יד)

3 להשתמש ברצועות התפילין כסימניה בסידור 4

שאלה. אדם שלבוש בתפילין, האם מותר לו להשתמש ברצועות כסימניה בסידור, שמראה באמצעותה איפה אוחז, על ידי שמניח את הרצועה מתחת לשורה בה אוחז, וע"י כך לא מתבלבל?

תשובה. מותר.

(טו)

3 האם כיסוי שקוף מועיל לשני כיסויים 4

שאלה. כשצריך ב' כיסויים בספר קודש (כגון שרוצה להיכנס עימו לבית הכסא), האם מועיל כיסוי שקוף?

תשובה. מסתבר שאסור, כי הספר גלוי.

(טז)

3 עוד בענין כיסוי שקוף לספר קודש 3

שאלה. שאלתי את סבא האם כשצריך ב' כיסויים בספר קודש מועיל כיסוי שקוף, וסבא ענה לי שמסתבר שאסור כי הספר גלוי. רציתי לשאול, האם כשיש כבר כיסוי (שאינו שקוף, כגון בתוך כיס וכדו'), האם אז כן יהיה מותר?

תשובה. מסתבר שאם יש לו כיסוי אחד שאינו שקוף, אז בתור כיסוי שני מועיל גם הכיסוי השקוף.

(יז)

3 אמירת 'יהי רצון' שקודם הלימוד בשבת קודש 3

שאלה. האם מותר להגיד בשבת את ה'יהי רצון' שאומרים לפני הלימוד, או שאין מבקשים בקשות בשבת?

תשובה. מסתבר שמותר.

(יח)

3 לבישת בגדי שבת במלווה מלכה 3

שאלה. האם יש עניין ללבוש בגדי שבת בסעודת מלווה מלכה?

תשובה. כן.

זקניך ויאמרו לך • _____ קנה

(יט)

ללוות כסף מהכסף שקיבל מהוריו עבור אוכל

שאלה. בחור שמקבל כסף מהוריו לצורך אוכל וכדו' האם מותר ללוות ממנו כסף?

תשובה. מסתבר שמותר.

(כ)

להיכנס לביהכ"נ כדי לשתות שם

שאלה. אדם שהולך בדרך ומרגיש צמאון (קל, לא משהו שיכול לגרום לחולי) האם יכול להיכנס לבית הכנסת ולשתות שם שתיה קרה וחמה (כגון קפה ותה)?

תשובה. מסתבר שאסור.

לנכדי היקר מאד נ"ו,

נאמר בתורה "שאל אביך ויגדך זקניך ויאמרו לך"

וקיימת את זה בהידור

מהסבא יצחק זילברשטיין

(כא)

3 סיום מסכת כשלא קרא את המילים וגו' §

שאלה. לפעמים כתוב בגמ' את המילה וגו' וכן את המילה וגומר, האם הקורא את המילה הזו מקיים מצוות תלמוד תורה, והאם אי קריאת המילים הנ"ל מעכבת בעשיית סיום מסכת?

תשובה. זה לא מעכב את סיום מסכת.

(כב)

3 סיים מסכת – אך לא לפי סדר §

שאלה. אדם שסיים מסכת לא לפי הסדר, אלא לדוגמא הוא למד את פרק א' ואחריו את פרק ג' ואח"כ חזר לפרק ב' וכן הלאה, האם יכול לעשות סיום על זה (וכן אם למד דפים שלא כסדר)?

תשובה. לא מצאנו שהסדר מעכב.

(כג)

3 לכתוב הלכה שהתחדשה במקומות או זמנים שאסורים בת"ת §

שאלה. אדם שהתחדש לו הלכה במקומות שאסור ללמוד בהם, כגון בבית הכסא או בשאר מקומות המטונפים, האם מותר לו לכותבם בספר ולפרסמם, או שנגיד שמכיון שהם הגיעו לו באיסור, יצניעם?

תשובה. ילך לחכם ויברר אצלו אם ההלכה נכונה, וכשחכם יאמר שההלכה נכונה, יאמר אותה פעם נוספת, וידפיס את ההלכה השניה שהיא נאמרה כדין.

זקניך ויאמרו לך • _____ קנו

(כד)

3 הלומד לע"נ, האם שכרו פוחת 4

שאלה. הלומד לעילוי נשמות מפחית משכר הלימוד שלו?

תשובה. לא מפחית, ולהפך, מגדיל את שכרו.

(כה)

3 הכותב שם רחוב שקרוי ע"ש רשע, האם יכתוב שר"י 4

שאלה. יש כיום שמות של רחובות שנקראים על שם רשעים, האם הכותב שם רחוב כזה, צריך לכתוב שר"י?

תשובה. לא חייב לכתוב שר"י, הוא יכול לחשוב שר"י.

(כו)

3 להימנע מלהתפלל מאחוריו אדם זקן או חלוש 4

שאלה. לפעמים אדם עומד שמונה עשרה ומלפניו יש מתפלל זקן או חלוש שבוודאי יתישב בארבע אמותיו בעודו מתפלל. האם יש עניין להימנע מלהתפלל במקום זה, או שמכיון שהוא חלוש ומותר לו, אין בעיה בכך?

תשובה. יסובב פניו לצד.

(כז)

3 מכנים אותו בשם חיבה, האם יכול לדרוש שלא יקראוהו
כך 4

שאלה. אדם שמילדותו מכנים אותו בשם חיבה, האם הוא יכול לדרוש שלא יכנו אותו בזה, שאולי מכיוון שכל העולם התרגל לקרוא לו בשם הזה, אין לו זכות למנוע מאחרים לקרוא לו בכך?

תשובה. מה זה מפריע לו אם אחרים מכנים אותו בשם חיבה.

(כח)

3 פירות היוצאים מהמקור, הלחים מחמת הקור 4

שאלה. השו"ע כתב שמאכלים שטיבולם במשקה צריכים נטילת ידיים, מה הדין בפירות שמוציאים אותם מהמקור והקור גרם להם להיות לחים, האם האוכלם צריך ליטול את ידיו?

תשובה. מסתבר שהפירות לא נחשבים כטיבולם במשקה, לענין זה שהאוכלים יצטרכו ליטול ידיים.

נכדי היקר גרמת לי קורת רוח

הסבא יצחק

זקניך ויאמרו לך • _____ קנט

(כט)

3 האם יש חיוב לדפוק על הדלת, בטרם נכנס אדם לביתו 4

שאלה. האם מה שכתוב בגמ' (פסחים קיב ע"א) שלא יכנס לביתו פתאום, נוהג גם כיום? ואם כן, אולי יש חיוב על כל אדם לדפוק על הדלת לפני שנכנס לביתו.

תשובה. כך אני נוהג! שאני דופק דפיקות עדינות טרם היכנסי הביתה.

(ל)

3 לחשוש לעין הרע בימינו 4

שאלה. האם בימינו צריך לחשוש מעין הרע?

תשובה. ודאי, יותר מפעם, הקנאה עצומה.

(לא)

3 להמשיך להתפלל על חולה, כשאינו יודע מה מצבו 4

שאלה. בקשו מאדם להתפלל על חולה שאינו מכיר אותו, והוא התפלל עליו זמן רב ואינו יודע אם החולה הבריא או חלילה נפטר, האם ימשיך להתפלל עליו, או שיחשוש לתפילת שוא? ואם כן, כמה זמן?

תשובה. יתפלל שנה.

(לב)

3 להתפלל על קשיי ריכוז בברכת 'רפאנו' 3

שאלה. ילד שסובל מקשיי ריכוז, האם אפשר להתפלל עליו 'ברפאנו'?

תשובה. כן.

(לג)

3 על איזה דברים אפשר להתפלל בברכת 'רפאנו' 3

שאלה. אדם שחולה מחלה זמנית (כגון שפעת או מיגרנה וכדו'), האם אפשר להתפלל עליו ברפאנו. וכמו כן בחור שנמצא בתקופה של 'ימי שנאה' (דכאון וחוסר חשק זמני, מה שמכונה בעולם 'משבר') האם אפשר להתפלל עליו בשמו"ע בברכת 'רפאנו'?

תשובה. בטח שכן.

(לד)

3 תרופות שהיו מתחת המיטה, האם נאסרו באכילה 3

שאלה. תרופות שהיו מתחת למיטה שישנו עליה, האם נאסרו (כמו מאכלים שנאסרו משום רוח רעה)?

תשובה. לא שמענו, ומסתמא לא נאסרו, וכך עמא דבר.

זקניך ויאמרו לך • _____ קסא

(לה)

3 מאכלים שהיו מתחת עגלת תינוק 4

שאלה. מאכלים שנמצאים מתחת לעגלת תינוק שהתינוק ישן בעגלה, האם נאסרו מהטעם הנ"ל?

תשובה. נראה שכן, אבל אם לא ישן שם - לא נאסר.

(לו)

3 לעבור בין שני נשים, כשעומדות בשני צידי הכביש 4

שאלה. האם מותר לעבור בין ב' נשים כשעומדות בין ב' צידי הכביש?

תשובה. מותר, במרחקים כאלו אין בזה האיסור שלא לעבור בין שתי נשים, כי לא ניכר הקשר ביניהן.

(לז)

3 להשליך לאשפה בשמים של הבדלה 4

שאלה. האם מותר לזרוק לאשפה בשמים שהשתמשו בהם בהבדלה (או בברית, למנהג הספרדים), או שמכיון שעשו בהם מצוה לא ראוי?

תשובה. מסתבר שלא ראוי לזרוק.

(לח)

3 לסדר את ספרי הקודש בתוך מתקן הגניזה לפי כבודם

שאלה. אדם שרוצה לזרוק למתקן גניזה ספרי קודש, אך הוא רואה שיש בתוך המתקן חומשים, האם הוא צריך להתאמץ ולדאוג שהחומשים יהיו למעלה (באופן שזה טירחה) ומתחתיהם יהיו שאר ספרי קודש?

תשובה. הגניזה הוא לא מקום של חלוקת כבוד, ולכן מסתבר שאין בגניזה קפידא שהחומשים יהיו למעלה ושאר ספרי קדושה יהיו למטה כשיש טירחא לסדרם לפי קדושתם.

(לט)

3 עט שכתבו בו דברי תורה, האם צריך גניזה

שאלה. עט (וכן מחשב) שכתבו בו רק דברי תורה, האם צריך לגנוז לאחר שימוש, והאם מותר להכניסו לבית הכסא?

תשובה. לא שמענו שעט שכתבו בו דברי תורה יצטרכו לגנוז.

(מ)

3 להכניס לבית הכסא תוכנת 'אוצר החכמה'

שאלה. בדומה לשאלה הנ"ל, האם מותר להכניס לבית הכסא תוכנת 'אוצר החכמה' (מכשיר שאוגר בתוכו עשרות אלפי ספרי קודש, שברגע שמכניסים אותו למחשב מופיע למעין כל הספרים), והאם צריך לגנוז כשנשבר?

זקניך ויאמרו לך • _____ קסג

תשובה. מסתבר שגנאי הוא להכניס אוצר [של] חכמה לבית הכסא, גם כשנשבר. ויזכה נכדי היקר ני"ו להגדיל תורה ולהאדירה

מהסבא יצחק

(מא)

3 הנהנה מסעודת חתן שאדם אחר מימן את ההוצאות 3

שאלה. אדם שעשה לחבירו שבע ברכות והוא מימן את ההוצאות, האם מי שנהנה מסעודה זו נחשב כנהנה מסעודת חתן שחייב לשמחו, או מכיון שהמזון לא של החתן אלא של בעה"ב, אין את החיוב הזה?

תשובה. מסתבר שהעושה סעודה לכבוד החתן, הוא עושה זאת כי רוצה לשמחו, לכן הנהנה צריך גם הוא לשמח את החתן.

(מב)

3 משתתף בחתונה ואינו מכיר את החתן עצמו 3

שאלה. אדם שמשתתף בשמחה רק משום שמכיר את אב החתן או האח וכדו', חייב גם לשמח את החתן (שאינו מכירו)?

תשובה. מסתבר שהבא רוצה לשמח את האבא, והאבא הרי רוצה לשמח את בנו, ולכן המשתתף בסעודה צריך לשמח את החתן כי זה רצון האבא.

(מג)

❧ האם כלה פוטרת את הציבור מתחנון ❧

שאלה. כלה שהתפללה עם ציבור בבית הכנסת, האם פוטרת מתחנון?

תשובה. מסתבר שהכלה גם פוטרת תחנון, שהרי גם צריך לשמח את הכלה, כמבואר במסכת כתובות דף יז. רב יהודה בר אילעאי היה נוטל בד של הדס ומרקד לפני הכלה.

(מד)

❧ חתן הנמצא בביהכ"נ אך אינו מתפלל עם הציבור ❧

שאלה. חתן שנמצא בבית הכנסת אך לא מתפלל עם הציבור, האם פוטר מתחנון (או שהוא פוטר דווקא אם הוא מתפלל במניין)?

תשובה. הדעת נותנת שהחתן שייך לציבור דווקא אם הוא מתפלל עמהם.

(מה)

❧ ביהכ"נ שמבקשים מחתן להתפלל עמם כדי להיפטר מתחנון ❧

שאלה. בית כנסת שבקשו מחתן לבוא להתפלל עמם, כי רוצים להיפטר מתחנון, האם ראוי לחתן להתפלל עמם?

תשובה. הכוונה של הציבור לא משנה את הנהגות הציבור, ולכן אם מזמינים אותו להתפלל עמהם, מותר לבוא ולהתפלל עמהם ולפטור את התחנון.

זקניך ויאמרו לך • קסה

(מו)

3 ביהכ"נ שמבקשים מהחתן שלא יתפלל עמם, כדי שיאמרו תחנון

שאלה. ולהפך, בית כנסת שהמתפללים כן רוצים לומר תחנון ומבקשים מהחתן שלא יתפלל עימם, האם החתן צריך לשמוע להם?

תשובה. אין זה כבוד לחתן להכריח את הציבור שישמחו אותו.

(מז)

3 חתן שיכול להתפלל ברוב עם או במיעוט עם, במה יבחר

שאלה. לחתן יש ב' אופציות היכן להתפלל, או בבית הכנסת עם הרבה אנשים (ומעלתו היא 'ברוב עם') או בבית כנסת עם מנין אנשים, האם ראוי לו להתפלל בבית הכנסת עם מעט האנשים כדי לפטור כמה שפחות מתחנון?

תשובה. זכות הוא לציבור לשמח את החתן, לכן יתפלל ברוב עם.

(מח)

3 האם מותר לחתן לרמז באמצע שמו"ע שלא יאמרו תחנון

שאלה. חתן שהאריך בתפילה והציבור הגיע לתחנון, ולא יודעים הציבור שיש ביניהם חתן שפוטרו מתחנון, האם החתן יכול לרמז באמצע שמו"ע שלא לומר תחנון?

תשובה. אין זה כבוד לחתן שבזמן שהוא עומד לפני המלך, ירמוז לבני אדם שישמחו אותו.

(מט)

גילוי באמצע תחנן שיש חתן, מה יעשו?

שאלה. התחילו לומר תחנן וראו באמצע שיש חתן, האם ימשיכו לומר?
תשובה. לשמח חתן זה מצוה, ואם היה הציבור יודע, לא היה מתחיל בתחנן,
לכן יפסיקו.

(נ)

גילוי חתן שלא התפלל מעריב בליל החתונה, האם יתפלל שחרית
פעמיים?

שאלה. הנה מעיקר הדין חתן פטור מתפילת מעריב, אך מכיון שהיום לא מכוונים
כ"כ בתפילה, לכן זה מיחזי כיוהרא, וחתן אינו נפטר מכך. ונסתפקו בבי מדרשא,
מה הדין חתן שלא התפלל מעריב כלל מעריב בליל החתונה, האם הוא חייב
להשלים את התפילה למחרת בשחרית או שלא?
[וצדדי הספק: אולי מכיון שאין זה חובה בשבילו ומעיקר הדין הוא פטור, אז לא
יצטרך להשלים, או דלמא גם בזמן הזה מעיקר הדין הוא חייב, ורק בזמן הזה
לא מכוונים].

תשובה. מסתבר שלא חייב להשלים.

זקניך ויאמרו לך • _____ קסז

(נא)

3 האם ראוי שהחתן ילווה את הרבנים מחוץ לאולם 4

שאלה. ראיתי ששואלים, בחתן שבאו לחתונתו רבנים חשובים, וכשבאו לצאת הסתפק החתן האם יכול ללוותם החוצה מחוץ לאולם או לא, דאולי מכיון שחתן דומה למלך אין ראוי?

תשובה. תפוס לשון אחרון.

(נב)

3 האם חתן חייב לקום לפני רבנים שבאו לחתונתו 4

שאלה. כמו כן, האם חתן פטור מלקום בפני רבנים שבאו לחתונתו, מהטעם הנ"ל שחתן דומה למלך, וכן מה הדין לקום לפני אביו ואמו?

תשובה. מסתבר שחתן חייב לקום בפני רבנים גדולי הדור ואין זה פוגע בכבודו, ואדרבה זו רק מעלה וכבוד לחתן לעמוד בפני חכמים ובפני הוריו.

(נג)

3 האם יש ענין לקום בפני חתן 4

שאלה. האם יש ענין לקום בפני חתן (גם אנשים שיותר מבוגרים ממנו), משום שהוא דומה למלך?

תשובה. מסתבר שצריך לחלוק לחתן כבוד, ויקומו מפניו, מאחר ודומה למלך.

(נד)

3 העובר ליד אולם שמחות, האם צריך לעצור ולהשתתף בשמחתם?

שאלה. מצוי פעמים רבות שאנשים עוברים ליד אולם שמחות ורואים חופה של אנשים שאינם מכירים, האם על פי הלכה הם צריכים לעמוד שם (משום מצות שמחת חתן וכלה), או שאין עליהם חיוב.

[שאלה זו מצויה גם באולם שמחות שמתקיים בו הרבה חתונות, וכשיוצא מחתונה אחת רואה חתונה אחרת שנערכת באולם הסמוך, האם מחויב להיכנס לשם ולרקוד].

תשובה. מסתבר שעובר אורח לא קשור לחתן ולכלה ואין טעם שיצטרך לחופה שאינה שייכת לו.

(נה)

3 האומר לחברו 'שלום' בלע"ז, האם חייב להשיב לו?

שאלה. הגמ' (ברכות ו ע"ב) אומרת: וא"ר חלבו אמר רב הונא, כל שיודע בחברו שהוא רגיל ליתן לו שלום יקדים לו שלום, שנאמר "בקש שלום ורדפהו" ואם נתן לו ולא החזיר נקרא גזלן, שנאמר "ואתם בערתם הכרם גזלת העני בביתכם". ופירש רש"י: גזלת העני: והלא אף גזלת העשיר גזלה היא, אלא גזלת העני שאין לו כלום לגזול ממנו, אלא שלא להשיב על שלומו.

מה הדין אדם שאומר לחברו שלום בלע"ז, האם גם אז צריך להחזיר לו שלום?

תשובה. מסתבר שכן, ואין הבדל בין לשון הקודש ללשון לע"ז.

זקניך ויאמרו לך • _____ קסט

(נו)

3 הכותב לחברו 'שלום', האם חייב להשיב לו 4

שאלה. אדם שכותב לחבירו שלום (כגון דרך הפקס או הדואר אלקטרוני), גם צריך להחזיר לו שלום?

תשובה. מסתבר שאין הבדל בין אמירה בע"פ למכתב, ובשניהם יש להשיב שלום.

(נז)

3 מהנהן בראשו כתשובה ל'שלום', האם נחשב לגזלן 4

שאלה. אדם שאמר לחבירו שלום, והלה הנהן בראשו או נפנף בידו, נחשב לגזלן?

תשובה. אם כולם מבינים שהנהון בראשו נחשב לשלום, יצא ידי חובתו, ואם לא נחשב לשלום, אלא שמסמן שראה אותו, אין זה נחשב לשלום.

(נז)

3 מי שלא השיב שלום מעולם, מה כפרתו 4

שאלה. אדם שאף פעם לא היה משיב שלום, עד שלמד את הגמ' הנ"ל וראה את חומרת הדבר, איך יוכל לחזור בתשובה (האם זה כמו גזל רגיל)?

תשובה. יש להצטער על העוול שעשה, ויש לקבל על עצמו שמהיום והלאה יפרסם את הדברים ברבים וכופר לו.

(נח)

3 האומר 'מה נשמע', האם חייב לו שלום 4

שאלה. האם שאלת 'מה נשמע' וכדו', גם מחייבת בעניית תשובה (לכאן) למה לא, והרי לפי הטעם שכתב רש"י שזהו הדבר היחיד שיש לעני, גם שאלה זו נחשבת)?

תשובה. נראה שלא, כי זה רק נימוס.

(נט)

3 לתת לשני אחים ברכה בחופה 4

שאלה. האם אפשר לתת לשני אחים ברכות בחופה אחד אחרי השני או שיש לחשוש מעין הרע, כמו שלא מעלים לתורה שני אחים בזה אחר זה?

תשובה. לא מצינו שמקפידים בזה, ואם האחים חוששים לעין הרע אפשר להזמין בלי קריאת שמם, יעזין באריכות בספר חשוקי חמד גיטין לו ע"א.

(ס)

3 אמירת 'מזל טוב' בעת שבירת הכוס בחופה 4

שאלה. ראיתי ששואלים, מדוע נהוג לומר מזל טוב כשהחתן שובר את הכוס, והרי שבירת הכוס נועדה לאבילות על חורבן המקדש, וכי ראוי לומר אז מזל טוב?

זקניך ויאמרו לך • קעא

תשובה. הפסוק אומר "אם לא אעלה את ירושלים על ירושלים על ראש שמחתי..." וכאשר שובר את הכוס ומעלה את ירושלים על ראש שמחתו, כעת יזכה לשכר ומזל טוב, ולכן ראוי אז לומר מזל טוב כי יזכה לראות בשמחת ירושלים.

(סא)

3 אדם זר, האם יכול לאכול בחתונה

שאלה. האם מותר לאדם זר לאכול בחתונה שאינו מכיר ואח"כ לשמח את החתן (כגון שירקוד וכדו') או שיש לחשוש מגזל?

תשובה. נלע"ד שאם אותו אדם זר הינו הגון, אז הוא יוסיף לשמחה ובוודאי שהחתן מרוצה בכך.

(סב)

3 ניגון בכלי זמר בשבע ברכות בירושלים

שאלה. לנוהגים שלא לנגן בכלי זמר בחתונות בירושלים, האם איסור זה דווקא בחתונה, או גם בסעודת שבע ברכות?

תשובה. מנהג זה אין נוהגים בו כל העולם, ומסתבר שגם אלו הנוהגים בכך, זהו דווקא בחתונה עצמה, ולא בסעודת שבע ברכות, דהוו דלא להוסיף עלה.

(סג)

3 ריקוד בשבת שבע ברכות

שאלה. האם מותר בשבת שבע ברכות לרקוד בשביל שמחת חתן וכלה?
תשובה. דעת הרמ"א (או"ח סימן שלט סעיף ג) שנהגו להקל, יעויין שם.

(סד)

3 נתן מתנה לחתן וכלה, ויראו את זה רק לאחר החתונה

שאלה. מי שהביא מתנה לחתן ולכלה, אבל רק אחרי החתונה הם יפתחו את המתנה, האם נחשב ששימחם, ויוכל לאכול בסעודה, ולא לעבור על 'כל הנהנה מסעודת חתן ואינו משמחו עובר על חמשה קולות?

תשובה. מסתבר שנחשב ששימחם.

(סה)

3 חתן שיצא מביהכ"נ קודם תחנון

שאלה. חתן שיצא מבית הכנסת קודם תחנון, האם המתפללים אומרים תחנון בבית הכנסת?

תשובה. לכאורה אומרים תחנון מאחר והחתן יצא, זוהי דעת רבינו נסים קרליץ, ויש חולקים. ואילו מו"ח זצ"ל סובר שהפטור נובע מתפילת שמונה עשרה עם החתן, כמובא בספר ישמח לב. יעוין בספר אשרי האיש (ח"א עמוד קכו).

זקניך ויאמרו לך • _____ קעג

(סו)

חֲזַק חֵיבוֹב שְׂמֵחַת חֲתָן בְּכָל הַסְּעוּדוֹת אוּ רַק בַּסְּעוּדָה אַחַת

שאלה. האם החיוב לשמח חתן קאי על כל הסעודות או שמספיק בסעודה אחת?

תשובה. המנהג הוא להסתפק בסעודה אחת.

(סז)

חֲזַק הַגְּזֵמָה בַּדְּבָרִי שֶׁבַח עַל הַחֲתָן

שאלה. האם מותר להגזים בדברי שבת על חתן (כגון באירוסין או בשבע ברכות וכדו')?

תשובה. מסתבר שמותר להגזים.

(סח)

חֲזַק הָאֵם חֲתָן יָכוֹל לִמְחֹל עַל כְּבוֹדוֹ

שאלה. האם חתן יכול למחול על כבודו, שהרי חתן דומה למלך, וקיי"ל דמלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול (קידושין לב ע"ב)?

תשובה. החתן כן יכול למחול על כבודו, שהרי אומרים בסוף תפילת שמונה עשרה "ונפשי כעפר לכל תהיה", וגם החתן אומר זאת.

(סט)

3 מי שהוזמן לחתונה ואינו בא, האם הוא בנדיז 3

שאלה. כתב הלבוש (או"ח מנהגים אות לב): מצווה לאדם להשתתף בסעודת נישואין, ואם הוזמן ואינו הולך הרי הוא מנודה לשמים. והסתפקתי, שכיום מצוי מאד שתולים הזמנות בבתי כנסיות וכן שולחים הזמנות לכל קרוב רחוק וידידים וכו', האם אדם שראה כזו הזמנה מחויב להשתתף בחתונה?

תשובה. מסתבר שדברים אלו נאמרו בימים הקדמונים ששמחת חתן וכלה הייתה שמחת כל העיירה, ובחסרון אחד מבני המקום הייתה הקפדה, אבל בזמנינו שהשמחות רבים והמשתתפים רבים, מסתמא לא מקפידים.

(ע)

3 האם בחור חייב ללכת לכל החתונות בישיבה 3

שאלה. איתא בכתובות (דף יז ע"א): מבטלין תלמוד תורה להוצאת המת ולהכנסת כלה. יש להסתפק האם בחורי ישיבה צריכים ללכת לכל החתונות של חבריהם בישיבה?

תשובה. ודאי שלא, וכך הורו לנו ראשי הישיבות, רבינו יחזקאל אברמסקי זצ"ל ורבינו ר' אייזיק שר זצ"ל, שרק הקרובים ביותר ילכו.

זקניך ויאמרו לך • _____ קעה

(עא)

❧ לא אכל בסעודת שבע ברכות, האם יכול לקבל ברכה ❧

שאלה. מי שלא אכל בסעודת שבע ברכות, האם יכול לברך את הברכות?

תשובה. נוהגים שכן.

(עב)

❧ חתן העובר ברחוב מרכזי, האם צריך שמירה ❧

שאלה. חתן שצריך ללכת ברחוב מרכזי שעוברים שם עוברי אורח מרובים, האם צריך שמירה?

תשובה. נוהגים שצריך שמירה, כיון שאינם הולכים עימו.

(עג)

❧ האם ילד נחשב לשומר עבור החתן ❧

שאלה. האם ילד או תינוק יכול להיחשב כשומר?

תשובה. אם הוא ילד קטן חכם, יכול להיחשב שומר, וכך ראיתי אצל מו"ח מרן הגרי"ש אלישיב זצ"ל שכך הורה וכך נהג.

(עד)

טבח שקלקל את האוכל, האם יש לו חיובי נזיקין §

שאלה. טבח של הישיבה פשע, והאוכל שהוא הגיש לבחורים היה לא ראוי למאכל. אחד הבחורים היה רעב ולא היה לו מה לאכול אז הוא קנה אוכל שישבע. האם הבחור יכול לתבוע את הטבח שישלם לו על ההוצאה שהוציא. ומה יהיה הדין אם הטבח לא פשע, אלא בשוגג האוכל נהפך ללא ראוי למאכל?

תשובה. הטבח לא הזיק בידיים, רק בדרך גרמא, ולכן מדיני אדם פטור, וחייב רק מדיני שמים.

ויש להוסיף מה שכתבו רבותינו^{עב} על הפסוק (שמות פרק כא פסוק יט) "רק שבתו יתן ורפא ירפא", שיש מקום לחייבו על שביטלו מתלמוד תורה וקיום המצוות, וגם זה צריך לשלם מדיני שמים, ואם היה שוגג יתכן שפטור.

(עה)

טפסת מנה בחדר אוכל לחבר §

שאלה. בחור שירד לחדר האוכל לאכול ארוחה, וראה שחברו לא ירד (כגון שחולה וכדו'), האם הוא יכול לשמור אוכל לחברו בצד, באופן שעל ידי זה יחסר מנות לבחורים אחרים שכן הגיעו בזמן?

תשובה. לא יכול לתפוס, כי הוא דומה לתופס לבעל חוב במקום שחב לאחריו. ואם הוא חברותא שלו, נחשב כתופס לעצמו, ומותר.

■ ציונים והערות ■

עב. וזה לשון האלשיך הקדוש (שם): "כי הלא גם יקום והתהלך בחוץ וכו' וישלם לו דמי בטלת מלאכתו ורפואתו לא ינקה מדיני שמים. כי הלא רק שבתו יתן, כלומר בלבד בטלת מלאכתו הוא מה שנותן. אך בטלת מלאכת שמים אחר ביטלו מכמה מצות ה' עונדה עומדות ליפרע לפני אלוקים, וכו'".

זקניך ויאמרו לך • _____ קעז

(עו)

3. המנקה השאיר רצפה רטובה, ובחור ניזוק מזה 4.

שאלה. בחור שעלה לפנימייה באמצע הסדר לצורך, והחליק על הרצפה ונשברו משקפיו כיון שהמנקה שטף את הרצפה ולא ניגב מספיק (בפשיעה), האם יכול לתבוע את המנקה. ואם הבחור לא עלה לצורך (שהישיבה לא מקפידה שבחור יעלה לכמה דקות בודדות)?

תשובה. בור פטור על הכלים, וביותר דהרי הוא בור ברשות. וכל שכן כשעלה שלא לצורך.

(עז)

3. הניח בחדר אוכל מאכל פרטי, ואכלו לו 4.

בחור הביא לחדר אוכל מאכל השייך לו, ובחור אחר לא ידע וחשב שהמאכל שייך לישיבה ואכל את המאכל, האם הבעלים יוכל לתבוע אותו על כך?

תשובה. אם האוכל שהניח שם נראה כפרטי, צריך לשלם, ואם נראה כמו שאר מאכלי הישיבה הרי זה אבידה מדעת.

(עח)

3 להשתמש בחשמל של הישיבה לבישול אוכל פרטי

האם בחור יכול לבשל מאכל של הישיבה בתנור שפועל על החשמל שהישיבה משלמת. ומה יהיה באופן שמדובר שהמאכל אינו קר באופן שאי אפשר לאכול אותו, אלא רק המאכל יותר טעים כשהוא חם?

תשובה. לשאול רשות מראש הישיבה או ממנהל הישיבה.

(עט)

3 להגיד שלום או תודה לרבה למנקה גוי

מנקה גוי שעובד בישיבה, האם מותר להגיד לו שלום, ולהחזיר לו שלום. או להגיד לו תודה רבה?

תשובה. מותר ומצווה לומר לו שלום, מפני דרכי שלום.

(פ)

3 כשיש ויכוח האם להדליק מזגן או לא, למי שומעים

בימות הקיץ בחור רוצה להדליק את המזגן בישיבה, אך ישנם בחורים שטענו שאם ידליק זה יפריע להם ללמוד, ומאידך לבחור חם מאד, ואם לא ידליק זה יפריע לו ללמוד. ומה יהיה הדין בימות החורף?

תשובה. יש כלל שבימות הקיץ צודק מי שרוצה מזגן, ובחורף צודקים אלו שלא רוצים. [יעויין במשנה מסכת פאה (פ"ד מ"א), אפילו צ"ט אומרים לחלק ואחד אומר לבז, לזה שומעין שאמר כהלכה].

זקניך ויאמרו לך • קעט

(פא)

3. הזיק לחברו פלאפון שמוחזק בניגוד לחוקי הישיבה

בחור שהביא פלאפון (כשר) לישיבה בלי רשות המשגיח, ובחור אחר פשע והזיק לו את המכשיר, האם יכול בעל הפלאפון לתבוע אותו שישלם לו על הפשיעה (שטוען, אתה הזקת לי את המכשיר 'ומה אכפת לך' אם הדבר נמצא אצלי בהיתר או באיסור)?

תשובה. הבאת מכשיר פלאפון בניגוד להוראות ראש הישיבה, הוא נזק רוחני ואולי גם גשמי לכל הבחורים, ולכן פטור המזיק, דדומה לאדם שהכניס אש לישיבה, ובא חבר וכיבה, ובכל זאת היה רצוי לקבל רשות מראש הישיבה או המשגיח.

(פב)

3. לעבור במסדרון רטוב כשיש חשש איבה

בחור שצריך לעבור במסדרון הישיבה לצורך הלימוד, אך המנקה הגוי באמצע לנקות שם את הרצפה, כך שאם הבחור יעבור, המנקה יצטרך לנקות שוב באותו מקום, ויש חשש לאיבה, האם מותר. ומה הדין אם זה לא באמצע הסדר?

תשובה. לא לעבור, משום חשש איבה וחילול השם.

(פג)

3. גר ליד הפנימיה ומתלונן על הרעש שהבחורים גורמים

פנימיה של ישיבה ששעת השינה שם היא בשעה 12 בלילה, ואחד השכנים הגרים ליד הפנימיה טוען שבשעה שהבחורים עולים לפנימיה הם גורמים לרעש, ומפריעים לו לישון. הבחורים טוענים שבפנימיה דרך הטבע שיש רעש, ואיהו

דאפסיד אנפשיה שקנה דירה ליד הפנימיה (ומה יהיה הדין אם הרעש שהבחורים מקימים הוא רעש סביר יחסית, ומאידך מה יהיה הדין אם הרעש יהיה רעש חזק יותר מן הרעש הנורמלי שקיים בפנימיות)?

תשובה. כל הרעש הזה הוא שלא כדין, כי מנהג המדינה הוא שאחר 11:00 בלילה אסור להפריע. ומעשה בנקיי הדעת שבישיבת סלבודקא (ר' נחום קוק) שבילילה חלץ מנעליו בבואו לפנימיה, כדי שלא יפריע לישנים.

(פד)

3. נקדע בגדו מסטנדר של הישיבה ז

בחור שבגדו נקדע מסטנדר של הישיבה שהיה שבור, האם יוכל לתבוע את האיש התחזוקה של הישיבה על זה שלא סילק את הסטנדר השבור?

תשובה. בור פטור על הכלים, ויתכן שגם בדיני שמים פטור.

(פה)

3. שומע ברכות באמצע הלימוד, האם צריך להפסיק ז

בחור שנכנס באמצע הסדר לבית המדרש, ומברך ליד בחור אחר שלומד ברכה בקול, האם מחוייב הבחור שלומד להפסיק באמצע תלמודו ולענות אמן על הברכה (והאם יש חילוק בסוגי הברכות)?

תשובה. להפסיק ולענות. אולם על המברך לדעת את המעשה שהיה, בבחור שנעמד ליד מו"ר מרן הגאון רבי יחזקאל אברמסקי זצ"ל ואמר ברכות בקול, ואמר לו מרן הגרי"א, אתה אוסר אותי בשלשלאות של זהב.

(פו)

להוכיח את חברו על מעשה שעשה שלא כהוגן

כמה מחויב (והאם מחוייב) בחור להעיר לחברו על דבר שעושה שלא כהוגן, מצד החיוב של 'הוכח תוכיח', ובפרט כשיש משגיח באותה העת בישיבה. ומה הדין אם המשגיח אינו רואה, האם מחוייב הבחור לספר למשגיח כשחבריו ישנאו אותו?

תשובה. אין לרוץ למשגיח. יש לגשת לבחור, ולומר לו בנועם: חברי היקר מסתמא לא שמת לב שמעשה זה שעשית הוא לא לפי כבודך.

(פז)

ליטול ידיו קודם מנחה כשנטל קודם שנכנס לשיעור

בחור שנטל את ידיו לפני השיעור (כגון שהיה בשירותים), ומיד לאחר השיעור מתפללים מנחה, האם הבחור צריך ליטול את ידיו שוב לפני התפילה?

תשובה. לא צריך, ונטילה אחת עולה לכאן ולכאן.

בסוף הדברים הדגיש וכתב מו"ז שליט"א:

'כל דברינו אמורים בתנאי שהם לא נוגדים את דברי ההנהלה'

תשובות ומכתבים בעניינים שונים

אשה חילונית המאושפזת בבית"ח, ורוצה ללבוש מכנסיים

בס"ד

לכבוד מו"ז מרן הגר"י זילברשטיין שליט"א

אציגה נא שאלה בהלכה בפני מו"ז שליט"א:

מכיון שבבית החולים יש הרבה חיידקים, הנוהג הוא שכל חולה שמגיע לבית החולים, מלבישים אותו בבגד סטרילי מיוחד המונע ממנו להדבק בחיידקים המסוכנים.

לבית חולים שכל אורחותיו על פי דעת תורה הגיע אשה הרחוקה עדיין משמירת תורה ומצוות הזקוקה לאשפוז. כשהאחות הגיע אליה עם הבגדים הסטרילים של הבית חולים – כמובן שהיו בגדים צנועים וכשרים – התעקשה החולה שלא ללבוש אותם, היא טענה "מדוע אתם כופים עלי ללבוש בגד צנוע, אני לא מעוניינת באורח חיים כשר, ואני מתעקשת ללבוש דווקא בגדים שאינם צנועים" רח"ל.

שואלים הרופאים, מה לעשות, האם לתת לה בגדים שאינם צנועים כמו שהיא מבקשת ומתעקשת (ואז אולי לעבור על לפני עיוור), או להתעקש לתת לה דווקא את בגדי הבית חולים הכשרים והצנועים?

תשובת מו"ז שליט"א:

לענ"ד יש להסביר לה בנימוס שאי אפשר לחרוג מהתורה והמצוה שבית החולים מושתת עליו, ואם קשה לה, נביא לה אמבולנס שיוביל אותה לבית חולים אחר שלא מקפידים על כך.

יצחק זילברשטיין

עוסק במצות כיבוד הורים, האם יכול להכניס סכין לביהכ"נ?

בס"ד

לכבוד מו"ז שליט"א

מעשה ביהודי ששלח את בנו לקנות עבורו סכין. הבן הזדרז לקיים את ציווי אביו ויצא מיד לחנות המוכרת סכינים, ורכש שם סכין גדולה. בדרך חזור נזכר הבן שהוא עדיין לא התפלל מנחה, השעה הייתה כמה דקות לפני השקיעה, כך שאם הבן לא יתפלל עכשיו, הוא יפסיד את תפילת מנחה.

הבן ידע שלאביו לא דחוף הסכין, ובוודאי שאביו יסכים שיתעכב ויתפלל מנחה, לכן הבן שם פעמיו לכיוון בית הכנסת הסמוך ושם להתפלל. אך הוא נזכר בהלכה המובאת בשו"ע (סימן קנ סעיף ו): מותר ליכנס בבית הכנסת במקלו וכו', ויש אוסרים ליכנס בו בסכין ארוך וכו', וכתב המשנ"ב (ס"ק כב), בסכין ארוך: לפי שבית הכנסת שהוא מיוחד לתפילה מארכת ימיו של אדם והסכין מקצר ימי אדם.

להשאיר את הסכין מחוץ לבית הכנסת, זה לא היה אפשרי מכיוון שמסתובבים בחוץ אינשי דלא מעלי שעלולים לגנוב את הסכין ולעשות בו שימוש רע, ולהכניס את הסכין לבית הכנסת גם לא היה אפשרי מהסיבה דלעיל, ולא ידע הבן מה לעשות.

ואז עלה בליבו של הבן רעיון שאולי בגללו יהיה מותר להכניס את הסכין לבית הכנסת. הרי את הסכין הזו קנה בשביל אביו, ובעצם הוא מקיים בזכותה כרגע מצוות כיבוד הורים, ועל מצווה זו הבטיחה התורה (שמות פרק כ פסוק יב) "כבד את אביך ואת אמך למען יאריכון ימיך", והרי כל הסיבה שאסור להכניס סכין לבית הכנסת היא מהטעם שסכין מקצרת ימיו של אדם, ואולי סכין זו לא מקצרת את החיים אלא מאריכה אותם (בזכות שכר מצוות כיבוד אב ואם) ויהיה מותר להכניסה?

תשובת מו"ז שליט"א:

לנכדי היקר העוסק בתורה באמונה, שלום רב.

לכאורה מה שאמרה התורה שהסכין מקצר ימיו של אדם, הכוונה לכלל הסכינים, שהם מקצרים חיים, ולכן לא מועיל שבמקרה הזה הסכין מאריך ימיו של אדם, מאחר שתפקידו של הסכין בעולם הוא לקצר חיים. ולכן לא ראוי להיכנס אתו

לביט הכנסת, ויחפש עיצה אחרת. ואולי כלול בטעם הדבר, שאנשים נרתעים מהסכין, ולא יכנס איתו לביט הכנסת.

באהבה רבה

יצחק זילברשטיין

והצגתי שאלה זו בפני כמה חכמים, ולהלן התשובות שהשיבו לי:

הגאון הגדול רבי יהודה טשזנר שליט"א

דיין ומו"צ דק"ק אופקים

יום חמישי לפ' דברים תשפ"ה פה אופקים

לכ' הרב אריה זילברשטיין שליט"א

תשובה לשאלתך:

הסברה היא יפה מאוד. דעיי"ש בביאור הלכה ד"ה בסכין ארוך, שכתב: ומסתברא שאין להחמיר בזה אלא באנשים דעלמא שאסורים לאכול בביהמ"ד והסכין שנושא לשם הוא שלא לצורך תשמיש אבל ת"ח שמותר לאכול ולשתות שם והסכין שנושא שם הוא לצורך תשמישו מסתברא דמותר, כמו בכל אכילה שלא הוצרך לכסותו רק בעת שגמר להשתמש בו ומתחיל לברך בהמ"ז, עכ"ל.

ונראה שע"פ דבריו שה"ה שכל צורך מצוה יהיה מותר, ובודאי לצורך מצוה דאורייתא של כיבוד אב.

ויש עצה אחרת, דע"ש במ"ב (ס"ק כ"ב) שהביא מהא"ר שאין להחמיר כ"א בסכין מגולה, ע"כ. ולכן היה יכול לכסות הסכין ובכך היה מותר להכנס עמו לביט הכנסת.

בברכת התורה

י' טשזנר

הגאון רבי ישראל זיכרמן שליט"א

מרא דאתרא דאחוזת ברכפלד, מודיעין עילית

לידיד בן ידי"נ הבה"ח אריה בן הגרא"י נכד למרן מורינו שליט"א.
לשאלתך שאלת חכם להכנס לביכנ"ס עם סכין לצורך תפילה בציבור כשהשעה
דוחקת ויש בזה כיבוד אב.
נראה דיש עצה פשוטה לכסות הסכין ואז יכול להכנס לביכנ"ס כמבואר בא"ר הו"ד
במ"ב שם.

ואם אין לו האפשרות לכסות נראה שאסור להכנס לביכנ"ס עם סכין מגולה אף
אם היותו עם סכין שיש בה כיבוד אב, שהרי בנוסף לטעם שהובא בפוס' שתפילה
מאריכה ימיו של אדם והסכין מקצר ימי אדם.

הגאון רבי יהודה קנר שליט"א

מרא דאתרא דשכונת 'הגבעה הדרומית', מודיעין עילית

לענ"ד אין סברא זו מספיקה, שכן בכניסה לבית הכנסת אינו מקיים מצות כיבוד
אב, ועוד, שסכין זו אמנם מאריכה את ימי הבן, אבל מקצרת את חיי כל האנשים,
ומה שלגביו אישית היא מאריכה, אין די בזה כאשר כלפי אחרים היא מקצרת.
אמנם הוא יכול לכסותה, שבמ"ב הביא מהא"ר שכשמכוסה מותר.

הגאון רבי מרדכי בונים זילברברג שליט"א

מרא דאתרא שיכון ה', בני ברק

לכבוד הבה"ח רבי אריה זילברשטיין שליט"א

אחדשה"ט בהוקרה והערכה

הסכין מקצר ימיו של אדם וכיבוד הורים מאריך וכאשר שניהם מתחברים יחד יכול
האחד להשלים את החסרון של השני, וכעין מה שנוהגים העולם לשפוך שמן זית
לזיתים דהזיתים גורמים לשכחה והשמן גורם לזיכרון ויחד הדברים מתאזנים.

ובכל אופן כיון שהבן עוסק במצות כיבוד אב אין הוא חייב להתפלל מנחה, וכבר
שמעתי ממו"ר הגראי"ל שטיינמן זצ"ל שהתנא רבי אלעזר שהיה במערה יחד עם
אביו התנא האלוקי רבי שמעון בר יוחאי אף שעליו לא היתה הגזירה ואיך הפסיד
מצוות רבות? וע"כ שהיה עוסק במצות כיבוד אב ופטור מן המצוות.

בידידות

מרדכי בונם זילברברג

ביאור דברי הספ"ח המתיר להסתכן לתפילה

הנה כתב הספר חסידים (סימן תשפז) וז"ל: הנה מעשה בחסיד וכו' (על מעשה דחסיד אחד – ברכות דף לג ע"א), הרי אם אדם מחמיר על עצמו בתפילה, אע"פ שמסתכן בנפשו, טוב עושה, כמו שעשה דניאל אע"פ שגזר המלך שלא יתפללו, וכן אמרו אפילו נחש כרוך על עקבו לא יפסיק, עכ"ל. ולא ביאר טעמו.

וקשה לי, איך מוכיח הספר חסידים מדניאל ומנחש הכרוך על עקבו, והרי בדניאל היה מותר כיון שהיה זה שעת השמד, וכבר פסק הרמב"ם (יסודי תורה פרק ה הלכה ג - ד) שבשעת השמד אדם חייב למסור את הנפש גם לעבירה קלה, והרי כאן אין מדובר בשעת השמד, והרי גם לראשונים הסוברים שמותר למסור את הנפש בעבירות שאינם מג' עבירות חמורות, והרי כל זה דווקא שהגוי רוצה לטובת עצמו, אבל בדניאל הרי נבוכדנצר רצה להעבירם על הדת, ובזה לכל הדעות מותר למסור נפש.

וגם מה שהוכיח מנחש הכרוך על עקבו, והרי מבואר במפרשים שזה דווקא באותם מקומות שהנחשים מצויים בבתיים ופעמים רבות נכרכים לאדם ואינם מזיקים. וכן, ז"ל הרמב"ם (הלכות תפילה פ"ו ה"ט): אין המתפלל מפסיק תפילתו, אלא מפני סכנת נפשות בלבד, ואפילו מלך ישראל שואל בשלומו, לא ישיבנו. אבל פסוק למלך עכו"ם שמא יהרגנו וכו'. וכן, אם ראה נחשים ועקרבים באים כנגדו, אם הגיעו אליו והיה דרכו באותן המקומות שהן ממיתין, פוסק ובורח, ואם לא היה דרכו להמית אינו פוסק. והתוספות (ברכות שם, ד"ה אבל) פוסק שדווקא אם הנחש בא מולו בכעס פוסק, לפי שמתכוון להזיקו, ומשמע מדבריהם שאין להפסיק בתפילה אם אין פיקוח נפש, וצ"ע ראיות הספר חסידים.

תשובת מו"ז שליט"א:

יש לומר שהספר חסידים לא סבר שאצל דניאל היה זה שעת השמד, שלא היה למלך עניין להרוג את האומה היהודית, הוא אהב את דניאל וכל מה שאסר עליו להתפלל הוא משום השרים קינאו בו, וזה לא נחשב לשמד עי'.

■ ציונים והערות ■

עג. אמנם הרבה מהראשונים סברו שאצל דניאל זה כן היה שעת השמד, ואלו הן: הראב"ד בספרו כתוב שם (סנהדרין עד ע"ב), ובהגהות טורי אבן, ובאור גדול, וכן כתב הרמב"ן והר"ן (שבת מט ע"א) והריטב"א (פסחים כה ע"ב).

ועל הראיה השניה יש לומר שהנחשים לפעמים קצת מזיקים (ודייק מהלשון 'ופעמים רבות' דמשמע שיש פעמים שהם כן מזיקים) ובכל זאת לא התירו לו להפסיק להתפלל.

הגה"צ רבי חזקיהו יוסף מישקובסקי שליט"א

משגיח דישיבת 'אורחות תורה'

לעניין שאלה ב – ע"י בחשוקי חמד למס' עבודה זרה דף לח ע"ב ד"ה נח נפשיה (עמוד שה עד עמוד שז בסוף העניין) וכן בדף מ ע"ב ד"ה כל הצלמים (השני , סוף עמוד שטו עד הסוף בעמוד שטז), ותרווה נחת.

ולעניין שאלה א, לא ברור לי שכוונתו הייתה להעבירם על דת, רק שיהיו מסורים רק לו ולא יתעסקו בדברים אחרים.

הגאון רבי משה יהודה שניידר שליט"א

החברותא של רשכבה"ג מרן בעל אילת השחר זצוקללה"ה

ב"ה

כבוד החתן היקר הבה"ח ארי' זילברשטיין שליט"א

אשריך שזכית לשמש בקודש את מוריני ורבנו פוסק הדור שליט"א, ומבין כותלי שאלתך ניכר שזכית הרבה לקבל "חכמה" מרבנו הגדול, וקושייתך גדולה, ולא ראיתי מזור ליישב דבר הק' בספר חסידים.

אך מעט ניחא מה שנראה מהלך לשונו של הס"ח, שבסך הכל רואים שיש בתפילה "יתרון" במה שאינו מפסיק, ורואים גודל מעלתה, על אף שאם נבוא מצד "הדין", יש לחלק הרבה כדבריך הישרים. ובודאי אכתי צ"ע.

עכ"פ כיבדתי בשאלתך, ויהי רצון שזכות אבות "הענק" שהולך לפניך, אביך הגאון שליט"א והסבא הגדול מרן שליט"א, ולמעלה בקודש "מצוקי ארץ" ששמם וזכרם עומדים לפני כלל ישראל בכל עת. יעמדו לך לזכות לבנות בית נאמן בישראל, ותראו

זקניך ויאמרו לך • קפט

דורות ישרים מבורכים, מתוך כל הברכות, ותמשיך את השרשרת הנפלאה עדי עד.
מברך מתוך הכרת הטוב

הגאון רבי אברהם ישעיהו קניבסקי שליט"א בנו של רבינו מרן שר התורה הגר"ח קניבסקי זצוקללה"ה

א. במעשה דניאל שדריש ציוה שלא לבקש דבר רק מהמלך, ודניאל התפלל להשי"ת, התם המלך דריש עשה כן לכבודו ולא להעביר על דת כמבואר שם בפסוקים עיי"ש.

ב. מה שהוכיח מנחש כרוך על עקבו, כבר כתב המפרש שם דס"ל לספר חסידים שבנחש כרוך אסור להפסיק כי הוא ספק סכנה, משמע לי' דבודאי סכנה אין איסור להפסיק אבל אם רוצה להסתכן יכול, וכן הוכיחו האחרונים מכאן דדעת ר"י החסיד דמותר להסתכן עבור מצוה, ועי' בספר חסידים לעיל בסי' רי"ט וסי' שמ"א דהוכיח דמותר להסתכן עבור מצוה.

בברכה מרובה

אי"ש קניבסקי

הגאון רבי רפאל איסר יהודה מלין שליט"א ראש ישיבת 'כנסת יהודה' – תוספות יום טוב, בעיה"ק ירושלים

בס"ד

אור ליום ג' מנ"א תשפ"ה יאה"צ של הגה"ק רבי יוסף שרגא הי"ד זצ"ל
לנכדי היקר מפז חיים שיחי'

שמחתי לראות היום את שאלת גיסך ה

חתן אריה היקר נ"י, ועדיו לתפארת, - משה"ק בדברי ספר חסידים, חן חן לו.
עיינתי בזה, ואבאר לפניך הנלע"ד פשוט. ואבקשך יקירי להעביר לו את דבריי בזה.

א] מה שהק' ע"ד ס"ח סי' תשפ"ז דמה הוכיח מדניאל, הלא היתה שעת השמד, ומחויב למסור נפשו אפילו על ערקתא דמסאנא.

נראה פשוט, דס"ל לס"ח ככל הנך ראשונים, דל"א בשעת השמד יהרג ואל יעבור, אלא אם גזרו לעבור איסורא, והיינו לעבור על איסור בקום ועשה, כגון ל"ת מה"ת או מדרבנן ואפילו מנהג ישראל כערקתא דמסאנא, אבל אם גזרו שלא יקיימו מ"ע בשוא"ת, אין כלל חיוב למסור נפשו ע"ז.

והוא שיטת הרמב"ן שבת מט א' ד"ה מאי וז"ל "ואי קשיא אלישע שהיה גוף נקי למה נטלן מראשו והא בשעת שמד אפי' אערקתא דמסאנא יהרג ואל יעבור (סנהדרין ע"ד ב'), ה"מ לעבור על מצות לא תעשה אבל אם גזרו לבטל מצות עשה ודאי תבטל ואל יהרג דשב ואל תעשה שאני, ועוד שהן יכולין לבטל על כרחו שיניחוהו בבית האסורין וממילא תבטל". וכן שי' הרשב"א שם, הר"ן על הרי"ף ובחידושי שם, [ולפי"ד שו"ת אור גדול סי' א' גם תוד"ה נטלם ס"ל כן], וכ"ה שי' הנמוקי" סנהדרין עד א. וכן פסק הרמ"א יו"ד קנ"ז סע' א' יעו"ש ובהגר"א.

ודברי הרמב"ם פ"ה יסוה"ת, י"ל דקאי רק על 'עבירה' קלה כלשונו שם, ולא על ביטול קיום מצוה. ודו"ק ע"י.

ומ"מ כתבו הראשונים, דאף דאין חיוב למסור נפשו בקיום מ"ע, עכ"ז יש שכר הרבה למי שמוסר נפשו ולכן אלישע בעל הכנפיים מסר עצמו על מצות תפילין, ודניאל על מצוה דרבנן [דתפילה ג"פ ביום לכו"ע דרבנן], והוא מש"א בשבת קל עמוד א, "תניא, רבי שמעון בן אלעזר אומר כל מצוה שמסרו ישראל עצמן עליהם למיתה בשעת גזרת המלכות, כגון עבודת כוכבים ומילה - עדיין היא מוחזקת בידם". וכן אמרו ויקרא רבה אמור פרשה לב סימן א, "מה לך יוצא להיסקל על שמלתי את בני מה לך יוצא להישרף על ששמרתי את השבת מה לך יוצא להיהרג על שאכלתי מצה מה לך לוקה בפרגול על שעשיתי סוכה על שנטלתי לולב על שהנחתי תפילין על שהטלתי תכלת על שעשיתי רצון אבא שבשמים הה"ד (זכריה יג) ואמר אליו מה המכות האלה, מכות האלה גרמו לי להיאהב לאבי שבשמים".

וכנ"ל נראה פשוט, דהס' חסידים ס"ל כוותיהו, ודוק.

ב] ומשה"ק גיטין, מנחש כרוך על עקבו – הנה יותר היה לו להקשות דהרי הק' עובדא דחסידי א' ל"ה אלא להנאתו ולכבודו של ההגמון, ובכה"ג קיי"ל ביו"ד קנ"ז דאסור למסור נפשו.

זקניך ויאמרו לך • קצא

אלא דכבר כתבו בזה, דהך עובדא דחסיד א', ל"ה סכנה ודאית ע"ה, וס"ל לספר חסידים דודאי סכנה פורתא היה שם, ואפ"ה הסתכן החסיד בתפילתו, ומשום דמותר וטוב עושה, שהחמיר והסתכן. והוא שיטתו דהס"ח בכל מקום דרשאי וטוב יעשה אם יסתכן בגוונא דלא ברי היזקא. ע"י בסי' רי"ט, וסי' שמ"א [הוכיח מיוסף שהסתכן ויצא לאחיו], וע"ע סי' ת"כ וזל"ש "כתיב (תהלים קי"ט ק"ו) נשבעתי ואקיימה לשמור משפטי צדק, אבל בזה"ז אין נשבעין שמא יעבור, אבל הראשונים אם היו ממיתין אותן לא היו עוברים על שבועתם".

ולזה הביא הס"ח מהך דנחש כרוך על עקבו, דס"ל כמש"כ פיה"מ שם וז"ל, "ודין זה הוא בנחש בלבד לפי שאינו נושך ברוב המקרים", הרי להדיא דסכנה פורתא מיהת איכא, והלא קיי"ל דאין הולכין בנפשות אחר הרוב וחוששין למיעוטא, ופשוט דמחללין את השבת על סכנה פורתא, וע"י חשו"ח לחמ"ק זקניך מרן הגרי"ז שליט"א ב"ב צו א' דהלא המשנה נאמרה באר", ולהדיא בשבת קכא ב' דנחש באר"י הורגים אותו אף בשבת מפני הסכנה.

ואעפ"כ אמרו דנחש כרוך על עקבו לא יפסיק, הרי דמותר להסתכן ולסמוך על הרוב, ולסמוך ע"ז דשומר מצוה לא ידע דבר רע, ולזה הביא הס"ח שפיר דה"ה הך חסיד א' עשה טוב מה שהסתכן להתפלל, והסתמך ע"ז כי לא יאונה לו כל רע מההגמון. ודו"ק ע"י.

בברכת חילך וחיל גיסך החשוב לאורייתא

זקניך אוהבך

■ ציונים והערות ■

עה. ע"י מג"א או"ח קד סק"א דהיה בטוח שיקבל ההגמון תשובתו, וע"ע ט"ז ס"ו סק"א דכן היה מנהג השרים לדון ולחקור לפני שהרגו. **עו.** וע"י בכ"ז בפתחי תשובה יו"ד קנ"ז סק"ג מהתפא"י פ"א ברכות מ"ג יכין אות כ"ה, ומש"כ הקוב"ש פסחים אות ל"ה דשלוחי מצוה אינן ניזוקין היכי דלא שכיחא היזקא, וכ"כ בשו"מ ח"א מהדו"ק סי' ס"ו, ובתבואות שור סי' יג סק"ב, ומנורת המאור נר שלישי פי"ח, ואכמ"ל.